Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Diplomová práca

Bc. Matej Vrbovský

Jazyk charakterizujúci postavu „žoviálneho Ósačana“ v japonských novelách a ich prekladoch do češtiny

Register defining character of a Jovial Osakan in contemporary Japanese novels and their Czech translations

2017 Vedúca práce: Mgr. Petra Kanasugi, Ph.D.

POĎAKOVANIE:

Rád by som touto formou poďakoval svojej školiteľke, Mgr. Petre Kanasugi, Ph.D., za podnetné komentáre a pripomienky, ktoré sprevádzali proces písania práce, ako tiež za jej vzácny čas a nekonečnú trpezlivosť, ktoré mi venovala. Ďalej som zaviazaný vďačnosťou prekladateľom Tomášovi Jurkovičovi a Aničke Křivánkovej za výpomoc pri orientovaní sa v japonskej prekladovej literatúre, ako aj za poskytnutie cenného náhľadu do ich profesie.

Vďaka tiež náleží lektorke japonského jazyka vyslanej nadáciou *Japan Foundation*, Sačiko Kurihare, ktorá mi veľkým dielom pomohla pri preklade ankiet do japončiny, ako tiež prof. Hitoši Nakatovi z Ósackej univerzity, ktorý ma prostredníctvom ústnych konzultácií oboznámil s najnovšími trendami a literatúrou o výskume *jakuwariga*.

Na neposlednom mieste úprimne ďakujem Kristýne Vojtíškovej za jej vľúdnu pomoc a nepretržitú oporu. Realizácia práce by prebiehala s nesmierne veľkými ťažkosťami, nebyť jej morálnej podpory a výpomoci s českým jazykom. Nakoniec som neskonalo vďačný všetkým respondentom ankiet, či už v Čechách, Japonsku, alebo na inom mieste vo svete, ktorí reagovali ma moju prosbu, zodpovedali na moje otázky, dodali svoj názor a posunuli anketu ďalej.

PREHLÁSENIE:

Prehlasujem, že som
diplomovú prácu vypracoval samostatne, že som riadne citoval všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či ku získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Ósake, Japonsko, dňa 14. júna 2017

Matej Vrbovský

Key words: character defining register, Czech language, dialect, Japanese language, jovial Osakan, social deixis, surveys, translation strategies, *yakuwarigo*

Kľúčové slová: anketové riešenie, charakterizujúci rečový register, čeština, dialekt, *jakuwarigo*, japončina, prekladateľské stratégie, sociálna deixa, žoviálny Ósačan

Abstract:

The aim of this thesis is to address the issue regarding successful translation of *yakuwarigo*, Japanese character defining register, to Czech language. This study is based on the assumption that *yakuwarigo* used to describe the literary character of a “jovial Osakan” is derived from an existing regional variation of Japanese language, namely the Kansai region dialect, and that the specific traits it refers to are based on historical and cultural facts of the said region. In this aspect the role defining register of “Osakan” is superimposing with the notion of social deixis, interpreted in a broader sense. This overlap thus enables to pursue the issue with the help of literature regarding translation of dialects. This thesis treats translation from a descriptive standpoint and evaluates the successfulness of existing Czech translations, defined here as the extent of transmission of comparable non-language information (i.e. social deictic meaning) present in the source language original to target language translation, by the means of an public inquiry. The final results of this thesis should be able to provide instrumental information and used as a reference in the selection process of a suitable translation strategy in the case of translating a Japanese character defining language means into Czech language, as well as to spark off a discussion on *yakuwarigo* translation.

Abstrakt:

Predmetom diplomovej práce je problematika týkajúca sa úspešného prekladu *jakuwariga*, japonského charakterizujúceho rečového registra, do českého jazyka. Práca sa zakladá na predpoklade, že *jakuwarigo* charakterizujúce literárnu postavu „žoviálneho Ósačana“ je odvodené od reálne existujúcej regionálnej variácie japonského jazyka, menovite dialektu kansaiského regiónu, a že charakterové črty na ktoré odkazuje sa zakladajú na historických a kultúrnych reáliách danej oblasti. V tomto ohľade sa rečový register „Ósačana“ prekrýva s konceptom sociálnej deixe, interpretovanej v širšom význame. Tento prienik tak umožňuje bádanie za pomoci čerpania referencií zo sekundárnej literatúry týkajúcej sa prekladu dialektov. Riešenie práce je deskriptívneho charakteru a posudzuje úspešnosť praktikovaných prekladateľských postupov v Českých prekladoch, v práci definovanej ako miera prenosu porovnateľných nejazykových informácií (t.j. sociálne deiktického významu) prítomných v origináli zdrojového jazyka do prekladu v cieľovom jazyku, prostredníctvom anketového riešenia. Záverečný výsledok práce by mal byť schopný poslúžiť ako zdroj užitočných informácií a referencia v procese výberu vhodnej prekladateľskej stratégie v prípade prekladu japonských charakterizujúcich prostriedkov do češtiny, tak ako aj roznietiť diskusiu na otázku prekladu *jakuwariga*.

OBSAH:

I. Úvod....8
I.1. Dôvody výberu témy....8
I.2. Štruktúra riešenia....10
I.3. Predstavenie literatúry....12
I.4. Formálna stránka práce....13
II. Metodologický aspekt práce....15
II.1. Metódy prekladu....15
II.1.1. Semiotický rámec....15
II.1.2. Preklad ako semiotická operácia....16
II.1.3. Preklad umeleckého textu....17
II.1.4. Prekladateľské prístupy....18
II.1.5. Jazykové variácie v preklade....21
II.1.6. Berezowského empirická analýza....24
II.1.7. Teoretické východiská práce....27
II.2. Metodika anketového riešenia....28
II.2.1. Štruktúra ankety....28
II.2.2. Vyhodnocovanie....30
III. Jazyk charakterizujúci postavu....32
III.1. Predstavenie konceptu....32
III.1.1. Doterajší výskum....32
III.1.2. Nositele charakterizujúcej informácie....34
III.1.3. Funkcia charakterizujúcich výrazových prostriedkov....36
III.2. Postava „žoviálneho Ósačana“....39
III.2.1. Deiktická informácia, vyplývajúca rola v príbehu....40
III.2.2. Jazykový register....41
IV. Charakterizujúce jazykové prostriedky v prekladoch japonských diel....51
IV.1. Otázka prekladu dialektov v kontexte japonských noviel....52
IV.2. Problematika prekladu *jakuwariga* v *mange*....55
IV.3. Preklad jazykových prostriedkov charakterizujúcich „Ósačana“....62
IV.3.1. Neutralizácia *Sestier Makiokových*....62
IV.3.2. Rustikalizácia *Krajiny s žehličkou*....65
IV.3.3. Lexikalizácia v *Bleachi*....68

V. Vyhodnocovanie ankiet....72
V.1. Úryvky krásnej literatúry....73
V.1.1. Výsledky SL ankiet....73
V.1.2. Rustikalizácia....78
V.1.3. Neutralizácia....81
V.2. Úryvok komiksu *manga*....83
V.2.1. Výsledky SL ankety....83
V.2.2. Lexikalizácia....86
VI. Záver....89
VI.1. Úspešnosť rustikalizácie a neutralizácie....91
VI.2. Úspešnosť lexikalizácie....93
VI.3. Hypotetické riešenia problému....94
VI.4. Budúca problematika....95
Zoznam použitej literatúry....97
Zoznam grafov....100
Prílohy....101

I. Úvod

Jakuwarigo, jazykový prostriedok v dielach japonskej populárnej literatúry, odkazujúci na nejazykový význam, vykonávajúci funkciu charakterizujúceho prvku a naratívnej zložky v jednom, je už vyše desať rokov jeden zo stredobodov záujmu japonského jazykovedného výskumu. Interdisciplinárna povaha *jakuwariga* umožnila výskum na pomedzí lingvistiky a viacerých humanitných vedných disciplín a tak umožnila prehĺbenie porozumenia tohto fenoménu. Aké ale možnosti nám, príslušníkom inej než japonskej národnosti, otvára tento výskum? Akú novú perspektívu môžeme dodať a akým spôsobom sa môžeme podieľať na tomto projekte? Jednou z aplikácií akumulovaných poznatkov je bezpochyby zamyslenie sa nad otázkou možnosti transponovania týchto špeciálnych jazykových prostriedkov za hranice ich kultúrneho rámca, čiže nad otázkou prekladu *jakuwariga*.

Ako je možné verne sprostredkovať českému čitateľovi tento vysoko špecifický rys japonskej literatúry? Práca si dáva za cieľ v prvom rade prostredníctvom výberu jedného charakteristického rečového registra, jazykových prostriedkov charakterizujúcich postavu „Ósačana“, preskúmať existujúce možnosti prekladu do českého jazyka. Ďalej, na základe jasných kritérií a anketového riešenia zhodnotiť efektivitu týchto prekladateľských stratégií a ponúknuť tak referenciu pri prekladaní problematických jazykových prostriedkov. V nasledujúcich riadkoch odôvodním výber predmetu diplomovej práce, nastolím ďalšie vyplývajúce otázky, načrtnem štruktúru riešenia práce a v krátkosti sa vyjadrím ku použitej literatúre a formálnej stránke práce.

I. 1. Dôvody výberu témy

Aké dôvody viedli ku výberu konkrétne rečového registra postavy „Ósačana“? V prvom rade je nutné zmieniť sa o literatúre pojednávajúcej preklad *jakuwariga*, presnejšie o jej nedostatku. Tá je totiž v dobe písania diplomovej práce *de facto* neexistujúca. Pár štúdií, ktoré sa podobnou problematikou zaoberajú, nahliadajú na otázku prekladu buď cez perspektívu cudzojazyčného textu prekladaného do japončiny a predmetom skúmania sú faktory, ktoré sú zohľadňované pri výbere toho či onoho *jakuwarig*a v japončine ako cieľového jazyka, alebo formou komparatívneho skúmania prekladov japonských diel do jazykov, v ktorých je *jakuwarigo* v istej podobe prítomné (ako je tomu napríklad v prípade kórejčiny). Zo zmienených dôvodov som usúdil, že najvýhodnejšie bude preto skúmať problematiku prekladu prostredníctvom úzko súvisiacej témy, ktorú sprevádza istý odborný dialóg: prekladu cudzích nespisovných jazykových variácií, a to predovšetkým otázku prekladu dialektov.

Vzťah *jakuwariga* a sociolingvistických lektov a registrov (v japonskej jazykovednej terminológii súhrnne označených ako 位相語, *isógo*) Kinsui jasne vymedzuje už v počiatočných kapitolách diela pokladajúceho základy svojho výskumu, *Virtuálnej japončine*. *Jakuwarigo*, čiže rozšírené predstavy o tom, ako špecifická osoba rozpráva, je odlišné od reálne používaných jazykových variácií, podrobiteľných a verifikovateľných jazykovedným výskumom.[1] Z toho dôvodu je jasné, prečo Kinsui interpretuje jazykové prostriedky označené termínom *ródžingo* (老人語, dosl. reč starých) ako tie, ktoré „*v mange a anime* […] [používajú] *vždy šediví alebo plešatí, niekedy dokonca s ohnutým chrbtom, starí ľudia*",[2] zatiaľ čo jazykovedec Šindži Sanada tvrdí, že *ródžingo* „*nie je reč vlastná výlučne postarším ľuďom, ktorú* [jeden] *začne používať až zostarne* […], *ale termín, ktorým označujeme či už lexiká, ktoré sú v porovnaní s obecným jazykom staré, alebo archaické výrazy.*"[3] Je to preto, pretože jazykové prostriedky *jakuwarigo* hovoriaceho charakterizujú na základe obecnej predstavy ako seniora a sú s ním pevne spojené, zatiaľ čo tie druhé sú štatisticky preskúmaným zastaraným výrazivom, postupne vytrácajúcim sa zo slovnej zásoby.

Tento pohľad na dvojakú podobu jedného termínu je avšak vo svojej podstate synchronický a nezohľadňuje tak vzájomný diachronický vzťah. Ako dokazujú početné štúdie,[4] mnohé charakterizujúce rečové registre *jakuwarigo* sú založené na reálne existujúcich jazykových variáciách. A spomedzi rozličných registrov prítomných v *jakuwarigu* je málo takých, u ktorých by sa rozdiely medzi virtuálnou a reálnou japončinou stierali viac, než sú tie, ktoré sú derivované od regionálnych variácií, dialektov.

Dialekt nie je len dorozumievacou rečou na územne vyčlenenom celku. Je to špecifická jazyková variácia, ktorou hovoriaci vyjadruje spolupatričnosť s istou skupinou s jasne popísateľným historickým, kultúrnym a spoločenským pozadím. Vďaka týmto vlastnostiam bývajú dialekty používané v literatúre, sťaby charakterizujúci prostriedok, delegujúci zmienené atribúty na postavu hovoriacu oným dialektom. A síce je konečný dôsledok aplikácie dialektu ako charakterizujúceho prostriedku v beletrii a ako *jakuwarigo* v populárnej literatúre odlišný,[5] oboje využitia stavajú na rovnakej informácii, sprostredkovanej prostredníctvom

[1] Kinsui (2003: 37)
[2] *Ibid.*: 9
[3] Sanada (2002: 152)
[4] Bližšie napríklad v Kinsui (2003: 15-28), alebo kapitole „Vznik armádčiny ako jazyka charakterizujúceho postavu" (役割語としての軍隊語の成立, *Jakuwarigo tošite no guntaigo no seiricu*) (Kisnui, 2007: 179-192), respektíve „Náčrt dejín pidžinovej japončiny ako jazyka charakterizujúceho postavu" (役割語としてのピジン日本語の歴史素描, J*akuwarigo tošite no pidžin nihongo no rekiši sobjó)* (Kinsui (2011: 193-208)
[5] Oboje sprostredkovávajú charakterizujúcu informáciu: prvé primárne za účelom lokalizácie, druhé na jej základe dokáže priradiť rolu v rámci príbehu, pričom lokalizácia nemusí nevyhnutne nastať.

rovnakého mechanizmu, aktivizovaným vo svojej podstate rovnakým jazykovým kódom.

Konečne, konkrétne dialekt rozšírený v oblasti Kansai je sám o sebe nesmierne rázovitý: či už nezameniteľnou jazykovou stránkou, alebo reáliami regiónu, ktorý reprezentuje. Ako aj z hľadiska distribúcie v ekonomicky a kultúrne dôležitých mestách, alebo z hľadiska rozšírenej aplikácie v masmédiách, je možné bez pochýb tvrdiť, že kansaiský dialekt má v Japonsku špeciálne postavenie. Pre svoju rozšírenosť, rázovitosť a pozíciu v širokom povedomí preto predstavuje spomedzi japonských dialektov (a zároveň spomedzi *jakuwarigo* derivovaných od reálnych japonských dialektov) najadekvátnejší predmet na skúmanie.

Za dôvodom výberu rečového repertoáru „Ósačana“ stojí teda predovšetkým vysoká úroveň podobností tohto registru a kansaiského interdialektu používaného v japonskej krásnej literatúre, ako aj široká rozšírenosť a celková známosť dialektu v Japonsku. Domnievam sa, že napriek (hlavne) kvantitatívnym rozdielom po jazykovej stránke, vysvetliteľných Nakatovým konceptom hybridného fenoménu,[6] majú zmienené jazykové entity nespochybniteľný prienik: formálne jazykové charakteristiky a ich prostredníctvom poskytovaná nejazyková informácia. Venovanie sa charakterizujúcim jazykovým prostriedkom postavy „Ósačana“ preto otvára prístup ku dvom veľkým výhodám: vďaka spoločnému prieniku dialektu a *jakuwariga* je možné ťažiť z poznatkov vyplývajúcich z predošlých výskumov prekladu dialektov ako charakterizujúcich jazykových prostriedkov v beletrii, ako aj odkazovať na predošlé prekladateľské počiny dialektu (kansaiského, či iného) aplikovaného v japonskej literatúre.

I. 2. Štruktúra riešenia

Na uspokojivé zodpovedanie ústrednej otázky je nutné v prvom rade nájsť odpovede na niekoľko súvisiacich problémov. Čo vlastne charakterizuje úspešný preklad? Ako posúdiť úspešnosť prekladu? Aké existujú názory týkajúce sa prekladu charakterizujúcich jazykových prostriedkov v literatúre? Čo sa vlastne skrýva pod termínom *jakuwarigo*? Aké sú jeho funkcie? Čo definuje postavu „Ósačana“ a aké sú jeho vyjadrovacie prostriedky? Akým spôsobom sa reálne v prekladoch japonskej literatúry do češtiny narába s charakterizujúcimi prostriedkami? Do akej miery sú úspešné výsledky daných prekladateľských stratégií v prípade postavy „Ósačana“? Každá menovaná otázka odkazuje na iný aspekt základného problému, práca

[6] Pod pojmom hybridný fenomén (ハイブリッド現象, *haiburiddo genšó*) rozumie japonský profesor Hitoši Nakata substitúciu jazykových prostriedkov štandardnej japončiny (hlavne modálnych tvarov a spojovacích partikulí) príznačnými dialektickými prostriedkami s úmyslom docieliť verné vykreslenie postavy bez rizika sťaženého porozumenia čitateľa, resp. diváka; viď „Jazyk charakterizujúci postavu ako hybridný fenomén dialektu a spisovného jazyka“ (役割語としての方言と標準語のハイブリッド現象, *Jakuwarigo tošiteno hógen to hjódžungo no haiburiddo genšó*), Nakata v Kinsui (2016: 43)

je preto je rozdelená do kapitol tak, aby bola každá otázka zodpovedaná v tematicky súvislých celkoch.

Nasledujúca kapitola vymedzuje prekladateľský teoretický rámec diplomovej práce. Popisuje translatologický proces od najširších termínov po konkrétne stratégie používané pri preklade neštandardných jazykových variácií. Základnými bodmi sú otázka prekladateľnosti, s ňou súvisiaca problematika ekvivalencie a prekladu charakterizujúcich jazykových prostriedkov v umeleckých textoch. Najväčší priestor bude venovaný kľúčovým konceptom, na ktorých spočívajú východiská teoretickej a praktickej časti diplomovej práce: menovite sociálnej deixe ako mechanizmu umožňujúcemu prístup ku nejazykovým informáciám, a na nej založenej kategorizácii prekladateľských stratégií. Nakoniec podám zhrnutie teoretických východísk pre ďalšie bádanie. V druhej podkapitole sa v krátkosti vyjadrím ku metodike vedenia ankiet, predovšetkým ku rozhodovacím kritériám sprevádzajúcich tvorene ankiet, výberu úryvkov, ako aj vyhodnocovaniu výstupov tohto riešenia.

Tretia kapitola najprv predstaví *jakuwarigo* na obecnej rovine, kde bude dôraz v prvom rade kladený na existujúcu odbornú literatúru, kategorizáciu frekventovaných príznakových jazykových prostriedkov a ich aplikáciu v kontexte rozprávania príbehov. Následne druhá podkapitola popíše pozadie, jazykové prostriedky a funkciu postavy „žoviálneho Ósačana“: čiže sa bude zaoberať nejazykovým významom, sprostredkovaným príznačným registrom postavy „Ósačana“, ďalej rolou, ktorú postava v príbehoch obvykle zastáva, a nakoniec systematickým zhrnutím a popísaním špecifických jazykových prostriedkov, čiastočne z fonetického, no predovšetkým lexikálneho a morfologického hľadiska.

V štvrtej kapitole sa budem venovať konkrétnym príkladom charakterizujúcich jazykových prostriedkov „Ósačana“ v japonských novelách preložených do českého jazyka. Vrátim sa ku teoretickým východiskám výberu prekladateľských stratégií, následne spravím stručný prehľad reálnej aplikácie stratégií v kontexte prekladu charakterizujúcich jazykových prostriedkov japonskej literatúry do češtiny: oddelene v dvoch podkapitolách najprv dialektov v krásnej literatúre a potom *jakuwariga* v *mange*. V závere sa zblízka pozriem na diela, v ktorých je prítomný sledovaný príznakový register: stručne autora a dielo predstavím, popíšem charakter a funkciu jazykového registra v kontexte daného diela, pomocou úryvkov vysvetlím prekladateľom zvolenú stratégiu a na základe kritéria prenosu nejazykovej informácie zhodnotím výsledný efekt prekladateľskej stratégie.

Úspešnosť prekladateľského riešenia, v tejto práci definovaného ako miera prenosu porovnateľných nejazykových významov na ktoré odkazujú charakterizujúce jazykové

prostriedky originálu, mienim vyhodnotiť prostredníctvom ankiet. Rozsah a povaha oných významov sa medzi prekladateľskými stratégiami (tak, ako aj medzi čitateľmi) líši a ankety preto poslúžia na ich objektívne zmapovanie a kvantifikovanie. Zmeraním a identifikovaním sociálne deiktickej informácie dokážem jednako porovnať ich podobnosť medzi originálnym dielom a prekladom, ako aj špecifiká výsledkov jednotlivých prekladateľských stratégií medzi sebou. Vyhodnotenie týchto meraní bude náplňou piatej kapitoly.

V závere zhrniem zistenia prameniace z jednotlivých kapitol a výsledky ankiet, pomocou ktorých sa tak vytvorí súvislá mozaika - odpoveď na základnú otázku diplomovej práce. Úlohou tejto práce je podľa môjho názoru zároveň aj poskytnutie impulzu pre ďalší dialóg na prekladateľskom poli. Okrem vyhodnotenia efektívnosti riešení prekladateľskej problematiky charakterizujúceho rečového registra spomedzi súčasne existujúcich prekladov sa tiež z toho dôvodu pokúsim o načrtnutie niekoľkých hypotetických odpovedí na základe poznatkov čerpaných zo sekundárnej literatúry a prekladových diel. Konečne, riešenie problematiky transponovania *jakuwariga* do češtiny predstavené v tejto práci nie je rozhodne možné považovať vyčerpávajúce a necháva otvorené ďalšie otázky a z toho dôvodu priestor pre ďalšie bádanie. Posledné odstavce budú preto venované práve nedoriešeným problémom, nedostatkom vzniknutým zvolenou metodikou, inými slovami budúcemu smerovaniu eventuálneho výskumu.

I. 3. Predstavenie literatúry

Realizácia tejto práce by nikdy nebola možná, pokiaľ by neexistovali nasledujúce diela. V prvom rade je to kniha *Virtuálna japončina* od profesora Kinsuia, vďaka ktorej som sa oboznámil s fenoménom *jakuwarigo*, a vďaka ktorej sa mi otvorila nová perspektíva do skúmania japonskej populárnej kultúry. Rovnako tak poslúžila ako cenný zdroj pri pochopení a popisovaní základných atribútov *jakuwariga*, ako aj spracovaniu problematiky postavy „Ósačana“. Nemenej dôležité boli tiež zbierky štúdií *Základy výskumu* a *Rozvoj výskumu jazyka charakterizujúceho postavu*, skrz ktoré som jednak porozumel ďalším vyplývajúcim problémom a oboznámil sa so súčasným stavom výskumu, a ktoré ma tiež ako inšpirácia doviedli ku spracovaniu a metóde riešenia témy charakterizujúcich jazykových prostriedkov postavy „žoviálneho Ósačana“.

Totožnou mierou je dôležitá kniha *Dialekt v preklade* od profesora Berezowského. Tá ponúka nie len kategorizáciu existujúcich prekladateľských riešení anglických neštandardných jazykových variácií do poľštiny na bezprecedentne komplexnej úrovni, tiež ale referenčný zdroj

pre teoretický základ obdobných výskumov zameraných na preklad neštandardných variácií iných jazykov, ako aj hutný náhľad do kľúčových teoretických prístupov ku danej problematike. Je to táto štúdia, ktorá ma nasmerovala na veľkú časť citovanej prekladateľskej literatúry, poskytla teoretický rámec práce a umožnila mi lepšie uchopiť vzťah medzi dialektami ako charakterizujúcimi prostriedkami a *jakuwarigom*.

Ďalšie menované zdroje sa v porovnaní so zmienenými titulmi podieľali na formovaní práce menším dielom, no stále dosť na to, aby finálna práca niesla ich odtlačky v podobe citovaných odkazov. Titul *Překládání a čeština*, spracovaný pod dohľadom kolektívu vedeného Zlatou Kufnerovou, poskytol pohľad na druhy, procesy a vybrané problémy prekladu do češtiny. O tom, že aj staré tituly dokážu dodať platný názor na súdobý problém som sa presvedčil vďaka titulom The *Art of Translation*[7] od autora Theodore Horace Savory a *On Translation*, zbierke štúdií od renomovaných autorov, v tejto práci zastúpenou štúdiou od Romana Jakobsona. Titul *Úvod do studia jazyka* od profesora Jiřího Černého poslúžila ako referenčný zdroj pre lingvistický aspekt práce, či už v otázkach translatologických, alebo deskripcie vyjadrovacích prostriedkov. Tituly *Pragmatics* a *Lectures on Deixis* jazykovedcov Stephen C. Levinson a Charles Fillmore vniesli svetlo do podrobnejších častí konvenčného porozumenia princípu deixy. Konečne, ako referencia ku prekladu niektorých japonských lingvistických termínov do slovenčiny poslúžili české preklady titulu *O podstatě japonského jazyka* od Minoru Watanabeho, v preklade profesorky Zdenky Švarcovej, a knihy *Úvod do gramatiky moderní japonštiny* Seidži Koikeho, preloženom Jurom Matelou.

Okrem prameňov, o ktorých sa priamo zmieňujem v texte alebo v poznámkach pod čiarou, bolo ku napísaniu diplomovej práce použitých tiež niekoľko takých, ktoré vplývali na realizáciu skôr nepriamym podielom – či už publikácie encyklopedického charakteru, ktoré dodali komentár ku problematickej látke, alebo tematicky blízke štúdie, ktoré síce neponúkli náhľad svojím obsahom, no napomohli mi svojou sofistikovanou štruktúrou, spracovaním alebo formuláciou. Kompletný zoznam použitej literatúry, či už priamo citovanej, parafrázovanej alebo inšpiratívnej, ako aj podkladov pre príklady, sa nachádza v poslednej časti práce.

I. 4. Formálna stránka práce

V otázke zapisovania mien sa budem riadiť poradím meno nasledovaným priezviskom, bez ohľadu na národnosť. Jedinou výnimkou bude znakový zápis mien japonských autorov,

[7] V japonskom preklade *Úvod do prekladateľstva: princípy a metódy* (翻訳入門—その理念と技法, *Honjaku njúmon – sono rinen to gihó*).

ktorý bude nasledovať v zátvorke za prepisom do latinky. V prípade zmienky terminológie pochádzajúcej z cudzieho jazyka bude za termínom v zátvorke nasledovať pôvodné označenie v originálnom jazyku, sprevádzané doslovným prekladom a (týkajúc sa výlučne terminológie pochádzajúcej z japonského jazyka) fonetickým prepisom do latinky. V prípade celistvých úryvkov z japonského textu bude uvedený prepis do latinky, spravidla umiestnený v hranatých zátvorkách pod úryvkom, a pokiaľ to bude potrebné v kontexte danej sekcie, dodaný bude aj preklad. Fonetický prepis japonských osobných mien, odborných termínov či úryvkov bude prevedený pomocou štandardnej slovenskej transkripcie. Cudzojazyčné termíny a prepis do latinky bude vždy indikovaný kurzívou.

Práca bude členená na kapitoly (rímska číslica), ďalej podkapitoly (prvá arabská číslica v poradí) a oddiely (druhá arabská číslica v poradí). Očíslované budú aj vety či úryvky ilustratívneho charakteru, a to vždy arabskou číslicou, umiestnenou v zátvorkách pred danou vetou či úryvkom. Prípadný preklad daného príkladu bude očíslovaný rovnako ako originál, na odlíšenie bude slúžiť apostrof pripísaný ku číslici. Vzhľadom ku špecifickosti spôsobu sprostredkovania vetného zápisu v *mange* bude rozdelenie vety koncom bubliny uprostred vety v citovaných úryvkoch naznačovaný dvojitou lomkou. Zdroje úryvkov, citácií či parafráz, odkazy na literatúru alebo upresňujúce informácie budú uvedené všetky jednotne, poznámkou pod čiaru. Veľkosť písma a riadkov, druh písma, odsadenie textu, šírka bočných, horných a dolných okrajov a ostatná formálna úprava diplomovej práce bude prispôsobená podľa odporúčaní stanovených Filozofickou fakultou Univerzity Karlovej v Prahe.

II. Metodologický aspekt práce

II.1. Metódy prekladu

Cieľom diplomovej práce je popísanie jazykového registra postavy „žoviálneho Ósačana“ a vyhodnotenie úspešnosti prekladateľských prístupov do českého jazyka. Čo ale vlastne charakterizuje úspešný preklad? A ako je ho možné v prvom rade vyhodnotiť? Pre potreby druhej polovice práce je v prvom rade nutné definovať podmienky úspešnosti prekladateľskej úlohy a metódy, ktoré ku nemu vedú. Účelom tejto kapitoly je z toho dôvodu predstavenie prekladateľského procesu, od najširšieho rámca až po konkrétne príklady prekladateľských stratégií. S prihliadnutím na tému práce pozornosť prikladám problematike ekvivalencii prekladu, funkciám regionálnych a spoločenských jazykových variánt v prozaických textoch a najmä metodike ich prekladu.

II.1.1. Semiotický rámec

Zavedenie konceptu jazykového znaku lingvistom Ferdinandom de Saussure a jeho žiakmi stálo počiatkom 20. storočia za zrodom štrukturalistickej lingvistiky a predstavovalo mimoriadny inšpiratívny prínos pre dobový výskum jazyka a iných vedných oborov. Či už osvojovaním a ďalším rozširovaním, alebo naopak ostrým vymedzovaním sa proti, počnúc dvadsiatimi rokmi dvadsiateho storočia a končiac dneškom, zmenila Saussureova štrukturalistická teória nenávratne náhľad na jazyk ako taký. Za kľúčové prínosy sa považujú predovšetkým koncept dichotómie jazyku *parole* a *langue*, prenesenie pozornosti jazykového výskumu z vývoju jazyka na jeho súčasný stav a teória jazyka ako systému jazykových znakov.

Saussure definoval jazykový znak ako entitu pozostávajúcu z dvoch zložiek, z formy (*signifiant*) a obsahu (*signifié*). Ďalej stanovil tri základné atribúty, ktorými sa znak vyznačuje: 1) lineárnosť, 2) arbitrárnosť a 3) diskontinuitu. Inými slovami, 1) znaky vo výpovedi nasledujú postupne za sebou v rade a nijak inak, 2) medzi formou a obsahom znaku spravidla neexistuje priamy vzťah, ich spojenie je preto náhodné a udržiavané spolu spoločenskou konvenciou; a nakoniec, 3) každý znak vymedzuje istú časť mimojazykovej reality a je z toho dôvodu inými znakmi nenahraditeľný.[8]

Jazyk môžeme preto považovať za systém skladajúci sa zo znakov (tzv. semiotický systém), medzi ktorými vedú vzťahy. Vo väčšine prípadov tieto znaky potom tvoria samy o sebe ďalšie subsystémy ďalej štruktúrovaných znakov. Každý jazyk tak predstavuje systém pozostávajúci z množín znakov, vzájomne sa od seba vo väčšej alebo menšej miere líšiacich,

[8] Černý (2008: 165)

a z toho dôvodu si vzájomne viacej či menej nezrozumiteľných. Preklad nám slúži ako pomôcka pre pochopenie neznámych znakov, ako most spájajúci familiárne prostredie s pomyslenou *terrou incognitou*.

Nutnosť prekladu tak vyplýva zo základných atribútov jazykového znaku: štruktúra vety (sled znakov) je vo všetkých jazykoch síce lineárna, jazyky sa ale svojím slovosledom môžu medzi sebou zásadne líšiť. Vzťah obsahu a formy je síce arbitrárny, samotná forma znaku sa odlišuje od jazyka na jazyk. Nakoniec, každý znak vymedzuje inú časť reality a preto aj keď sa znaky medzi semiotickými systémami môžu formálne podobať, bude ich obsah odlišný (problematika tzv. *faux amis*, zradných výrazov).

II.1.2. Preklad ako semiotická operácia

Pre porozumenie obsahu znaku je nutné ho popísať iným/i znakom/mi a v závislosti na tom, akého je znak pôvodu, sa potom jedná o rozličné formy prekladu. O preklade znakov v kontexte semiotických systémov sa zmieňuje napríklad Roman Jakobson vo svojej štúdii *Ohľadom jazykovedných aspektoch prekladu*.[9] Podľa Jakobsona sa môžeme baviť o preklade znaku v rámci jedného a toho istého semiotického systému, alebo o preklade znaku pochádzajúceho zo semiotického systému odlišného. V prvom prípade sa jedna o bežný akt v reči, preformulovanie; Jakobson pre túto operáciu využíva termín vnútrojazykový preklad (*intralingual translation*). V druhom prípade sa môže jednať buď o znak pochádzajúci z jazykového, alebo nejazykového znakového systému. Reč je teda o preklade medzijazykovom (*interlingual translation*), tzn. preklad, ako je chápaný v obecnom ponímaní, alebo o preklade medzisemiotickom (*intersemiotic translation*). Za preklad z nejazykového semiotického systému do jazykového môžeme považovať napríklad navigovanie po neznámom letisku pomocou značenia, alebo odpoveď na otázku „Koľko je hodín?“ po vzhliadnutí na hodinky. Ako znaky na letisku v podobe smerovníkov, tak aj znaky vytvorené vzájomným umiestnením veľkej a malej ručičky na ciferníku sú totiž samostatnými semiotickými systémami, riadenými vlastnými pravidlami.

Druhy medzijazykového prekladu sa ďalej vzhľadom na rozličné kritéria diferencujú ďalej,[10] napriek rozličnostiam ich ale spája základný princíp prekladateľského procesu: kód východiskového jazyka (ďalej už len SL, skratka *source language*) vstupuje do prekladateľského procesu, čiže je dekódovaný a následne opäť zakódovaný, na čo vystupuje

[9] Jakobson v Brower (1959: 232-239)
[10] Tlmočenie od prekladania, preklad umelecký od neumeleckého, poézie od prózy, atď. Bližšie ku téme viď napríklad kapitola „Druhy překladu“ v Kufnerová (1994: 22-38).

kód v cieľovom jazyku (ďalej už len TL, skratka *target language*). Elementárnou podmienkou úspešnosti prekladateľského procesu je ekvivalencia SL originálu a TL prekladu. Samotný postup sprevádzajúci syntézu TL kódu je potom ponímaný ako reťaz rozhodnutí, ktorej každé individuálne ohnivo predstavuje výber vhodnejších variant spomedzi niekoľkých menej vhodných, posudzovaných v kontexte detailu a celku.[11] Nakoniec, rozhodnutia sprevádzajúce tento proces môžeme považovať za prekladateľskú stratégiu.[12]

II.1.3. Preklad umeleckého textu

Napriek zdanlivej zrozumiteľnosti tejto najobecnejšej roviny nie je ale preklad po bližšom prihliadnutí ani zďaleka tak jednoduchý. Ako posudzujeme ekvivalenciu vstupného a výstupného kódu, a tak teda úspešnosť prekladateľského počinu? Čo slúži ako štandard pre posúdenie vhodnosti variánt vyvstávajúcich v prekladateľskom procese? Aké existujú stratégie a podľa čoho sa vyberajú? Odpovede na tieto otázky spolu úzko súvisia, ich zodpovedanie sa ale zásadne líši od jedného druhu prekladu ku druhu druhému. Opustime preto doterajší široký metajazykový rámec a pristúpme bližšie ku prekladu potrebnému pre účel tejto práce, a to medzijazykovému prekladu umeleckého prozaického textu.

Že sa umelecké texty od neumeleckých od seba diametrálne odlišujú formou a obsahom nie je snáď ani nutné zmieňovať. Úplne rovnako tak sú preto kladené pri preklade týchto textov nastavané iné podmienky. Preklad textu neumeleckého, čiže odborného, vyžaduje predovšetkým presnosť výrazových prostriedkov a verné sprostredkovanie logickej súslednosti argumentov. Váha pri preklade je preto prikladaná na informatívnosť, na jeho obsah, a to tak, aby funkcia textu – predávaná informácia – bola transponovaná do TL v takom znení, v akom ju zamýšľal autor SL originálu. Preklad textu umeleckého si stanovuje podobný cieľ, celý proces je ale viacvrstevný a preto omnoho komplikovanejší.

Na umelecký text je totižto sa možné pozerať skrz viacero rovín. Nie je účelom tejto práce podať vyčerpávajúci zoznam všetkých aspektov umeleckého diela, pre svoje účely vymenujem preto iba pár: dielo pozostáva z výrazových prostriedkov, či už v pásmach rozprávača a postáv alebo iných, ktoré môžu navodiť svojou eleganciou a jemnosťou estetickú vycibrenosť, či naopak vulgárnosťou a surovosťou naturalistickú realitu; vďaka ním a pomocou naratívnych prostriedkov ďalej autor sprostredkováva čitateľovi príbeh; v neposlednej rade má dielo tiež svoju stmeľujúcu tému, ideové vyznenie skrývajúce sa za fasádou naratívu.

[11] Levý (1967) v Berezowski (1997: 23)
[12] Kapitola „Některé zvláštní formy překladu a jeho využití“ (Kufnerová , 1994: 205)

Každá časť diela má svoje miesto a funkciu, pretože - ako napísal francúzsky štrukturalista Roland Barthes - „[…] *umenie nepozná šum*“.[13] Barthes to myslel najmä v spojení s naratologickými prostriedkami; vo svojej podstate nie nepodobné princípu obecne známom pod označením Čechovova puška. Nebudem zachádzať priďaleko, pokiaľ toto tvrdenie ale aplikujem aj na ostatné roviny diela. Text je produktom svojho autora, ktorý opatrne vyberá a zvažuje každú jeho súčasť. Dielo tak pozostáva z istého počtu rozličných a zámerne použitých prostriedkov – či už naratívnych, jazykových, alebo iných. Každý predstavuje relevantnú súčasť celku, ktorá má čitateľovi sprostredkovať obraz zamýšľaný autorom. Preto hoci aj maličká zmienka utrúsená vedľajšou postavou, alebo na prvý pohľad nezmyselná rýmovačka môže implikovať budúci vývoj príbehu a tak zohrávať z vnútorného hľadiska diela veľkú úlohu.[14]

Dielo ale nevzniká vo vákuu, samo pre seba a bez vzťahu na svoje okolie. Vzniká v kontexte svojej doby – vo veľmi konkrétnom čase, priestore, v spoločenskom, kultúrnom, politickom a myšlienkovom prostredí. Tieto aspekty prechádzajú naprieč celým dielom a sú o to lapidárnejšie, o čo je tento rámec vzdialenejší od prostredia čitateľa. Umelecký text je preto rovnako dielom ako aj autora, tak aj doby, v ktorom vzniklo, skladajúce sa z obmedzeného počtu prostriedkov.

II.1.4. Prekladateľské prístupy

Prekladateľský proces podľa Popoviča pozostáva z niekoľkých fáz.[15] Prvá fáza prekladu umeleckého textu sa odohráva ešte pred samotnou syntézou TL textu a predstavuje oboznámenie sa s textom a identifikáciu zmienených prostriedkov, tiež označovaných termínom funkčný štýl. Ich úspešné odhalenie bezpochybne vedie ku zdarnému koncu, čiže ekvivalentnému prekladu, zo širokého hľadiska to predstavuje ale iba prípravu ku omnoho náročnejšiemu kroku: zvoleniu adekvátnej prekladateľskej stratégie. Za predpokladu, že úspešný preklad spočíva v transponovaní SL originálu do TL tak, aby bol zážitok z diela rovnaký u čitateľov pôvodného textu a prekladu, musí prekladateľ zabezpečiť prenos funkčných štýlov.[16] Aké názory predchádzali takto definovaný preklad?

Z jazykovedného hľadiska bola problematika prekladateľnosti diskutovaná dlhý čas. Poľský lingvista Leszek Berezowski sa zmieňuje o štrukturalizme z päťdesiatych rokov, podľa ktorého je dosiahnutie ekvivalencie nemožné z dôvodu formálnych rozdielov SL a TL.[17] Za

[13] „Úvod do strukturální analýzy vyprávění“ Barthes v (Kyloušek, 2002: 17)
[14] Bližšie o tejto tematike viď kapitola „Detail a celek překládaného textu“ (Kufnerová, 1994: 45-47).
[15] Popovičová predprekladateľská fáza (*Ibid.*: 23).
[16] *Ibid.*: 41
[17] Berezowski (1997: 20)

myšlienkový protiklad je možné považovať stanovisko generatívnej gramatiky z prelomu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, podľa ktorého je úspech prekladu braný za samozrejmosť vďaka hĺbkovým štruktúram vety.[18] Kontextuálny prístup ku jazyku, rozvíjajúci sa súbežne s hore uvedenými teóriami, sa venoval prekladu z funkčného hľadiska. Až jeho zástanca John Catford tvrdí,[19] že aby bol preklad úspešný, musia byť v TL texte obnovené funkčne relevantné črty prítomné v SL texte.

Ako tvrdí Berezowski, že je dielo prekladateľné ale ešte neznamená že je „klonovateľné“.[20] Napríklad česká teoretička prekladu Zlata Kufnerová v kapitole *Tzv. věci nepřeložitelné* odkazuje na funkčnú prepojenosť formy a obsahu, ako sú slovné hračky a iné lexikálne zoskupenia spoliehajúce sa na zvuk použitých prostriedkov, ktorá sa neobmedzuje len na poéziu a literárny text, ale aj na reklamné slogany.[21] Preložiť význam originálu tak ani zďaleka nepredstavuje problém, ako skôr transponovať „cveng“ jeho nositeľov. Problematika dokonalej ekvivalencie sa netýka ale len výlučne jazyka a jeho vnútorných špecifík, zasahuje tiež do vzťahu textu a reality, konkrétne do toho ako nejazyková realita obohacuje text.

Ako som zmieňoval v predchádzajúcich riadkoch, dielo vzniká v určitom časopriestorovom a sociálne-kultúrnom rámci. Autor z tohto rámca čerpá a jeho intertextualitou tak prispieva ku informatívnosti textu. Vďaka nemu sprostredkováva referencie, ktoré pomáhajú čitateľovi sa identifikovať s prostredím vykreslenom v dielu. Môže sa jednať o spoločenské reálie, zemepisné lokality, alebo (ako budem bližšie rozvádzať v nasledujúcom oddiele) používanie jazykových variácií. Pokiaľ preto neexistujú dve totožné kultúry s rovnakým referenčným rámcom no líšiacim sa jazykom, nie je možné vyprodukovať dokonalý preklad. Vyjadrené parafrázou translatologičky Susan Bassnettovej, nedokonalosť prítomná v akomkoľvek úsilí o preklad nie je preto závada pripísateľná špecifickej metóde alebo prekladateľovi, no ukážkou entropie implicitne prítomnej v každom akte spoľahnutia sa na semiotické systémy obecne.[22]

Entropia je v prekladateľskom procese síce nevyhnutná, podľa vzdialenosti SL a TL kultúr nadobúda odlišné rozmery. Pokiaľ je rámec, v ktorom SL dielo vzniklo, blízky TL prostrediu, práca prekladateľa sa tým značne uľahčuje. Šanca, že sa prekladateľ môže spoľahnúť na spoločný oporný bod je totiž o to vyššia. Problém nastáva, pokiaľ si sú SL a TL kultúry vzdialené a cudzie, alebo preklad vzniká napríklad s časovým odstupom (tzv.

[18] Berezowski (1997: 21)
[19] Catford (1965), v *Ibid.*: 21
[20] *Ibid.*: 24.
[21] Kufnerová (1994: 159)
[22] Bassnett (1980) v Berezowski (1997: 21)

diachronický preklad). Asymetria SL a TL kultúr predstavuje problém, ktorého riešenia je možné názorne charakterizovať pomocou dvojíc vo vzťahu významovej opozície.[23]

V prípade prekladu historického diela môže byť napríklad reč o modernizácii, alebo archaizácii textu: prekladateľ sa buď rozhodne zachovať historickú atmosféru a preložiť archaickú variantu SL textu do archaickej varianty TL. Alebo naopak, keďže varianta SL môže byť síce zastaralou v očiach súčasného SL čitateľa, no z hľadiska dobového bola bežnou dorozumievacou rečou, do modernej varianty TL. Dielo môže byť z dôvodov sprístupnenia TL čitateľovi jednako zredukované o abundantné (alebo kvôli spoločenskej povahe TL prostredia tabuizované) časti, alebo rozšírené o vysvetľujúce pasáže. Špeciálnym problémom je preklad regionálnych a spoločenských variánt SL[24] u ktorých je prekladateľ konfrontovaný výberom medzi eliminovaním cudzích prvkov, alebo ich zachovaním - čiže naturalizáciou, alebo exotizáciou. Takýchto protichodných prístupov je mnoho a namiesto ich podrobného menovania si pomôžem zoznamom prekladateľských imperatívov, ktoré veľmi výstižne zosumarizoval Theodore Horace Savory:[25]

1. Preklad musí sprostredkovať slová originálu.
2. Preklad musí sprostredkovať myšlienky originálu.
3. Preklad by sa mal čítať ako originálne dielo.
4. Preklad by sa mal čítať ako preklad.
5. Preklad by mal odrážať štýl originálu.
6. Preklad by mal mať prekladateľov štýl.
7. Preklad by sa mal čítať akoby bol súdobý originálu.
8. Preklad by sa mal čítať akoby bol súdobý prekladateľovi.
9. Preklad môže pridávať do alebo vynechávať z originálu.
10. Preklad nikdy nemôže nič pridávať ani vynechávať z originálu.
11. Preklad verša by mal byť prozaický.
12. Preklad verša by mal byť veršovaný.

V prekladateľskom procese je iba jeden nemenný prvok – invariantný SL text – a všetky ostatné zúčastnené činitele a kritériá sa menia spolu s dobovým prostredím TL spoločnosti a prekladateľovou individualitou, vyúsťujúce do variantných TL prekladov. Zjednotením

[23] Kapitola „Druhy překladu“ (Kufnerová, 1994: 22-38)
[24] Podrobnejšie o tejto problematike viď nasledujúci oddiel.
[25] Savory (1957) v Berezowski (1997: 24-25)

plurality eventualít translatologických postupov do vzájomne vylučujúcich sa imperatívov Savory reflektuje tento prirodzený vnútorný nesúlad prekladateľskej snahy. Vyjadrené parafrázou Savoryho slov: nemožnosť sformulovať univerzálne preskriptívne prekladateľské princípy je priamo úmerná nepravdepodobnosti dosiahnutia vzájomného konsenzu prekladateľov ku tejto problematike.[26]

Prekladateľ sústavné čelí plejáde veľakrát protichodných možností, ako počas translatologického procesu postupovať. Výber jednej stratégie síce predstavuje zanevretie na ostatné, táto strata je ale dorovnaná možnosťami, ktoré sa otvárajú pridržaním sa zvoleného postupu.[27] Výber stratégie býva značne ovplyvnený prekladateľskou tradíciou prostredia v ktorom sa preklad realizuje. V konečnom dôsledku je vždy na samotnom prekladateľovi, akú si stratégiu v predprekladateľskej fáze vyberie. Podľa Berezowského tak prekladateľská teória nemá mať charakter preskriptívny, ale deskriptívny, t.j. slúžiť nie na určovanie prekladateľskej metódy, ale na sprostredkovanie náhľadu do doterajších prekladateľských prístupov. Posledný pomyselný mantinel je tak v preklade prekladateľova tvorivosť, jazykový cit a um.[28]

II.1.5. Jazykové variácie v preklade

Gros tejto práce bude pojednávať preklad jazyka charakterizujúceho postavy v prozaických textoch, preto je na mieste sa bližšie venovať problematike prekladu regionálnych a spoločenských variácií SL do TL. Majú sa prekladať? Sú vôbec preložiteľné? Na zodpovedanie týchto dvoch otázok je v prvom rade nutné sa venovať dôvodu prečo sa vôbec tieto variácie v texte používajú. Pre vysvetlenie si dovolím použiť Berezowského model sociálnej deixy.

Termínom deixa podľa lingvistu Charlesa Fillmorea[29] označujeme „*tie formálne vlastnosti výpovedí, ktoré sú determinované a interpretované […] istými aspektmi komunikačného aktu, v ktorom dané výpovede môžu zohrávať svoju úlohu*“. Je to súhrnné označenie slov, ktoré úzko súvisia s východiskovou situáciou živej komunikácie, čiže časom a priestorom v ktorom komunikácia prebieha a osobami, ktoré komunikačný akt vykonávajú. Fillmore uvádza päť druhov deíx: 1) personálna deixa, ktorá pokrýva identitu komunikantov v komunikačnej situácii 2) miestna deixa, inými slovami priestor, kde sa komunikačný akt odohráva 3) časová deixa, ktorá súhrnne označuje čas, kedy sa komunikácia kóduje a dekóduje

[26] Savory (1971: 72)
[27] Berezowski (1997: 23)
[28] A pochopiteľne nakladateľstvo.
[29] Fillmore (1997: 61)

4) diškurzová deixa, čiže rečová sústava pozostávajúca z predchádzajúceho a nadchádzajúceho jazykového kódu, prenesená počas komunikačného aktu; a nakoniec 5) sociálna deixa, odkazujúca na spoločenské postavenie a roly účastníkov konverzácie. Komunikácia teda prebieha medzi „mnou“ a „tebou/Vami“, „tu“ a „teraz“, z tzv. deiktického centra, ukotvenom v hovoriacom. Význačným atribútom týchto deiktických výrazov je, že majú síce jasne definovaný význam, no ich denotát sa líši podľa kontextu výpovede.

Stephen Levinson pod sociálnou deixou chápe „*tie aspekty jazykových štruktúr, ktoré kódujú spoločenské identity účastníkov […], alebo spoločenský vzťah medzi nimi, alebo medzi jedným z nich a osobami a entitami, na ktoré je odkazované*“,[30] napríklad pre značnú časť indoeurópskych jazykov charakteristickú dualita tykania a vykania, tiež známou pod označením *Tous/Vous* (alebo krátko T/V) *systém*. Pre niektoré ázijské jazyky, ako napríklad v prípade japončiny alebo kórejčiny, to je komplexný systém honorifík indikujúci vertikalitu spoločenského usporiadania, pozostávajúci zo zdvorilých, úctivých a skromných variácií lexík a ohybných tvarov. Či už dualistický systém T/V, alebo komplexná sústava zdvorilostných výrazov, deiktické centrum je podľa Levinsona spoločenská úroveň a postavenie rozprávajúceho.[31]

Berezowski interpretuje sociálnu deixu širšie než Levinson a Fillmore, zahŕňa do nej aj jazykové variácie, vrátane dialektov. Neštandardné jazykové variácie sú podľa Berezowského funkčne závislé na štandardnej dorozumievacej variante jazyka a preto sú k nej v podriadenom vzťahu.[32] Zároveň sa používaním takýchto neštandardných variácií hovoriaci identifikuje s špecifickou sociálnou alebo/a regionálnou skupinou a prostredníctvom toho vymedzuje voči obecnej „šedi“ a uniformnosti, ktorá býva so štandardným jazykom spojovaná.[33] Takto sa podľa Berezowského naviaže deiktický vzťah medzi deiktickým centrom (štandardný jazyk) a neštandardnou jazykovou variáciou. Výpoveď sa ukotví v pomyslenom sociálnom priestore a tak vytvorí sociálne deiktickú informáciu, čiže „*nadbytočný význam, nepodriadený pravdivostným podmienkam*“ výpovede.[34] Berezowski toto tvrdenie podkladá príkladmi regionálnych variácií anglického jazyka, ja namiesto toho využijem túto príležitosť na poukázanie podobnosti „širokej“ sociálnej deixy na Kinsuiov koncept *jakuwarigo*:[35]

---

[30] Levinson (1983: 89)
[31] *Ibid.*: 64
[32] Berezowski (1997: 37)
[33] Berezowski doplňuje, že rolu deiktického centra môže zohrávať kodifikovaná variácia jazyka alebo, ak neexistuje, hovorová (*Ibid.*: 37).
[34] *Ibid.*: 38
[35] *Nihongokjóiku cúšin nihongo - nihongokjóiku o kenkjúsuru dai 41 kai* (Kinsui)

(1) うん、そうだよ、ぼくが知ってるよ。
[*Un, só da jo, boku ga šitteru jo.*]

(2) んだ、んだ、おら知ってるだ。
[*Nda, nda, ora šitteru da.*]

(3) うむ、さよう、せっしゃが存じておりまする。
[*Umu, sajó, sešša ga zondžiteorimasuru.*]

Každá veta obsahuje prvky neštandardnej variácie a podmienky, za ktorých je daný výrok pravdivý, sú vo všetkých troch prípadoch rovnaké: tvrdenie je pravdivé, pokiaľ „ja“ „pozná“ bližšie nešpecifikovanú informáciu. Nad touto sémantickou rovinou je ale ďalšia, sociálne deiktická rovina. V každej vete je vyjadrená sociálne deiktická informácia, nepodriadená pravdivostným podmienkam, ktorá hovoriaceho identifikuje ako osobu – (1) mužského pohlavia, (2) dedinského pôvodu; a (3) patriacu do kasty samurajov. Táto informácia leží mimo jazykový systém, je ale sprístupnená skrz jazykové prostriedky.

Rozsah deiktickej informácie sa odvíja priamou úmerou od zbehlosti čitateľa s vlastným kultúrnym prostredím. Čitateľ tak po prečítaní špecifického výrazového prostriedku dokáže aktualizovať niekoľko vrstiev deiktického významu. Berezowski ilustruje toto tvrdenie príkladom juhozápadnej americkej angličtiny: od asymetrie so štandardnou rečou (dialekt), cez zemepisné vymedzenie regiónu pôvodu, obecné povedomie o rase a povolaní jeho hovoriacich (biely farmár), ich spoločenské pozadie (napäté rasové vzťahy), živobytie (poľnohospodárstvo), až po historické väzby (Občianska vojna, suchá, ...). Takto sa otvára čitateľovi prostredníctvom nahromadených poznatkov bohatá nejazyková informácia. Na jazykové variácie tak môžeme nazerať ako na funkčný štýl, prostriedok ktorým autor dokresľuje postavy bez toho, aby sa v texte nadmerne spoliehal na expozíciu.

Ako funkčne relevantná črta v texte, sociálne a regionálne variácie by mali byť náležite prekladané. Inými slovami, preklad by mal rekonštruovať deiktické vzťahy SL do sociálneho priestoru TL.[36] Podľa Kufnerovej môže ale snaha zachovať funkčnú ekvivalenciu paradoxne veľmi jednoducho vyústiť do situácie, kedy sa princíp funkčnej ekvivalencie naruší. Prekladom SL dialektu do TL dialektu hrozí totiž nebezpečenstvo nevhodného lokálneho umiestnenia,

[36] Berezowski (1997: 40)

ktoré by mohli viesť ku nežiadúcim, mnohokrát komickým, asociáciám.[37] Toto tvrdenie môžem podložiť citáciou Antonína Límana, podľa ktorého „*pokusy nahradit japonský dialekt buláčtinou či hanáčtinou většinou dopadají špatně*.“[38] Preklad dialektu dialektom nesie teda riziko kontaminácie originálneho diela nežiadúcou TL intertextualitou. Napriek tomu má ale tento postup zmysel a svojich zástancov.

Catford zastáva názor, že preklad diela má reflektovať vzťahy jazykových variácií SL a tak aktivovať čitateľovi TL asociácie originálu.[39] Predkladá pritom objektívne štandardy založené na svetových stranách, alebo na polohe od hlavného mesta (napr. prekladať južanské dialekty južanskými). Kufnerová menuje niekoľko úspešných pokusov aproximácie dialektov, ako je substituovanie bavorského nárečia hanáckym intradialektom v *Dopisech poslance bavorského zemského sněmu*, alebo preklad poľských regionálnych a profesných výrazov do prvkov horníckej reči vychádzajúcej z moravskej latčiny v diele *Havíři z Anny Veroniky*.[40]

II.1.6. Berezowského empirická analýza

V praktickej časti svojej publikácie *Dialekt v preklade* (*Dialect in Translation*) podrobuje analýze Berezowski rozsiahly anglicko-poľský jazykový korpus, pozostávajúci z náhodne vybraných úryvkov prozaických a dramatických diel. Účelom analýzy je popísanie trendov pri vysporiadaní sa s problematikou prekladu neštandardných jazykových variácií z angličtiny do poľštiny. Pretože je preklad vo svojej podstate homogénny proces (viď prvý oddiel, preklad ako reťaz rozhodnutí), je možné podľa Berezowského sa pomocou výsledného prekladu spätne po krokoch dopátrať ku prekladateľskej stratégii daného diela.

Pri svojej analýze zohľadňuje súbežne niekoľko aspektov: 1) príslušnosť neštandardných jazykových prostriedkov do jazykových rovín, 2) pomer počtu neštandardných jazykových prostriedkov nachádzajúcich sa v TL úryvku v porovnaní s úryvkom SL originálu; a nakoniec 3) jazyková variácia použitá v SL texte a TL preklade.

Berezowski sleduje jazykové prostriedky zo štyroch jazykových rovín - z roviny fonetickej, morfologickej, lexikálnej a syntaktickej. Na základe tohto rozdelenia tak rozlišuje opozíciu prekladu úplného, definovaného ako prebiehajúci na všetkých jazykových rovinách, a prekladu lexikalizujúceho, čiže prebiehajúceho výlučne na rovine lexikálnej. V rámci lexikalizácie uvádza štyri podkategórie: rustikálnu, kolokviálnu, deminutívnu a umelú. Podľa

[37] Kufnerová (1994: 68)
[38] Líman (2004: 125)
[39] Catford (1965) v Berezowski (1997: 30-31)
[40] Kufnerová (1994: 70)

pomeru neštandardných jazykových prostriedkov vymedzuje spomedzi celého prekladu dva teoretické protiklady, neutralizáciu a rustikalizáciu. Dôsledkom neutralizácie je počet neštandardných prostriedkov prítomných v TL preklade pri porovnaní s SL originálom buď výrazne nižší, alebo dokonca nulový. Rustikalizácia naproti tomu predstavuje rovný alebo dokonca prevýšený počet týchto prostriedkov v prospech TL prekladu. Nakoniec, podľa toho aký prostriedok bol v preklade použitý, menuje Berezowski čiastočný preklad, transliteráciu, preklad pomocou rečovej vady, relativizáciu, pidžinizáciu, preklad do umelej variácie a kolokvializáciu.

Neutralizácia (*neutralization*) predstavuje úplný vnútro a medzijazykový preklad SL textu do TL, čiže (pomenovane na teoretickej rovine) kompletné odstránenie neštandardných prostriedkov SL, ich nahradenie spisovnou variantou SL a následný preklad do TL. Takýmto spôsobom je dielo pozbavené sociálne deiktickej informácie nachádzajúcej sa v origináli. Berezowski takéto „podpreloženie“ (*undertranslation*) odôvodňuje snahou prekladateľa zachovať integritu textu pred zavedením cudzej intertextuality.[41] Iným dôvodom vedúcim ku neutralizácii môže byť oslabená funkcia sociálnej deixy v SL origináli, ako napríklad v prípadoch, kedy deiktická informácia prostriedkov nie je použitá pre kontrastovanie spoločenských či regionálnych skupín, s ktorými sa vystupujúce postavy identifikujú.[42] Termínom **rustikalizácia** označuje Berezowski úplný medzijazykový preklad, teda snahu o zachovanie deiktického vzťahu nahradením neštandardnej regionálnej varianty SL neštandardnou regionálnou variantou TL. Rustikalizácia ale so sebou nesie nevyhnutnú kontamináciu originálu nadbytočnými TL asociáciami. Berezowski podotýka, že táto stratégia býva najfrekventovanejšie uplatňovaná v prekladoch dramatických diel, čiže v konečnom dôsledku s prihliadnutím na aplikáciu v hovorenom prednese.

Lexikalizácia reprezentuje akúsi „zlatú strednú cestu“ medzi neutralizáciou a rustikalizáciou, pokus prekladateľa transponovať deiktickú informáciu originálnej variácie do TL bez rizika prílišnej lokalizácie zapríčinenej nadmerným počtom neštandardných výrazových prostriedkov. Na jej dosiahnutie používajú poľskí prekladatelia výrazivo pochádzajúce z dialektov, hovorové výrazy, zdrobneniny alebo lexiká umelo vytvorené pre účely daného prekladu. Tieto lexiká sprostredkovávajú fragment sociálne deiktickej informácie SL originálu a preto iba rámcovo identifikujú postavu: dialektickými lexikami do vidieckej oblasti,[43]

[41] Berezowski (1997: 51)
[42] *Ibid.*
[43] *Ibid.*: 54-55

hovorovými výrazmi do chudobnej a neerudovanej sociálnej skupiny,[44] deminutívami ako osobu patriacu do pomerne mladej alebo naopak starej generácie,[45] a napokon umelým výrazivom spolupatričnosť do hypotetickej sociálnej skupiny.[46]

Čiastočný preklad, podobne ako lexikalizácia, sa pokúša uchovať deiktickú informáciu SL originálu predovšetkým na úrovni lexík. Odlišuje sa od nej ale pôvodom výraziva, ktoré nepatrí SL či TL, ale tretiemu jazyku. V diele implikujú cudzí pôvod hovoriaceho, preto je bežnou praxou tieto lexiká ponechať nepreložené, alebo aplikovať na TL lexiká cudziu výslovnosť.[47] Pod **transliteráciou** označuje Berezowski stratégiu, pomocou ktorej sú výrazové prostriedky patriace SL transponované do TL textu výlučne aplikovaním výslovnosti podľa zákonitostí TL.[48] **Rečový defekt**, čiže úprava výslovnosti vybranej hlásky, slúži na sprostredkovanie tej najširšej identifikácie hovoriaceho, ktorým je odlišovanie sa od normy. Ďalšie nuansy skryté v SL sociálne deiktickej informácii sú ale touto stratégiou stratené. Berezowski tiež komentuje nechcené dopady tohoto prístupu, napríklad mylné spojenie si prostriedku s mentálnou nestabilitou hovoriaceho. Podobne ako rustikalizácia, táto stratégia máva v poľskom prostredí najväčšie uplatnenie v dielach určených pre hovorený prednes.[49] Prostredníctvom **relativizácie** prekladateľ redukuje mnohovrstevnú deiktickú informáciu na spoločenské vzťahy komunikantov. Tie sú zakódované do TL na lexikálnej (oslovenia) a morfologickej (T/V systém) úrovni.[50] Nedostatočnú zbehlosť postavy s SL vyjadrenú pidžinom je možné v poľštine rekonštruovať vynechávaním skloňovania slovies a deklinácie podstatných mien, čiže **pidžinizovaním** TL. Táto variácia implikuje vzdialenosť hovoriaceho od kultúrneho prostredia a verne tak reprodukuje deiktickú informáciu skrytú v origináli.[51] Konečne preklad do **umelej variácie** a **kolokvializácia** sú esenciálne rozšírením umelej a kolokviálnej lexikalizácie na ostatné jazykové roviny. Zavedením úplnej neštandardnej varianty tak prekladateľ akcentuje odlišnosť hovoriaceho od normy a zjednodušuje čitateľovi prenos deiktickej informácie, no za cenu zvýšenia cudzorodej intertextuality.

---

[44] Tento efekt nie je a priori súčasťou deiktickej informácie, je vyvolaný predovšetkým neschopnosťou hovoriaceho prispôsobiť svoj prejav potrebám formálnej situácie (Berezowski, 1997: 56-57).
[45] *Ibid.*: 57
[46] Berezowski odkazuje na preklad umelo vytvorenej jazykovej variácie *nadsat* pochádzajúcej z románu *Mechanický pomaranč* (*Ibid.*: 58).
[47] Problém vzniká v prípade, pokiaľ je zmienený jazyk dobre známy SL kultúre, no vzdialený TL čitateľstvu (*Ibid.*: 59-60)
[48] *Ibid.*: 61
[49] *Ibid.*: 63-65
[50] *Ibid.*: 66-68
[51] *Ibid.*: 72-74

II.1.7. Teoretické východiská práce

S prihliadnutím na jednotlivé teoretické aspekty prekladateľského procesu budem nahliadať na problematiku prekladu charakterizujúcich jazykových prostriedkov *jakuwarigo* „Ósačana“ nasledovne: a) zmienené prostriedky, podobne ako regionálne a spoločenské neštandardné jazykové variácie, sprostredkovávajú o hovoriacom pomocou sociálnej deixy mnohovrstevnú informáciu; b) predstavujú tak funkčne relevantný prvok zohrávajúci v texte dôležitú charakterizujúcu úlohu; c) za účelom zachovania ekvivalencie SL originálu a TL prekladu by mali byť rekonštruované do TL; d) preklad je od svojej podstaty nedokonalý proces a preto je prekladateľ konfrontovaný výberom medzi mnohokrát navzájom vylučujúcimi sa možnosťami, v prípade *jakuwariga* je to zachovaním integrity alebo nejazykovej informácie textu; e) výber stratégie je podmienený detailom a celkom diela, tak ako kultúrnym prostredím TL a zručnosťou prekladateľa.

Ako dokazuje Kufnerová, Catford alebo Berezowski, možností ako prekladať neštandardné variácie je celá rada. Dokonalý prístup neexistuje a každá stratégia má tak svoje výhody a nevýhody. Preto je podľa môjho názoru nutné zdržať sa hodnotenia o správnosti alebo nesprávnosti vybratej stratégie. Z toho dôvodu budem vo svojej práci vyhodnocovať *úspešnosť* prekladateľského počinu a za ním stojacej stratégie a to z objektívneho stanoviska, menovite hľadiska prenosu sociálne deiktickej informácie. Ku tomuto účelu mi pomôžu ankety, skrz ktoré zmapujem deiktickú informáciu jazykových prostriedkov príznačných pre postavu „žoviálneho Ósačana“ v SL dielach a ich prekladu v TL textoch. O úspešnosti prekladateľskej stratégie z hľadiska prenosu sociálne deiktickej informácie tak rozhodnú výsledky ankety.

Pri popisovaní stratégií v praktickej časti práce budem čerpať z Berezowského analýzy prekladov. Je pravda, že predmet Berezowského analýzy sa neobmedzoval na jeden konkrétny register, jeho jazykový korpus bol niekoľkonásobne rozsiahlejší než je ten tejto práce a hlavne, celá štúdia bola zameraná na preklad diel z angličtiny do poľštiny. Napriek týmto rozdielom sa ale zastávam názoru, že kritéria stojacie za Berezowského analýzou sú dostatočne obecné na to, aby mohli byť aplikovateľné aj pre účely tejto práce. Aj keď preto bude predmet a okolnosti mojej analýzy odlišný, bezpochyby sa mi podarí na základe formálnych čŕt stratégií začleniť translatologické postupy japonských charakterizujúcich jazykových prostriedkov *jakuwarigo* do jeho štruktúry.

II.2. Metodika anketového riešenia

V diplomovej práci sú pre vyhodnotenie úspešnosti prekladateľských metód použité výsledky šiestich anonymných ankiet.[52] Tie sú založené na úryvkoch z troch diel, každé reprezentujúce jednu odlišnú metódu prekladu japonských charakterizujúcich jazykových prostriedkov do češtiny.[53] Prieskum bol realizovaný prostredníctvom internetu, pomocou on-line nástroju Survey Monkey.[54] Cieľ ankiet bol totožný, t.j. zmerať kvalitu a rozsah charakteristických asociácií, aktivizovaných po prečítaní úryvku obsahujúceho sledované špecifické jazykové prostriedky. Až na niekoľko malých výnimiek[55] mali ankety zhodný obsah a štruktúru. SL a TL úryvky, ako aj odpovede na otázku týkajúcu sa úryvku boli vybrané na základe kritérií, o ktorých sa budem zmieňovať v nasledujúcich odstavcoch. V krátkosti sa tiež vyjadrím ku metodike vyhodnocovania výsledkov anketového riešenia. Nakoniec, zvolené úryvky diel, rovnako ako aj textové reprezentácie obsahu obidvoch jazykových variácií ankiet sú uvedené ako príloha diplomovej práce.

II.2.1. Štruktúra ankety

Základný obsah a štruktúru ankiet je možné zhrnúť do šiestich bodov: a) úvodné ustanovenia a vysvetlenie cieľa ankety; b) otázky týkajúce sa pohlavia, veku a pôvodu respondenta; c) úryvok z diela; d) otázka týkajúca sa charakterových čŕt postavy vystupujúcej v úryvku s *multiple-choice* odpoveďami; e) priestor pre respondentov sa slovne vyjadriť v prípade, že uvedené odpovede nepokrývajú rozsah asociácií, alebo majú otázky respektíve komentár ku ankete samotnej; a v závere f) poďakovanie za participáciu vo výskume, sprevádzané žiadosťou o ďalšie šírenie ankety.

Prvá časť a) rámcovo vysvetľuje zmysel a cieľ ankety, zároveň tiež deklaruje projekt ako súčasť diplomovej práce a teda neziskovej činnosti. Otázky b) neboli považované pre vyhodnotenie úspešnosti prekladu za relevantné a z toho dôvodu bola odpoveď na ne dobrovoľná. Dôvod uvedenia týchto otázok bol v záujme budúcej snahy o hlbšie porozumenie genderových, vekových a regionálnych odchýlok vo vnímaní špecifických jazykových prostriedkov prítomných v úryvku. Možnosti pre odpoveď na otázku týkajúcu sa miesta pôvodu

[52] Riešenia sa zúčastnilo celkovo 419 respondentov. V českých anketách presne 206 (*Krajina s žehličkou*), 43 (*Sestry Makiokovy*) a 31 (TL *Bleach*) respondentov, v japonských 86 (*Airon no aru fúkei*), 29 (*Sasamejuki*) a 24 (SL *Bleach*) respondentov.
[53] O tých bližšie v podkapitole IV.3.
[54] ww.surveymonkey.com
[55] Isté zmeny vo formulácii úvodných a záverečných textov, ako aj rozdelenie poslednej sekcie na dve vznikli počas procesu prekladu českej verzie ankety do japončiny ako dôsledok snahy urobiť anketu japonským respondentom zrozumiteľnejšiu.

boli vybrané s prihliadnutím na regionálne delenie daných krajín.[56]

Úryvok z diela c) bol vybraný na základe troch kritérií: prítomnosť sledovaných špecifických jazykových prostriedkov, dĺžka a obsah. Originálna SL pasáž musela obsahovať príznaky sledovaného charakterizujúceho jazyka, v súlade s cieľom diplomovej práce. Na to, aby boli tieto jazykové prostriedky prítomné v dostatočnej miere nesmel byť ale úryvok príliš krátky. Avšak aby neboli reakcie respondentov na druhej strane negatívne ovplyvnené a skreslené evidentným obsahom úryvku, musela pasáž mať minimálny (ideálne žiaden) informatívny obsah, akým je napríklad explicitný popis postáv, názorové výmeny medzi postavami, okolnosti týkajúce sa príbehu a zasadenia a podobne. Napriek nastaveným kritériám pre výber úryvku nie je avšak možné sa úplne vyhnúť interferencii explicitného obsahu pasáže a implicitných významov sledovaných jazykových prostriedkov v origináli a ich preklade. Problematike efektívneho a spoľahlivého spôsobu vytriedenia odpovedí bude venovaný priestor v druhom oddiele tejto podkapitoly.

Otázka týkajúca sa citovanej pasáže d) bola jedna[57] a respondenti mali odpovedať výberom z jednej alebo viacerých odpovedí spomedzi 34 možností. Jej zodpovedanie bolo pre účely ankety kľúčové a preto bez vybratia minimálne jednej možnosti nebolo možné anketu dokončiť. Odpovede boli vybrané primárne na základe popisu charakterových čŕt stereotypného obrazu „Ósačana“.[58] Z dôvodu rozšírenia možností bolo okrem týchto relevantných odpovedí pridaných niekoľko nedôležitých. Vzhľadom ku sociálne deiktickým významom českého dialektu použitého v preklade jedného diela a stereotypov z nich prameniacich bol zoznam doplnený o pár súvisiacich charakteristík, o ktorých je možné sa domnievať, že respondentov pravdepodobne napadnú.[59] Nakoniec (pretože boli úryvky vybrané zámerne bez jazykových prostriedkov odkazujúcich na pohlavnú identitu hovoriaceho) bol zoznam doplnený o dve možnosti týkajúce sa pohlavia hovoriaceho. Ako ochranný prostriedok proti prílišnému vplyvu zmienených možností na výber odpovedí bol jednak zoznam doplnený o ich významové opozitá,[60] tak ako aj bolo odpovediam pridelené pri načítaní ankety náhodné poradie.

V prípade že možnosti nevyhovovali respondentovým asociáciám bola do ankety pridaná respondentom možnosť sa vyjadriť priamo slovne pomocou textového okna v sekcii e).

---

[56] Česká republika na Čechy, Morava a Sliezsko; Japonsko na Hokkaidó, Tóhoku, Kantó, Šin'ecu, Tókai, Hokuriku, Kinki, Čúgoku, Šikoku, Kjúšú a Okinawa.
[57] „Ktoré slová popisujú hovoriaceho najlepšie?“
[58] V náhodnom poradí: zábavný, uvravený, vulgárny, okázalý, odvážny, výbušný, lakomý, potrpí si na jedlo, ústretový, ľahkovážny; viď oddiel III.2.1. tejto práce.
[59] Nevzdelaný, vidiečan, konzervatívny, zápecník a nábožensky založený.
[60] V prvom prípade: nudný, mlčanlivý, vyberané spôsoby, skromný, zbabelý, mierny, štedrý, nepotrpí si na jedlo, chladný, zodpovedný; zatiaľ čo v druhom: vzdelaný, mešťan, liberálny, scestovaný, ateista.

Pridanie tejto možnosti tiež môže viesť ku hlbšiemu pochopeniu vnímania špecifických jazykových prostriedkov prostredníctvom odhalenia ďalších spojitostí medzi odpoveďami a respondentom. Nakoniec sa anketa uzatvára sekciou f), čiže poďakovaním určeným pre respondentov za podieľanie sa na výskume a prosbou o rozoslanie ankety.

II.2.2. Vyhodnocovanie

Cieľom anketového riešenia je potvrdenie obrazu sprostredkovaného viacvrstvovým sociálne deiktickým významom prítomnom vo vyjadrovacích prostriedkoch SL úryvku, a hlavne zmeranie rozsahu a kvality informácií, na ktoré odkazuje úryvok TL prekladu. Vhodná prekladateľská metóda z hľadiska prenosu deiktických informácií je potom tá, ktorá dokáže pomocou TL vyjadrovacích prostriedkov poskytnúť najviac porovnateľných implicitných významov ako SL text a tak reprodukovať funkčné črty originálu. V realite je ale viac než pravdepodobné, že sa respondent počas zodpovedania rozhodne riadiť nie len asociáciami nadobudnutými charakterom špecifických jazykových prostriedkov, ale aj explicitným významom úryvku. Z toho dôvodu nie je možné realizovať vyhodnocovanie výsledkov ankiet bez predchádzajúcej prípravy.

Je možné predpokladať s trojakým vplyvom explicitných prvkov na záverečné výsledky ankiet: 1) respondent si na základe obsahu úryvku vytvorí novú asociáciu a vyberie charakteristiku nesúvisiacu s deiktickým významom; 2) respondent si spojí obraz sprostredkovaný explicitnými prostriedkami s obrazom poskytnutým prostriedkami implicitnými čo sa vo výsledku prejaví ako posilnenie niektorých sledovaných charakteristík; 3) charakteristika vyplývajúca z obsahu úryvku sa bude vylučovať so sledovanými charakteristikami a tie budú vo výsledku buď znížené, alebo úplne potlačené.

Počas vyhodnocovania výsledkov bude preto použitých niekoľko overovacích metód, vďaka ktorým by malo byť možné zohľadniť pôsobenie interferencie explicitných a implicitných prvkov na výsledky ankiet. Za prvé, výsledky ovplyvnené explicitnými prvkami by malo byť možné odhaliť pomocou rozboru informácií prítomných v úryvku. Pokiaľ sa napríklad nachádza v úryvku veta, v ktorej hovoriaci nabáda počúvajúceho, aby sa choval zodpovedne, je prirodzené sa domnievať, že nemalú časť respondentov napadne vybrať charakterovú črtu „zodpovedný“. Rovnako tak isto pomôžu komentáre respondentov, ktoré dodajú kontext ku ich výberu. Vymenovanie evidentných prvkov prítomných v úryvkoch a ich juxtapozícia s výsledkami ankety by malo preto poslúžiť a ako jedna z metód pre odhalenie a eliminovanie neželanej interferencie.

Ďalej, všetky SL úryvky, pretože sa v nich nachádzajú sledované špecifické jazykové

prostriedky, by mali odkazovať na rovnakú sociálne deiktickú informáciu. Z toho dôvodu by malo porovnanie výsledkov SL ankiet medzi sebou viesť ku rozdeleniu výsledkov na skupinu zrovnateľných odpovedí (spoločný prienik zapríčinený sociálne deiktickým významom), a na skupinu značne odlišných odpovedí (dôsledok príznakov špecifických pre daný úryvok). Týmto spôsobom by tak malo byť možné dosiahnuť rozlíšenie vplyvu sledovaných prvkov od prvkov pre tento výskum irelevantných.

Nakoniec, zatiaľ čo pravdepodobnosť, že respondent pochádzajúci z Tokia pociťuje na sledované jazykové prostriedky totožné asociácie v totožnom rozsahu ako napríklad respondent z Akity, je relatívne vysoká, nie je možné konštatovať to isté v prípade respondenta z Ósaky. Dôvod stojaci za týmto rozdielom je v jazykovej variácii stojacej na pozícii sociálne deiktického centra oblasti pôvodu respondentov. Vo všetkých prípadoch to bude nepochybne uniformná štandardná japončina, v prípade regiónu Kansai bude svoje miesto ale zdieľať s lokálnym dialektom, fungujúcim ako neformálny komunikačný prostriedok. Šanca, že charakterizujúce jazykové prostriedky príznačné pre „Ósačana“ vyvolá u respondenta, pre ktorého je to v podstate bežná každodenná reč, je rozhodne nižšia, než v prípade respondentov z iných regiónov. Z toho dôvodu môže bližšia pozornosť venovaná výchylkám v odpovediach medzi respondentmi pochádzajúcich z odlišných regiónov viesť ku efektívnejšej identifikácii výsledkov založených na sledovanej sociálne deiktickej informácii.

Každá menovaná metóda sama o sebe veľkú účinnosť pre oddelenie príslovečného zrna od pliev vo výsledkoch ankiet pravdepodobne nemá. Miesto, kde jedna metóda zlyháva, by mohlo byť ale pokryté metódou druhou a *vice versa*. Zatiaľ čo teda použitie jednej osamotenej metódy veľký zmysel nemá, ich spoločná aplikácia počas vyhodnocovania výsledkov ankiet má, pomocou zmieneného efektu vzájomného dopĺňania nedostatkov, teoretický potenciál sformovať referenčný rámec; isté kritériá, vďaka ktorým bude jednoduchšie odhadnúť pokiaľ siaha vplyv explicitného obsahu, a odkiaľ vplyv implicitného významu sledovaných vyjadrovacích prostriedkov.

III. Jazyk charakterizujúci postavu

V tejto kapitole predstavím druh charakterizujúcich vyjadrovacích prostriedkov súhrne označovaných pod termínom *jakuwarigo*. O aké prostriedky sa jedná? Akú funkciu *jakuwarigo* vykonáva? Kde je možné sa s ním stretnúť? V prvej podkapitole si dávam za úlohu vysvetliť obsah tohto termínu, popísať jeho aspekty a predstaviť súvisiacu odbornú literatúru spolu s doterajším výskumom. Vzhľadom ku rozsahu látky a počtu štúdií o nej napísanej, sa budem problematike venovať výlučne zo synchronického hľadiska. Keďže moja práca pojednáva jeden konkrétny jazykový register postavy „žoviálneho Ósačana“, venujem druhú podkapitolu tejto kapitoly definovaniu jeho jazykovým prostriedkom, sociálne deiktickej informácii ktorú sprostredkovávajú a role, ktorú postava zohráva.

III.1. Predstavenie konceptu

Termín j*akuwarigo* (役割語, *role language*, jazyk charakterizujúci postavu) je lingvistická koncepcia definovaná profesorom Satoši Kinsuiom (金水敏) z Ósackej Univerzity. *Jakuwarigo* označuje špecifické vyjadrovacie prostriedky, ktoré odkazujú na určitú mnohovrstevnú mimotextovú informáciu. *Jakuwarigo* je predovšetkým prítomné v japonskom komikse *manga*, animovaných seriáloch a filmoch *anime* a vo videohrách, s jeho aplikáciou je možné sa stretnúť ale aj na moderných komunikačných platformách, ako sú internetové diskusie, blogy a chat.[61] Mnohovrstevná mimotextová informácia, na ktorú odkazujú vyjadrovacie prostriedky, slúži pre charakterizovanie postáv: od pohlavia, cez charakterové črty a vonkajší vzor až po rolu (役割, *jakuwari*), ktorú naplňujú v príbehu. *Jakuwarigo* má tak dvoje aspekty: a) jazykový aspekt, pod ktorým rozumiem samotné vyjadrovacie prostriedky používané na vyvolanie asociácií s charakterovými črtami a rolami; a b) nejazykový aspekt, čiže mimotextová informácia sprostredkovaná sociálne kultúrnym rámcom.

III.1.1. Doterajší výskum

O fenoméne *jakuwarigo* bolo publikovaných niekoľko kníh. V prvom rade je to dielo *Virtuálna japončina – záhada jazyka charakterizujúceho postavu* (ワーチュアル日本語、役割語の謎, *Wáčuaru nihongo, jakuwarigo no nazo,* 2003) pokladajúca základy celého výskumu. Nasledujú zbierky štúdií *Základy výskumu jazyka charakterizujúceho postavu* (役割語研究の地

[61] Kinsui najprv píše o tzv. „Béčkových“ dielach (B 級作品, *Bíkjú sakuhin*) (Kinsui, 2013: 33), v neskorších štúdiách sa ale vyhýba presnému zasadeniu aplikácie a hovorí o *jakuwarigu* obecne ako o charakterizujúcom prostriedku.

平, *Jakuwarigo kenkjú no čihei*, 2007) a *Rozvoj výskumu jazyka charakterizujúceho postavu* (役割語研究の展開, *Jakuwarigo kenkjú no tenkai*, 2011), a dielo encyklopedického charakteru *Krátky slovník jazyka charakterizujúceho postavy* (役割語小事典, *Jakuwarigo šódžiten*, 2014). *Jakuwarig*o je sústavne predmetom bádateľských aktivít, ktorých výsledky sú prezentované na workshopoch pravidelne uskutočňovaných pod dohľadom profesora Kinsuia. Tieto štúdie sú súhrnne publikované formou zborníku, voľne dostupného prostredníctvom internetu na Kinsuiovom blogu.[62]

Vo *Virtuálnej japončine* Kinsui definuje a vymedzuje hranice pojmu *jakuwarigo,* predkladá jeho základné funkcie, teoretizuje o procese osvojovania a predovšetkým popisuje niekoľko bežne vyskytujúcich sa modelov charakterizujúcich vyjadrovacích prostriedkov. Skúma ich ako zo synchronického, tak aj diachronického hľadiska. *Základy výskumu* a *Rozvoj výskumu* sú zbierkami štúdií od rozličných autorov, ktorí stavajú na východiskách položených *Virtuálnou japončinou*. Spolu so zborníkmi ponúkajú tieto zbierky náhľad do rozmanitých tém: popis rečových registrov špecifických postáv, genéza charakterizujúcich registrov, gramatická analýza vyjadrovacích prostriedkov, komparácia *jakuwarig*a v japončine a iných jazykoch, preklad cudzích neštandardných variácií do *jakuwariga*, otázka jazykovej identity, *jakuwarigo* ako komunikačný prostriedok apod. *Slovník* predstavuje encyklopedický zoznam a výklad frekventovaných príznakových slov, ktoré sa používajú na vykresľovanie postáv v literárnych dielach, a elementárnych termínov teórie.

Jakuwarigo priťahuje pozornosť širokej verejnosti, ktorú si je možné vysvetliť obecným povedomím o téme. Za popularitou tiež pravdepodobne stojí fakt, že Kinsui ohľadom tejto problematiky písal do japonských novín články na pokračovanie. Okrem uvedených publikácií vyšlo v Japonsku niekoľko populárno-náučných kníh. Menovite je to *Japonský jazyk a spoločnosť*, *nakuknutie do mechanizmu charakterov* (日本語社会のぞきキャラくり, *Nihongošakai nozokikjarakuri*, 2011) od profesora Tošijuki Sadanobua (定延利之), pôsobiaceho na Univerzite v Kóbe, ďalej *Aj toto byť japončina? - Počiatok zrodu jazyka cudzincov* (コレモ日本語アルカ？——異人のことばが生まれるとき, *Kore mo nihongo aruka? Idžin no kotoba ga umareru toki*, 2014) spolu s knihou *Nový vzťah medzi drámou a dialektom: od „*Carnation*“ cez „*Osemkvetú sakuru*“, a ku „*Amačan*“* (ドラマと方言の新しい関係：『カーネーション』から『八重の桜』、そして『あまちゃん』へ, *Dorama to hógen no atarašii kankei: „Kánéšon“ kara „Jae no sakura“, sošite „Amačan“ he*, 2014) od Kinsuia. Tieto knihy

[62]Viď *skinsui.cocolog-nifty.com.*

ani tak nepridávajú do diskusie nové a zásadné zistenia, ako skôr interpretujú existujúce poznatky o téme do podoby zrozumiteľnej laickej obci.

III.1.2. Nositele charakterizujúcej informácie

V japončine sa kóduje zmienená nejazyková informácia do výrazových prostriedkov naprieč všetkými rovinami jazyka, avšak najpočetnejší výskyt má ale bezpochybne na úrovni lexík. Informácia býva vyjadrená v označení prvej osoby jednotného čísla, slovesnej spone, koncových partikulách a tzv. charakterových partikulách. Prostriedky sa neobmedzujú ale iba na tieto pozície; podľa výskumov rečových registrov rôznych postáv je badať ďalšie aj na fonetickej, syntaktickej alebo ortografickej rovine. Pre niektoré postavy je príznačné frekventované používanie nedopovedaných viet, obracanie poradia vetných členov či dokonca elipsa vetného členu, opakovanie špecifických zvratov, upravovanie výslovnosti slabík, pozmenená intonácia, zámerná výmena znakového zápisu sa zápis hiraganový alebo katakanový a podobne.

Pred bližším popisom vyjadrovacích prostriedkov nesúcich charakterizujúcu funkciu je na mieste sa zmieniť o relatívnej početnosti jazykových variácií v rámci japonského jazyku. Bohatosť regionálnych a spoločenských variácií a rečových registrov je pripisovaná historickému a spoločenským vývoju, ako aj dlhotrvajúcej vertikálnej diverzifikácii japonskej spoločnosti. Táto diverzita sa kedysi zrkadlila do všetkých aspektov japonskej kultúry (spoločenských a náboženských zvykov, mravov, odevu, okrás, spôsobu prípravy jedál, atď.) a do jazyka v istej miere aj dodnes. Nie je preto vôbec ničím výnimočným, že rovnaký obsah môže japončina vyjadriť rozličnými formami. Ich výber sa riadi viacerými podmienkami, či už komunikačnou situáciou, alebo sociálnym postavením a identitou hovoriaceho, čiže od pozície deiktického centra Fillmoreovej alebo Levinsonovej sociálnej deixy.

Jedným z najčastejšie uvádzaným príkladom tejto rozmanitosti lexikálnych jednotiek v japončine sú označenia prvej osoby jednotného čísla. Neutrálny termín odkazujúci na tento význam je síce slovo *wataši*, v závislosti od hovoriaceho a situácie prednesu sa bežne používajú zámená ako *watakuši* (formálna situácia, pohlavne bezpríznakový termín), *ataši (*neformálna situácia, pohlavne príznakový termín užívaný ženami), *boku*, resp. *ore* (neformálna situácia, pohlavne príznakový termíny pre mužov). Rozmanitosť sa neobmedzuje iba na plnovýznamové substantíva, porovnateľnú pluralitu tvarov preukazujú aj slovesné spony. Tie v menných vetách zastávajú funkciu označenia prísudku a zároveň reflektujú sociálne deiktický vzťah (podľa konvenčnej interpretácie) komunikanta s adresátom a komunikanta s komunikačnou situáciou.

Obecne používané neutrálne *desu* je možné podľa situácie zameniť za *dearu* (písomný prejav, resp. formálny styk), *degozaimasu* (implikovanie skromnosti hovoriaceho voči adresátovi), ďalej *da* (neformálna situácia), resp. elipsa spony (intímna situácia). Podotýkam, že uvedené príklady nemajú byť pokusom podrobne systematizovať všetky osobné zámená prvej osoby a slovesné spony v japončine; iba započítaním dialektických variácií by sa zoznam zásadne predĺžil. Stručným vymenovaním chcem najmä poukázať na pluralitu vyjadrovacích prostriedkov japonského jazyka a má preto výlučne informatívny charakter.

Podobná rôznorodosť tvarov osobných zámen a slovesných kopúl je totiž prítomná aj v *jakuwarigu.* Ich používanie neriadi formálnosť komunikačnej situácie ale charakteristické črty postavy. Sprostredkovaná nejazyková informácia tak zďaleka presahuje hranice zdvorilosti alebo pohlavnej identity hovoriaceho. V závislosti na charaktere hovoriacej postavy sa môžeme stretnúť s osobnými zámenami prvej osoby ako sú napríklad *waši* (postava starca), *wate* (postava Ósačana), *sešša* (postava samuraja), *ora* (postava vidiečana), *atakuši* (postava princeznej) atď. Podobne je tomu aj v prípade slovesných spôn, medzi ktorými nie sú neobvyklé výrazivá ako *dža* (postava starca), *ja* (postava Ósačana), *dearujo* (postava Číňana), *degozaru* (postava samuraja), *dearimasu* (postava vojaka), *zamasu* (postava edskej dámy urodeného pôvodu) a podobne. Tieto prostriedky sú až na pár výnimiek odvodené od reálne existujúcich variácií, či už historických alebo súčasných, a je preto s niektorými sa možné stretnúť aj v živej komunikácii. [63] Vzhľadom na ich charakterizujúcu funkciu sa pre ne používa termín charakterová kopula (キャラコピュラ, *kjara kopjura*). Ako významná črta sa uvádza ich spoločný výskyt vo vetách so slovesným prísudkom: na rozdiel od bežných slovesných spôn sa charakterové spony môžu viazať ako na menný, tak aj na slovesný prísudok.

Spolu s charakterovými kopulami si spomedzi charakterizujúcich jazykových prostriedkov zasluhujú zvláštnu pozornosť tiež koncové partikule (終助詞, *šúdžoši*) a tzv. charakterové partikule (キャラ助詞, *kjara džoši*). S výnimkou viet s prevráteným slovosledom (倒置文, *tóčibun*), stoja podľa pravidiel gramatiky kopule a partikule na konci viet, v pevnom poradí slovesná kopula + partikula. Koncové partikule zo sémantického hľadiska nenesú význam *per se* a nevykonávajú syntaktickú funkciu v rámci výrokového obsahu vety. Sú prostriedkom vyjadrenia vetnej modality a ich funkcia sa preto vzťahuje na celý výrokový obsah. Okrem sprostredkovania postoju hovoriaceho voči vlastnej výpovedi a adresátovi je v niektorých z nich zakódovaná genderová identita hovoriaceho, ako napríklad v prípade pohlavne príznačného *wa* a *kašira* používané hlavne ženami. V kombinácii s ďalšími pohlavne

[63] So *sešša*, *dearujo*, *degozaru*, *dearimasu* a *zamasu* sa reálne už nie je možné stretnúť.

príznakovými výrazmi tak bežne v dielach figurujú ako prostriedok pre dodatočné stvárnenie postavy. V spojení s osobným zámenom *ore* charakterizuje partikula *zo* hovoriaceho ako drsného, priamočiareho chlapa, zatiaľ čo *ze* ako pohodového, alebo chvastavého muža. Podobnú úlohu zohráva kombinácia osobného zámena *atakuši* a partikulou *wa* (resp. jej kombináciou s inými partikulami) alebo *kašira*, implikujúce postavu ženy, častokrát s vysokým sociálnym postavením. Tieto prostriedky nepatria výlučne do sféry charakterizujúcich prostriedkov v dielach, je možné sa s nimi stretnúť aj v reálnej komunikácii. Ich výskyt je ale nespochybniteľne vyšší v aplikácii ako *jakuwarigo*. [64]

Za najväčšiu zvláštnosť charakterizujúcich jazykových prostriedkov bývajú označované charakterové partikule. S koncovými partikulami zdieľajú elementárnu charakteristiku, čiže umiestnenie na konci vety, oslabený význam a absencia funkcie v rámci výrokového obsahu.[65] O ich účasti na tvorení výpovede z modálneho hľadiska štúdie zatiaľ neexistujú. Na základe menovaných podobností boli preto radené spolu s koncovými partikulami a charakterovými sponami do skupiny charakterových prípon (キャラ語尾, *kjara gobi*), po bližšom prebádaní vyšlo najavo ale niekoľko zásadných rozdielov, ktoré sa pričinili o vznik zvláštnej kategórie. [66] Charakterové partikule sú pre *jakuwarigo* príznačné a ich pozícia vo vete je na úplnom konci, *za* koncovými partikulami. Za ich jedinú úlohu sa považuje ozvláštnenie prejavu a sprostredkovanie informácie o identite hovoriaceho iba neľudského pôvodu. Spomedzi nespočetných príkladov menujem napr. *robo* (robot), *kuma* (čarovný medveď), alebo *kupo* (škriatok z hernej série *Final Fantasy*).[67] Sú výplodom autorovej fantázie a vzhľadom na ich špeciálne atribúty, prítomnosť týchto partikulí nijak nenarúša výrokový obsah a syntaktickú stránku výpovede. Ich rôznorodosť a vysoký počet druhov býva pripisovaný preto práve týmto vlastnostiam.

III.1.3. Funkcia charakterizujúcich výrazových prostriedkov

Kinsui popisuje *jakuwarigo* ako ten „*špecifický jazykový prejav (lexiká, gramatika, frazémy, intonácia a podobne), po ktorého vypočutí sa vybaví špecifický obraz postavy (jej vek, pohlavie, zamestnanie, spoločenské zaradenie, doba z ktorej pochádza, vonkajší vzhľad,*

[64] Kinsui (2003: 38-39)
[65] Sadanobu v Kinsui (2011: 24)
[66] Bližšie v Sadanobuových štúdiách „Prostredie príznačné pre charakterové partikule“ (キャラ助詞が現れる環境, *Kjaradžoši ga arawareru kankjó*) (Kinsui, 2007: 27-48) a „Do akej miery menia postavy gramatiku?“ (キャラは文法をどこまで変えるのか, *Kjara wa bunpó o dokomade kaerunoka*) (Kinsui, 2011: 17-26).
[67] Kinsui (2003: 188)

oblečenie, charakterové vlastnosti a podobne).“ [68] Čitateľovi tak stačí iba malý útržok jazykového kódu ku tomu, aby sa aktivizovala asociácia a otvoril prístup ku bohatej mimotextovej informácii. Pri vysvetľovaní tejto informácie poukazuje Kinsui na *virtuálnu realitu*, čiže „*predstavy o realite, ktoré má každý jeden z nás.*“ [69] Prostriedok *jakuwarigo* odkazuje na mylné predstavy, dojmy a stereotypy, ktoré sa v kultúrnom prostredí kumulujú a predávajú z generácie na generáciu. V procese zdieľania Kinsui zdôrazňuje úlohu detskej literatúry, ktorá „*opakovaným prijímaním pevne otláča do detského poznania kultúrne stereotypy.*“ [70] Stereotypy a mylné predstavy sú neoddiskutovateľnou súčasťou povedomia každej spoločnosti, rovnako ako znalosť objektívne dokázateľných faktov. Preto jazykové prostriedky reálne existujúcich regionálnych a spoločenských jazykových variácií čerpajú mimotextovú informáciu z rovnakého zdroja ako virtuálna reč *jakuwarigo*: zo spoločensko-kultúrneho referenčného rámca, inými slovami sociálnej deixy (širšia interpretácia).

V metodologickej časti práce píšem o neštandardných jazykových variáciách ako prostriedkoch prispievajúcich rozsiahlu nejazykovú informáciu; nástrojoch určených na identifikáciu hovoriaceho bez nutnosti spoliehania sa na rozsiahlu expozíciu a kontrastovanie regionálneho a/alebo sociálneho pôvodu hovoriacich medzi sebou. Aké sú ale funkcie *jakuwariga*? Podľa Kinsuia *jakuwarigo* spĺňa v rámci diela predovšetkým tri funkcie: 1) vykresľuje menej dôležité postavy 2) implikuje role, ktoré postavy v diele vykonávajú; a 3) napomáha čitateľovi stotožniť sa s hlavnou postavou.

Prvá funkcia využíva nejazykovú mimotextovú informáciu prítomnú vo vyjadrovacích prostriedkoch na to, aby dodala charakteristiku postavám, ktoré nie sú z hľadiska celku považované za dôležité. Namiesto podávania dlhej expozície, ktorá by zbytočne oddialila pozornosť od hlavných postáv a tak rozvoja príbehu, sprostredkuje stvárnenie vedľajších postáv (脇役, *wakijaku*) *jakuwarigo* prítomné vo vlastnej výpovedi.

Druhú funkciu Kinsui ilustruje pomocou teórie monomýtu Josepha Campbella.[71] Teória monomýtu tvrdí, že veľká časť známych heroických legiend a ľudových príbehov zdieľa podobnú naratologickú štruktúru, tzv. *cestu hrdinu*, a základnú typológiu postáv. Kinsui sa domnieva, že naratívna výstavba mnohých japonských „Béčkových“ diel sa ponáša na hrdinský monomýtus a jeho archetyp postáv. Reflektovanie archetypov monomýtu v japonských populárnych dielach a z toho dôvodu v charakterizujúcich vyjadrovacích prostriedkoch je

[68] Kinsui (2011: 7)
[69] Kinsui (2003: 37)
[70] *Ibid.*: 44-45
[71] *Ibid.*: 47-48

možné ilustrovať napríklad jazykovým registrom súhrnne označeným termínom *ródžingo* (老人語), tzv. jazyk charakterizujúci postavu starca. Postava identifikovaná ako starec v súlade s *cestou hrdinu* spĺňa v príbehoch úlohu múdreho a skúseného mentora, alebo senilného a oplzlého starca, prípadne hlavného antagonistu. [72] Čitateľ pomocou deiktického významu prítomnom vo vyjadrovacích prostriedkoch identifikuje črty zmienené na začiatku oddielu (pohlavie, spoločenské postavenie, doba, oblečenie, charakterové vlastnosti, atď.) a podľa nich môže odhadnúť, akú rolu bude postava v príbehu zastávať.[73]

Nakoniec, tretia funkcia *jakuwariga* tesne súvisí s konceptom sociálnej deixy. Podľa Berezowského je centrom sociálnej deixy bežná dorozumievacia reč a deiktická informácia je vytvorená naviazaním vzťahu medzi týmto centrom a použitou neštandardnou jazykovou variáciou. Bežná reč je východiskový bod; neutrálna variácia, ku ktorej sa dokážu vztiahnuť všetci členovia danej jazykovej komunity. Pokiaľ má preto použitie neštandardnej jazykovej variácie, vrátane *jakuwariga*, implikovať odlišnosť vedľajších postáv, použitie bežnej dorozumievacej reči má presne opačný efekt: stotožniť čitateľa s postavou hlavnou (自己同一化, *džiko dóicuka*). Tento účinok je umocnený kontrastom cudzorodosti *jakuwariga* – virtuálnej japončiny – prítomnom v rečovom prejave vedľajších postáv a obyčajnosti vyjadrovacích prostriedkov hlavnej postavy. [74]

Zvláštnu stránku *jakuwarig*a predstavuje jeho aplikácia v bežnej komunikácii. Tento fenomén doteraz priťahuje pozornosť jazykovedcov; je predmetom niekoľkých štúdií a stále aktívne podrobovaný výskumom. Genéza *jakuwariga* úzko súvisí s písanou literatúrou a jednoduchými naratívmi, jeho prítomnosť v *mange*, *anime* a videohrách ako formách umenia silne závislých na písanom slove na jednej strane a ako produktoch určených pre deti a mládež na strane druhej nie je preto vôbec prekvapujúca. Vznik nových komunikačných kanálov, ako je email, chat, internetové fóra a diskusie, blogy apod., umožňujúcich anonymným komunikantom si behom okamžiku posielať písané správy, vytvorila charakterizujúcim jazykovým prostriedkom eventualitu opustiť svoju doterajšiu platformu. Akú úlohu *jakuwarigo* v komunikácii vykonáva? Dodaním mimotextovej informácie komunikant svoj písomný prejav ozvláštňuje, vytvára komické alúzie medzi obsahom a formou výpovede, alebo medzi výpoveďou a kontextom komunikačného aktu. Navodenie zľahčujúceho tónu umožňuje komunikantovi vyjadriť sa o témach, ktoré by mohli v inom prípade adresáta vyviesť z miery alebo dokonca vyústiť v nepriateľskú reakciu. Komunikant „zabalením“ kritiky, výčitiek,

[72] Kinsui (2003: 46)
[73] *Ibid.*: 81-85
[74] *Ibid.*: 69

doporučení apod. do *jakuwariga* zmierňuje dopad svojich slov a preukazuje voči adresátovi obozretnosť a ohľaduplnosť. Okrem svojej charakterizujúcej funkcie v naratíve teda vystupuje *jakuwarigo* v reálnej komunikácii ako prostriedok pozitívnej zdvorilosti.[75]

III.2. Postava „žoviálneho Ósačana“

Územie pokrývajúce plochu dnešnej Ósaky bolo vďaka svojmu umiestneniu pri mori a na pomedzí východného a západného Japonska oddávna centrom moci, obchodu a života. Historické náleziská ako sú hrobky *kofun* posievajúcu túto oblasť dokazujú o značnej koncentrácii politickej moci a bohatstva. Táto pozícia sa upevňovala počas *Sengoku džidai* (戦国時代, dosl. obdobie bojujúcich kniežatstiev; r. 1467-1603), kedy slobodné obchodné mesto Sakai (dnes mestská časť Ósaky) ponúkalo príslušníkom vojenskej šľachty a obchodníkom neutrálnu pôdu pre pokojné posedenie pri čajovom obrade, ako i príležitosť dohodnúť sa o transakcii prostriedkov určených na vedenie ťažení. Doba Edo ako dlhotrvajúce obdobie mieru a stability prispelo ku rozvoju mesta bezprecedentným podielom: do Ósaky sa vďaka ryžovej burze sústredil obchod, remeselníci a kultúrny život z celého Japonska. Aj keď sa od dôb Tokugawského šógunátu Japonsko zásadne zmenilo po všetkých stránkach, Ósaka si svoju pozíciu obchodného, kultúrneho a spoločenského centra zachováva dodnes a spojenie „Ósaka = obchod, jedlo a zábava“ je tak stále súčasťou širokého povedomia.

Nie je preto ničím zvláštnym, že z pohľadu obyvateľov Eda, cepovaných reštriktívnymi opatreniami a žijúcimi takpovediac pod drobnohľadom samurajskej vlády, sa zdali byť Ósačania ako nedisciplinovaní a bujarí, oddávajúci sa pozemským slastiam. Obchod bol podľa dobového morálneho kódexu považovaný za neproduktívnu činnosť, využívajúci výsledok práce iných ku svojmu dobru. Obyvatelia Ósaky, po väčšine obchodníci oplývajúci bohatstvom a užívajúci si svoj život v zábavných štvrtiach, dali skrz oči obyvateľov Eda vzniknúť obraz okázalých chamtivcov, vyžívajúcich sa v radostiach života ako sú dobré jedlo a telesné potešenie. Tento zovšeobecňujúci pohľad sa zachoval do modernej doby, kedy sa spolu s ostatnými kultúrnymi hodnotami hlavného mesta rozšírilo do všetkých kútov Japonska pomocou novodobých mienkotvorných nástrojov: najskôr novinami, o niečo neskôr rádia až napokon televízie. V médiách a z toho dôvodu zdieľanom vedomí spoločnosti zotrval do súčasnej doby, ako môže potvrdiť existencia postavy „žoviálneho Ósačana“.

[75] *Jakuwarigo* v kontexte živej komunikácie dal do súvislosti (vo svojej podstate ako druhom vtipu) s pozitívnou zdvorilosťou prof. Nakata z Ósackej univerzity počas ústnej konzultácie.

III.2.1. Deiktická informácia, vyplývajúca rola v príbehu

Aký má rozsah sociálne deiktická informácia, na ktorú odkazuje ósacký dialekt (= jazyk charakterizujúci postavu „Ósačana“)? Časť pozostáva z významových vrstiev definovaných Berezowským; sú to tie, ktoré identifikujú hovoriaceho ako obyvateľa Ósaky, objektívne dokázateľného centra obchodu, spoločenského života a bohatej kulinárskej tradície. Okrem nich ale Kinsui do nejazykovej informácie zaradzuje aj tieto stereotypy, sformované v priebehu dejín podľa životného štýlu a hodnotového systému obyvateľov Ósaky: 1) obľuba v rozprávaní, klebetení a vtipkovaní; 2) lakomstvo a ziskuchtivosť; 3) nenásytnosť a maškrtnosť; 4) obľuba okázalosti; 5) chlipnosť, nedostatok úrovne; 6) bezhlavá odvaha 7) príslušnosť ku násilným skupinám. [76]

Vo svetle sparťanskej morálky samurajov nie sú body 2) až 4) ničím prekvapujúce a môžeme ich obsah označiť za konzistentný s výkladom predošlého oddielu. Pozícia bodu 1) sa upevnila vďaka populárnemu rádiovému a neskôr televíznemu formátu *manzai* (漫才), založenom na vzájomne podpichujúcemu sa komickému duu, preslávenému ósackými zabávačmi. Pozornosť zato vyvolávajú body 5) a 6), ktoré sa zdajú byť v priamom rozpore s ostatnými bodmi navodzujúcimi dojem miernosti a pasivity vlastnými pôžitkárskym mešťanom. Tieto vrstvy deiktického významu totižto nesúvisia s obrazom „Ósačana“ ako obchodníka či zabávača, ale porovnateľne novším obrazom „grázla“. Kinsui pripisuje vznik týchto nových významových vrstiev rozmachu a medializácii zločineckých organizácií a ich aktivít v regióne Kinki v priebehu posledných dekád. [77] Jazyk charakterizujúci postavu „Ósačana“ preto odkazuje na celú radu nejazykových významov: špecifický región, povedomie o živobytí, tak ako historické a spoločenské asociácie na jednej strane (sociálne deiktická informácia podľa Berezowského) sú spolu s zmienenými kultúrnymi stereotypmi na strane druhej (Kinsuiovo *jakuwarigo*) ukotvené v povedomí príslušníkov japonskej spoločnosti.

Úloha tejto rečovej variácie v dielach ničím nevybočuje z funkčného rámca, ktorý popisujem v druhej kapitole, podkapitola 1.5., a podkapitole 1.3 tejto kapitoly. Podrobnejšiu zmienku si ale zasluhujú úlohy, ktoré „Ósačan“ v príbehoch zohráva. Tie sa od diela na dielo samozrejme líšia: môžu sprevádzať hlavnú postavu a pomáhať jej s nástrahami na svojej *ceste hrdinu*, alebo hlavnej postave v postupe prekážať hádzaním prekážok pod nohy. Obidve spája humorný podtón, prameniaci či už z „Ósačanovej“ vlastnosti ustavične vtipkovať, zľahčovať situáciu a úsmevne podpichovať ostatné postavy, alebo z opakovaných neúspechov

[76] Kinsui (2003: 83-84)
[77] *Ibid.*: 85-101

zapríčinených svojimi zápornými stránkami. Kinsui pre popísanie tejto úlohy odkazuje na monomýtický archetyp *trickster* (トリクスター, *torikusutá*),[78] nezbedný figliar a šašo, ktorý počas príbehu dodáva humorom zľahčenie do inak pochmúrnych a dramatických situácií. Vzťah heroického protagonistu a postavy „Ósačana“, ktorého rola v príbehu nepresahuje odľahčujúci komický prvok, je v príbehoch nadriadený, reflektujúci tak vzťah stoického samuraja pociťujúceho mravnú nadradenosť ku hedonistickému obchodníkovi.

III.2.2. Jazykový register

V porovnaní so štandardnou japončinou sa jazyk postavy „Ósačana“ odlišuje po niekoľkých stránkach, spomedzi ktorých sú najvýraznejšie: a) rozsiahla redukcia; b) zvláštne výrazy ukončujúce vetu (文末表現, *bunmacu hjógen*); c) špeciálne lexiká; d) morfologické zmeny; a e) špecifická výslovnosť a intonácia. Keďže predmetom tejto práce je jazykový register „Ósačana“ v novelách a teda písanom slove, nebudem sa problematike obmedzujúcej sa hovorenému slovu zastúpenej v bode d) venovať. Nakoniec, vyčerpávajúci popis vyjadrovacích prostriedkov by predstavoval publikáciu samu o sebe; prihliadajúc na rozsah diplomovej práce preto pre svoje účely identifikujem jazykové prvky nachádzajúce sa v jazykovom korpuse pozostávajúcom z úryvkov textov diel popisovaných v kapitole štyri.

A) Redukcia sa prejavuje vo viacerých jazykových aspektoch a umiestneniach, ako je napríklad skracovanie posledných slabík v lexikách:

(4) 俺はもう<u>ほんと</u>に何度も死んだような気がするくらいや。[79]
[*Ore wa mó <u>honto</u> ni nandomo šinda jó na ki ga suru kurai ja.*]

(5) 次は、双極で<u>会お</u>。[80]
[*Cugi wa, sókjoku de <u>ao</u>.*]

V prípade vety (4) dochádza ku skráteniu slabiky „tó“ v slove *hontó* (本当, naozaj, skutočne) a vo vete (5) skráteniu zvolacieho tvaru slovesa *au* (会う, stretnúť sa) z *aó* (会おう) na *ao* (会お). Ku skracovaniu dochádza spravidla na konci slov končiacich na fonému „o“. V niektorých prípadoch dochádza ku redukcii a spojeniu dvoch za sebou nasledujúcich slabík:

[78] Kinsui (2003: 83-84)
[79] Murakami (2000: 60)
[80] Kubo (2005: 124)

(6) あァ、こらあかん。[81]
[*Á, kora akan.*]

(7) そら不便やけどな、嫌いなものはしょうがないやないか。[82]
[*Sora fuben ja kedo na, kirai na mono wa šó ga nai janai ka.*]

V ukážkach (6) a (7) dochádza u ukazovacích zámen *kore* a *sore* (これ a それ, toto a tamto) ku redukcii koncovej samohlásky „e“ a následnej fúzii s postpozitívnou tematickou partikulou *wa*, vytvárajúc kompozitný tvar *kora* a *sora*.

Ku redukcii hlásky alebo celej slabiky môže dochádzať na mieste spoju v zloženom slovesnom tvare:

(8) 助けたろか？[83]
[*Tasuketaroka*?]

(9) 気イ進まんかったら、こんな話聞かなんだことにしときなさい。[84]
[*Kii susumankattara, konna hanaši kikananda koto ni šitokinasai.*]

Veta (8) ilustruje prípad spojenia slovesa *tasukeru* (助ける, zachrániť, pomôcť) s pomocným slovesom osobného smerovania *ageru* (あげる, darovať), v modálnom tvare vyjadrujúcom ponuku hovoriaceho, a to prostredníctvom slovesného prechodníku *te*. V mieste spojenia dochádza ku redukcii samohlásky „e“ v prechodníku a slabiky „ge“ v slovese *ageru*. Tvar prítomný vo vete (9) je možné prirovnaním ku štandardnej japončine popísať ako redukciu ohybnej častice (助動詞, *džodóši*) vyjadrujúcu zápor *nai*, pripojenú na slovesný A kmeň v ustálenom slovnom spojení *ki ga susumu* (mať záujem, byť niečomu otvorený), na spoluhlásku „n“.[85] Po nej hneď nasleduje ohybná častica minulého času v kondicionálnom tvare *kattara*.

Úkaz popísateľný ako redukcia hlások v ohybnej častici *nai* sa ale neobmedzuje výlučne na miesto spojenia s pomocným slovesom alebo ďalšou ohybnou časticou (vety (10) a (11)):

[81] Kubo (2003: 85)
[82] Murakami (2000: 53)
[83] Kubo (2005: 122)
[84] Tanizaki (1973, I: 87)
[85] Tvar historicky pochádza zo zastaraného záporu *nu*.

(10) 火のないところに煙は立たん、言いますね。[86]
[*Hi no nai tokoro ni kemuri wa tatan, iimasu ne.*]

(11) 雪姉ちゃんそない云い出したら、あかんやろ思うわ。[87]
[*Jukinéčan sonai iidašitara, akan jaro omou wa.*]

Podobne ako v (9), ohybná častica vyjadrujúca zápor je v (10) zredukovaná na spoluhlásku „n“, napojenú rovno na slovesný *mizenkei* (未然形). Slovo *akan*, odvodené od slovesa *aku* (明く, uvidieť, byť rozhalený alebo blížiť sa ku koncu), je možné považovať za jednu z najreprezentatívnejších lexikálnych jednotiek dialektov západného Japonska. Tak ako ilustruje veta (11), v spojení s redukovanou ohybnou časticou *n* vyjadruje neschopnosť, nemožnosť alebo zákaz realizovať istú činnosť, resp. nespokojnosť hovoriaceho so situáciou. Nakoniec, ku redukcii môže dochádzať tiež uprostred lexikálnej jednotky:

(12) 門番は門開けるためにいてんのとちゃうやろ。[88]
[*Monban wa mon akeru tame ni iten no to čau jaro.*]

(13) おもろい子やな。[89]
[*Omoroi ko ja na.*]

(14) さあ、ようわからん。[90]
[*Sá, jó wakaran.*]

V porovnaní s lexikami štandardnej japončiny dochádza vo vetách: (12) ku redukcii slabiky „ga“ v slovese *čigau* (違う, líšiť sa), (13) slabiky „ši“ v adjektíve *omoširoi* (おもしろい, zaujímavý, zábavný); a (14) spoluhlásky „k“ v príslovke *joku* (よく, dobre). Dôvod stojaci za širokospektrálnou redukciou bude pravdepodobne súvisieť so úsilím vyjadrovať sa efektívne. Vynechávanie hlások alebo celých slabík je ekonomické, pretože tým dokáže hovoriaci vyjadriť za rovnaký časový úsek viac informácií, než by bol za rovnaký čas schopný bez redukcie.

[86] Murakami (2000: 46)
[87] Tanizaki (1973, I: 1)
[88] Kubo (2003: 87)
[89] *Ibid.*: 100
[90] Murakami (2000: 47)

B) Otázke výrazov ukončujúcich vetu som sa čiastočne venoval v podkapitole 1.2. tejto kapitoly. Medzi príklady charakterizujúcich slovesných kopúl som mimo iné uviedol tiež *ja* (や), regionálny ekvivalent spony *da* (だ):

(15) まあ知れたもんやわ。[91]
[*Má šireta mon ja wa.*]

(16) こういうもんは順番が大事なんや。[92]
[*Kó iu mon wa džunban ga daidži nan ja.*]

„Ósačanovo“ charakteristické *ja* vo vetách (15) a (16) figuruje ako slovesná spona menného prísudku, vyjadrujúca kladný spôsob a neminulý čas. So sponou sa je možné stretnúť ale aj v iných tvaroch:

(17) いつやったか、あの人に路で会うた時、
雪子ちゃんの話が出たよってに頼んだことがあってんわ。[93]
[*Icu jattaka, ano hito ni miči de óta toki,*
Jukikočan no hanaši ga deta jotte ni tanonda koto ga attenwa.]

(18) ボクとキミの仲やないの。[94]
[*Boku to kimi no naka janai no.*]

(19) いややったらこいさんだけ帰って来たかてかめへんやないか。[95]
[*Ija jattara Koisan dake kaettekita kate kamehen yanaika.*]

(20) どうや、けっこういっぱい集まったやろ？[96]
[*Dó ja, kekkó ippai acumatta jaro?*]

[91] Tanizaki (1973, I: 6)
[92] Murakami (2000: 43)
[93] Tanizaki (1973, I: 87)
[94] Kubo (2005: 114)
[95] Tanizaki (1973, II: 156)
[96] Murakami (2000: 42)

Slovesná spona nadobúda podľa potreby rozličné funkcie, ako napríklad vyjadrenie minulého času v tvare *jatta* (やった) vo vete (17), záporu tvarom *janai* (やない)[97] v (18) alebo kondicionálu tvarom *jattara* (やったら) v prípade (19). Tvar *jaro* (やろ) v kontexte vety (20) vyjadruje požiadavku hovoriaceho o súhlasnú reakciu a potvrdenie od adresáta výpovede. Okrem slovesnej spony *ja* disponuje jazyk charakterizujúci „Ósačana“ celou radou koncových partikulí:

(21) 本家はどない云うてるのん？[98]
[*Honke wa donai iuteru non?*]

(22) アホの王様やねん。[99]
[*Aho no ósama ja nen.*]

(23) いつまでもそれやったら叱られるで。[100]
[*Icumademo sore jattara šikarareru de.*]

(24) たまにはこういうこともあるわな。[101]
[*Tama ni wa kó iu koto mo aru wa na.*]

Partikula *non* (のん) má vo vete (21) opytovaciu funkciu;[102] v závislosti na kontexte môže ale tiež slúžiť na zdôraznenie výrokového obsahu výpovede. S *non* je možné sa stretnúť aj v skrátenej podobe *n* (ん). Úlohu zdôraznenia obsahu vlastnej výpovede tiež spĺňa partikula *nen* (ねん) v príklade (22). Od *non* sa líši úrovňou dôrazu, ktorý je v prípade *nen* kladený na vyššej úrovni. Funkcia partikule *de* (で) vo vete (23) je podobná tej, ktorú vykonáva partikula *jo* (よ) v štandardnej japončine: prikladanie dôrazu na obsah výpovede a apel nasmerovaný na adresáta výpovede. Partikula *wa* (わ) vo vete (24) sa od svojho regionálneho náprotivku odchyľuje pohlavným príznakom a intonáciou – je pohlavne nepríznačná a vyslovuje sa klesavou intonáciou. Naznačuje hovoriaceho obdiv, alebo povzdychnutie. Konečne, partikula

[97] Tiež v spopularizovanej krátkej podobe *jan* (やん).
[98] Tanizaki (1973, I: 20)
[99] Murakami (2000: 58)
[100] Kubo (2005: 113)
[101] Murakami (2000: 42)
[102] Okrem koncovej partikule je možné sa s *non* stretnúť v charakterizujúcom registri tiež vo funkcii substantivizujúceho prvku, podobnému partikule *no*.

na (な), niekedy tiež *ná* (なあ), zohráva v charakterizujúcom registri porovnateľnú úlohu ako partikula *ne* (ね) v štandardnej reči: požadovanie súhlasnej reakcie od adresáta výpovede a pritiahnutie adresátovej pozornosti. Pre všetky partikule platí, že sú príznakom neformálnej komunikácie a tak sa spravidla radia za prísudky v krátkych tvaroch.

C) Po lexikálnej stránke zdieľa charakterizujúci jazyk postavy „žoviálneho Ósačana“ mnoho prvkov so štandardnou japončinou. Rada z nich sa obsahovo a formálne podobá[103] no istá časť sa kvalitatívne a kvantitatívne odlišuje. Medzi sa zaradzujú lexiká, ktorých forma je rovnaká, no ich významová interpretácia je rozdielna:

(25) こないだえらい波の荒い日があったやろ。[104]
[*Konaida erai nami no arai hi ga atta jaro.*]

(26) 今は燃え上がるための準備をしとるだけや。[105]
[*Ima wa moeagaru tame no džunbi wo šitoru dake ja.*]

Lexikálna jednotka *erai* (偉い) vyjadruje v štandardnom jazyku kladné hodnotenie výnimočných skutkov alebo osôb, resp. označuje vysoké sociálne postavenie. Význam síce zahŕňa aj vyjadrenie vysokej miery alebo negatívne hodnotenie spôsobené nadmierou neželaného účinku, tieto sémantické vrstvy sú ale skôr okrajové. Naopak, jazykový korpus pripravený pre túto prácu indikuje, že v prípade jazykových prostriedkov „Ósačana“ je tomu ináč: každá aplikácia lexika *erai* bola buď vyjadrením vysokej miery (25), alebo vo význame záporného hodnotenia nechceného účinku.

Výraz *oru* (おる) je príznakom skromnej reči a jeho použitie sa riadi formálnosťou komunikačnej situácie a spoločenským postavením hovoriaceho v kontexte ostatných účastníkov. Naproti tomu je v prípade charakterizujúcej rečovej variácie sloveso *oru* použité kvantitatívne početnejšie. Nevykonáva totiž funkciu spoločenského zaradenia hovoriaceho, ale existenčného slovesa. V (26) je *oru* spojené so slovesom *suru* (する, robiť) pomocou prechodníku do redukovaného tvaru odkazujúceho na kontinuálny priebeh činnosti.

Nakoniec, rečový register zahŕňa niekoľko lexík, ktoré síce odkazujú na rovnaký obsah ako výrazy štandardnej japončiny, no odlišujú sa formou:

[103] Viď príklady (12), (13) a (14).
[104] Murakami (2000: 42)
[105] *Ibid.*: 46

(27) あまり深入りせん方がええ。[106]
[*Amari fukairi sen hó ga é.*]

(28) それかて田舎に住んではって、神戸へ出て来やはれへんねん。[107]
[*Sore kate inaka ni sundehatte, Kóbe e detekijaharehen nen.*]

(29) それがなあ、ほんまに突然やねんわ。[108]
[*Sore ga ná, honma ni tocuzen ja nen wa.*]

(30) どないしたん？[109]
[*Donai šitan?*]

(31) それがもし関西弁やなかったら、
わての喋ってるのはいったいなんですねん。[110]
[*Sore ga moši kansaiben janakattara,*
wate no šabetteru no wa ittai nan desu nen.]

Prídavné meno *é* (ええ) v (27) vyjadruje hovoriaceho kladné hodnotenie alebo súhlas a je preto obsahovo porovnateľné s prídavným menom (いい, dobrý). Partikula *kate* (かて) z vety (28) má dvoje aplikácie: buď ako spojovacia partikula vyjadruje prípustku alebo ako prívlastková partikula zdôrazňuje predchádzajúci výraz - obdobne partikulám *demo* (でも) a *desae* (でさえ) v štandardnej japončine. Lexikálna jednotka *honma* (本真, naozajstne, pravda) zdieľa obsah s *hontó*. Vo vete (29) vykonáva v spojení s partikulou *ni* (に) funkciu príslovkového určenia. Rovnako ako *hontó* môže tiež zaujať pozíciu menného prísudku alebo menného prívlastku. O sprídavnelom zámene *donai* (どない) je možné argumentovať jeho významovú, formálnu a funkčnú podobnosť spojeniu sprídavnelého zámena *donna* (どんな) a partikule *ni* (に), odkazujúceho na vysokú mieru. Hoci podobnosť nemožno spochybniť, jeho použitie vo vete (30) sa od *donnani* odlišuje a je skôr analogické lexiku *dó* (どう, ako, čo).

[106] Tanizaki (1973, I: 58)
[107] *Ibid.*: 6
[108] *Ibid.*: 101
[109] Kubo (2005: 119)
[110] Murakami (2000: 47)

Naostatok osobným zámenom *wat*e (わて) z (31) odkazujem na oddiel 1.2. tejto kapitoly a charakterizujúce označenia prvej osoby.[111] *Wate* nie je ale jediný „záväzný“ prostriedok pre vyjadrenie hovoriaceho, v korpuse sa nachádzali aj maskulínne zámená *boku* a *ore* (32), či feminínne *ataši* a *učí* (33):

(32) 俺な、あっちのはもう関係ないねん。[112]
[*Ore na, ačči no wa mó kankei nai nen*.]

(33) うち、今が啓ちゃんと別れるええ機会や思うねん。[113]
[*Učí, ima ga Keičan to wakareru é kikai ja omou nen.*]

D) Morfologických charakteristík som sa dotkol počas popisovania fenoménu redukcie, konkrétne fonémy sprevádzajúcej spojenie slovies *tasukeru* a *ageru* prechodníkom vo vete (5) a ohybnej častice vyjadrujúcej zápor vo vetách (9), (10) a (11) na *n*. V charakterizujúcom registri tieto zmeny v ohýbaní nie sú zďaleka ojedinelé:

(34) ウイスキー飲まへんか？[114]
[*Uisukí nomahenka?*]

(35) 死んでへんみたいやねぇ。[115]
[*Šindehen mitai ja né*.]

(36) うち、何も啓ちゃんにそないせんならん義理あれへん。[116]
[*Učí, nanimo Keičan ni sonai sen naran giri arehen.*]

[111] Hovoriaci vety (34) nepochádza z oblasti Kansai a charakteristicky rečového prejavu iba napodobňuje, t.j. reprodukuje svoje predstavy o tom, ako ľudia z daného miesta rozprávajú - virtuálnu japončinu - čo vysvetľuje nešikovné použitie jazykových prostriedkov.
[112] Murakami (2000: 47)
[113] Tanizaki (1973, II: 156)
[114] Murakami (2000: 48)
[115] Kubo (2005: 119)
[116] Tanizaki (1973, II: 156)

(37) せえへんよ、告げ口なんか。[117]
[*Séhen jo, cugeguči nanka.*]

Okrem ohybnej častice *n* sa tvorí slovesný zápor tiež pripojením ohybnej častice *hen* (へん) na slovesný *mizenkei* (34) alebo na slovesný prechodník (35). Ku morfologickej odchýlke od štandardnej japončiny dochádza v prípade slovies *suru* (する, činnostné sloveso) a *aru* (ある, neživotné existenčné sloveso), ktorých A kmeň je v tomto poradí *se* (せ) v (36) alebo dlhé *sé* (せえ) v (37) a *are* (あれ) vo vete (36).

Ďalším špecifikom vyjadrovacích prostriedkov „Ósačana“ predstavujú pomocné slovesá (補助動詞, *hodžodóši*) *haru* (はる) a *jaharu* (やはる), vyjadrujúce úctivosť voči príjemcovi výpovede:

(38) その人が住んではる昔の家屋敷と、
自分住んではる六甲の家と土地とがあるだけ。[118]
[*Sono hito ga sundeharu mukaši no iejašiki to,*
džibun sundeharu Rokkó no ie to toči to ga aru dake.]

(39) 先生が読まはったら、
えらい行儀の悪い姉ちゃんや思やはるがな。[119]
[*Sensei ga jomahattara,*
erai gjógi no warui néčan ja omojaharu ga na.]

(40) 何で四十一まで結婚しやはれへなんだやろ。[120]
[*Nande jondžúiči made kekkonšijaharehenanda jaro.*]

Sloveso *haru* sa viaže buď na slovesný prechodník (38), alebo na slovesný A kmeň (39). Na druhej strane sa sloveso *jaharu* spája so slovesným I kmeňom (40). Ich funkciu a spoločný výskyt so zmienenými tvarmi možno pripodobniť prostriedkom vyjadrujúcim úctu v štandardnej japončine, ako je pomocné sloveso *iraššaru* (いらっしゃる) spojené s prechodníkom, ohybná častica *reru* (れる) napojená na *mizenkei*, alebo sloveso *nasaru* (なさ

[117] Kubo (2005: 114)
[118] Tanizaki (1973, I: 6)
[119] *Ibid.*: 34
[120] *Ibid.*: 6

る) pripevnené na slovesný tvar *renjókei* (連用形).

Pozmenené sú tiež zmienené tvary prechodníka a I kmeňa, zmeny sa ale obmedzujú výlučne na päťstupňové slovesá končiace na samohlásku „u“ (う):

(41) 折角云うて来てくれはったよってに調べてみよう思うてるけど。[121]
[*Sekkaku iute kite kurehatta jotteni širabete mijó omóteru kedo.*]

(42) あの人、昨日またやって来やはって、
今日にも見合いさしてほしい云やはるねんが。[122]
[*Ano hito, kinó mata jatte kijahatte,*
kjó ni mo miai sašite hošii ijaharunenga.]

Zatiaľ čo nepravidelné sloveso *kuru* (来る, prísť) a jednostupňové sloveso *širaberu* (調べる, pátrať) deklinujú konzistentne s pravidlami štandardnej japončiny, slovesá *iu* (云う, povedať) a *omou* (思う, myslieť) si zachovávajú svoju koncovku a prechodník je pripájaný rovno naň (41). Naopak v (42) dochádza ku redukcii koncovky „i“ slovesného I kmeňu a pomocné sloveso *jaharu* je spojené s slovesným základom. Ku tejto zmene dochádza pravdepodobne kvôli uľahčeniu výslovnosti; v korpuse táto redukcia totiž prebiehala iba v spojení s pomocným slovesom *jaharu*.

Na záver, ku morfologickej zmene dochádza tiež u kauzatívnej ohybnej častici *seru* (せる), napájajúcou sa na slovesný *mizenkei*. Ako je možné vidieť v (42‘), pokiaľ za kauzatívnou ohybnou časticou nasleduje prechodník, je nahradená tvarom *saši* (さし) :

(42) あの人、昨日またやって来やはって、
今日にも見合いさしてほしい云やはるねんが。
[*Ano hito, kinó mata jatte kijahatte,*
kjó ni mo miai sašite hošii ijaharunenga.]

[121] Tanizaki (1973, I: 87)
[122] *Ibid.*: 20

IV. Charakterizujúce jazykové prostriedky v prekladoch japonských noviel

Ako som sa už zmieňoval v kapitole pojednávajúcej translatologické metódy, preklad zvláštnych jazykových prostriedkov (v druhej kapitole reprezentovanými prevažne otázkou dialektov) predstavuje výrazne špecifický problém. Ako relevantný funkčný prvok textu je potrebné zvláštne jazykové prostriedky pre docielenie ekvivalencie originálu a prekladu vhodne transponovať z SL do TL. V realite sa ale názory o adekvátnosti prekladu alebo dokonca požiadavke zachovania týchto prvkov rôznia medzi súdobými prekladateľmi, kritikmi a bežnými čitateľmi, ako aj diachronicky medzi generáciami.

Pokiaľ budeme nahliadať na neštandardnú jazykovú variáciu ako na intertextový charakterizujúci nástroj prameniaci v mimojazykovej skutočnosti, malo by byť vyhodnocovanie adekvátnosti prekladateľských stratégií založené na požiadavke ponechania deiktického významu SL. Inými slovami, pod kritériom úspešnosti prekladu sa v tejto práci rozumie pripísanie podľa možnosti takých osobnostných čŕt postave v TL preklade, na aké odkazuje jazyková variácia v SL, a to pomocou rekonštrukcie deiktických vzťahov v rámci jazykovej skupiny TL. Snaha ostať verný originálu za všetkých okolností môže ale vyústiť v nechcený účinok a dielu uškodiť.

Vzhľadom ku obmedzenému počtu diel obsahujúcim charakterizujúce jazykové prostriedky „žoviálneho Ósačana“ sa budem pozerať na problematiku sprvu skrz širšie vymedzenie, v prvom rade cez perspektívu prekladu dialektov ako charakterizujúcich jazykových prostriedkov v japonských novelách. Aké metódy figurujú pri preklade oných prostriedkov do češtiny? Čo za argumenty stoja za preferenciou tej či onej metódy? Ku problematike budem pristupovať s prihliadnutím na obecné teoretické východiská, predovšetkým na to, ako sa translatologická teória reflektuje v praxi prekladu z japončiny do češtiny.

Ďalej na problematiku naviažem v druhej podkapitole, v ktorej predstavím stratégie praktikované pri preklade rozličných druhov charakterizujúceho jazykového registru *jakuwarigo*. Pomocou dvojjazyčných úryvkov vyňatých z českého prekladu japonskej *manga* série *Bleach* ilustrujem druhy *jakuwariga* prítomných v SL diele, následne po zrovnaní s TL prekladom pomenujem aplikované prekladateľské stratégie a zhodnotím ich dopad na prenos charakterizujúcej informácie. Nakoniec na základe prítomných podobností medzi SL a TL verziami sa pokúsim odhaliť dôvody, ktoré viedli ku výberu daných stratégií.

V závere kapitoly rozpätie záberu zúžim a pozornosť obrátim na preklad predmetu diplomovej práce: jazykovým prostriedkom, pomocou ktorých je sprostredkovávaná sociálne deiktická informácia, pripisujúca postave charakteristiky príznačné pre obyvateľov

kansaiského regiónu a v konečnom dôsledku postavu „Ósačana“. Budem sa osobitne venovať trom kľúčovým dielam, dvom spomedzi krásnej literatúry a jednej grafickej novele *manga*, obsahujúcim reprezentatívne príklady riešenia problematiky prekladu rečového registru postavy „Ósačana“: stručne charakterizujem diela, funkciu ktorú jazykové prostriedky spĺňajú v SL origináli, popíšem výsledky prekladateľskej metódy a pokúsim sa charakterizovať vplyv použitej metódy na deiktickú informáciu v TL preklade.

IV.1 Prekladateľské stratégie v kontexte japonských noviel

Pristúpme ku problematike prekladu charakterizujúcich jazykových prostriedkov skrz dvoje kontrastné riešenia: metódam, ktoré Berezowski označuje ako rustikalizácia a neutralizácia. Na prvý pohľad sa zdajú byť polárnymi opozitami, avšak po bližšom preskúmaní je vidieť, že sa argumenty pre a proti aplikáciu týchto stratégií nachádzajú vo vzájomne komplementárom vzťahu.

Ku substitúcii dialektom ako prekladateľskej metóde býva v českom prekladateľskom prostredí pristupované s opatrnosťou. Vysvetliť si je to možné podľa Kufnerovej[123] viacerými dôvodmi. V prvom rade sa v aplikácii dialektu vidí predovšetkým humorný prostriedok. Preložiť dialekt dialektom z tohto hľadiska dáva zmysel, pokiaľ je dielo komického rázu, alebo má postava používajúcu regionálnu variáciu v príbehu odľahčujúcu úlohu. Naopak, jeho výskyt v tragických dielach, alebo v zobrazení pochmúrnych scén môže spôsobiť u čitateľa disonanciu a pokriviť vyznenie diela.

Kufnerová ďalej tlmočí názor, že použitie nárečia môže predstavovať pre čitateľstvo prekážku a brániť zrozumiteľnosti diela. Príznakové prostriedky, hlavne ak sú prítomné vo vysokej miere a/alebo pochádzajú z menej známej regionálnej variácie, sťažujú pochopenie textu obecnému čitateľstvu a znižujú priamou úmerou zážitok z čítania. Berezowski sa taktiež zmieňuje o podobných dôvodoch. Vysvetľuje nimi častú aplikáciu rustikalizácie v divadelných hrách: deklamácia sprevádzaná gestikuláciou a mimikou herca pomáha divákovi v porozumení výpovede, ktorej by v písanej podobe rozumel skôr v obmedzenej miere.[124]

Ku rozvahe pri práci s dialektom nabádal aj Bohumil Mathesius, tentokrát ale z dôvodu úcty ku nárečiu: „*...dialektu nutno užívat s mírou a dobře. Kazit dialekt je nejhanebnější násilí na jazyce.*“[125] Toto tvrdenie sa ku dialektu nevzťahuje skrz osu čitateľ-text, ako tomu bolo v predchádzajúcich argumentoch, ale skrz osu jazyk-dialekt. Dialekt si ako súčasť jazyka

[123] Kufnerová (1994: 70)
[124] Berezowski (1997: 86)
[125] B. Mathesius (1953) v Kufnerová (1994: 70)

zasluhuje zvláštnu úctu a preto ho nemožno používať z rozmaru, a keď už, tak správne, s prihliadnutím na jeho pravidlá a vnútorné zákonitosti.

Ďalej, zatiaľ čo sa Kufnerová zmieňuje o riziku nadmernej lokalizácie, Berezowski širšie hovorí o nadmernom prísune TL špecifických sociálne deiktických významoch, neprítomných v SL origináli. Tie hovoriaceho nielenže presne lokalizujú, ale tiež charakterizujú postavu asociáciami pripisovanými ku danému TL regiónu. Ako ilustratívny príklad môžem použiť teoretickú nárečovú substitúciu variácie metropolitnej oblasti SL dedinskou variáciou TL. Bez rozdielu na časopriestorové zaradenie SL a TL kultúr, mimojazykový význam v podobe asociácií o povolaní, charakterových črtách, vzhľade alebo svetonázoru spájané s mešťanmi a dedinčanmi sa spravidla naprieč svetom podobá. Nešikovným použitím TL jazykovej variácie tak môže postava nadobudnúť črty dramaticky odlišné od SL originálu.

Na základe zmienených argumentov je možné usúdiť, že rustikalizácia nie je považovaná pri preklade cudzojazyčného dialektu do češtiny za preferovaný postup. Aj keď je charakterizujúca jazyková variácia v SL texte funkčne relevantný prvok, pokým nie je považovaná prekladateľom jej úloha v diele za integrálnu a čiže jej vynechanie by spôsobilo v kontexte diela závažný problém, býva obvyklou praxou odstránenie príznakových prvkov a transponovanie problematických pasáží do TL bezpríznakovej variácie, neposkytujúcej nadbytočné významy; spisovnej češtiny.

Tá naopak znižuje pravdepodobnosť nechceného kontaminovania diela cudzou TL intertextualitou. Pridŕžanie sa spisovného jazyka znamená pridŕžanie sa uniformnej reči, reprezentujúce deiktické centrum v širšom koncepte sociálnej deixy. To zároveň umožňuje porozumenie čitateľstvu na tej najširšej škále, bez rozdielu na regionálny pôvod alebo spoločenské zaradenie. Zredukovanie mnohovrstevného významu originálu na základné minimum obsiahnuté na sémantickej rovine, čiže ako hovorí Berezowski „podpreloženie“, ale pripravuje dielo o hĺbku charakterizácie postáv a vykreslenia zasadenia, čo môže v horšom prípade môže narušiť vnútornú výstavbu diela. Nedostatky zapríčinené neutralizáciou sa dokážu síce vyriešiť rozšírením diela o vysvetľujúci komentár, ten v konečnom dôsledku avšak napomáha porozumeniu esencii charakterizácie prítomnej v SL asi ako dôkladný výklad nepochopeného vtipu. Napriek nedostatkom je pre uvedené protiargumenty rustikalizácie neutralizácia východisková metóda pri preklade charakterizujúcich vyjadrovacích prostriedkov.

Či už v diele *Botčan* autora Nacume Sóseki preloženom Ladislavom Veseckým, Osamu Dazaiov *Cugaru* v preklade Zdenky Švarcovej, Takidži Kobajašiho *Lode na kraby* prevedenej do češtiny Vlastou Hilskou, rozmanité regionálne variácie SL sú počas prekladateľského

procesu substituované bezpríznakovou variáciou SL na vnútrojazykovej úrovni a prevedené do TL na medzijazykovej úrovni. Neutralizáciou je tiež vyriešený preklad *Sestier Makiokových* od Džuničiróa Tanizakiho, kedy je dialekt kansaiského regiónu – charakterizujúce prostriedky postavy „Ósačana“ - nahradený spisovnou češtinou.

V zriedkavých prípadoch prekladu dialektu dialektom sa používa buď stredočeský alebo moravský interdialekt. V poslednej dobe je možné vidieť pri preklade zábavných seriálov trend aplikovať moravský interdialekt na repliky postáv so silným prízvukom [126] zastávajúcu v príbehu komickú rolu. Aplikácia je v súlade s Kufnerovej tvrdením týkajúceho sa obrazu dialektov, ako aj Berezowského hypotéze o uľahčení porozumenia prostredníctvom hovoreného slova. Použitie tejto stratégie preto potrebuje svoje opodstatnenie, minimálne odlíšenie regionálnej náležitosti postáv medzi sebou, kvôli dodatočným deiktickým implikáciám ale optimálne tiež zároveň zvláštna rola v naratíve diela.

Niekoľko príkladov užitia TL dialektu pri preklade dialektu japonského existuje, ich počet je ale nesmierne skromný. Napríklad nárečie regiónu *Čúgoku*, identifikovateľné osobným zámenom *ora* v prvej osobe singuláru a koncovou partikulou *dzura*, v poviedke Ibuse Masudžiho *Květiny kotacu* nahradil Antonín Líman regionálnou variáciou, príznačnou pre oblasť stredných Čiech:

(43) あの折れてる立枯れの木だよ。あの枝ぶりから云うと、
ちょうど鷹が来て泊まるにや、いい恰好じゃねえか。
おらが思うに、ヤマツカジは鷹にやられたづらよ。[127]
[*Ano oreteru tačikare no ki da jo. Ano edaburi kara iu to,*
čódo taka ga kite tomaru ni ja, ii kakkó džané ka.
Ora ga omou ni, jamacukadži wa taka ni jarareta dzura jo.]

(43‘) Jak říkám, ta užovka byla támhle na tom uschlym stromě, co je prasklej.
Na takovym stromě s řidkejma větvema se rád usadí vorel, a je možný,
že ji nakonec sežral.[128]

[126] Napríklad postava Jamajčana Hermes Conrad v americkom animovanom seriále *Futurama*.
[127] Ibuse (1997: 469)
[128] Líman (2004: 316)

Iné príklady rustikalizácie predstavujú Tomášov Jurkovičov preklad krátkej poviedky Harukiho Murakamiho *Krajiny s žehličkou*[129] a preklad Anny Křivánkovej *mangy Gantz* autora Hiroja Oku. Oboje spája TL variácia, nárečie reprezentujúce moravský región, aj keď SL variácie sú odlišné: v prípade *Krajiny* je to dialekt charakteristický pre región Kansai, zatiaľ čo v *mange Gantz* nárečie severnej časti ostrova Kjúšú. Vo všetkých zmienených dielach je výber danej metódy podmienený vnútornými zákonitosťami diela: postavy aktívne reagujú na odlišný pôvod hovoriaceho a neutralizácia by tak vyústila v narušenie celistvosti príbehu.

IV.2. Problematika prekladu *jakuwariga* v *mange*

Akým iným spôsobom je možné riešiť problematiku prekladu charakterizujúcich prostriedkov tak, aby sa zároveň dodržala požiadavka funkčnej ekvivalencie, no zároveň bez narušenia celostnosti textu? Jedným z riešení je ozvláštnenie registru kolokvializmom, dialektizmom, alebo obecne pôžičkou z inej neštandardnej variácie. Postup označený v tejto práci ako lexikalizácia predstavuje kompromis medzi neutralizáciou a rustikalizáciou. Zavedením obmedzeného počtu príznakového výraziva je podľa Kufnerovej zachovaná požiadavka ekvivalencie, no z hľadiska lokalizácie a charakterizácie nepôsobia na čitateľa rušivo.[130] Berezowski zastáva podobný názor, a to že obmedzenie prenosu deiktickej informácie prostredníctvom lexikálneho substrátu síce zachováva význam príznakových prostriedkov SL, zároveň ale redukuje rozsah prenesenej informácie. Identifikácia postavy je preto iba rámcová. Príklady takejto metódy čiastočného prenosu deiktických čŕt SL sa spomedzi prekladov japonskej krásnej literatúry nenašli. Na druhú stranu sa ale lexikalizácia zdá byť preferovanou metódou prekladu niektorých charakterizujúcich rečových registrov grafických noviel *manga*, ako tomu dosvedčuje textová analýza českého prekladu *mangy Bleach.*

Preklad charakterizujúcich jazykových prostriedkov *jakuwarigo* nachádzajúcich sa *mange* odpovedá v základe prekladateľskej teórii zmienenej v predchádzajúcich odstavcoch. Prostredníctvom preskúmania česko-japonského jazykového korpusu, pochádzajúceho z SL a TL verzií dvoch zväzkov *mangy Bleach*, je možné naraziť okrem lexikalizácie tiež na niekoľko príkladov neutralizácie. Lexikalizácia si vypožičiava výrazivo hlavne z kolokviálnej češtiny, niekedy je tiež sprevádzaná expresívnym výrazom. Lexikalizáciu spravidla predchádza morfologická úprava výraziva, ktorá z nepríznakových lexík vytvorí lexiká príznakové. Ostatné metódy, či už plná substitúcia TL dialektom zmienená v predošlej časti, alebo iné, pojednávané

[129] Bližšie bude tejto tematike venovaný oddiel 3.2. rovnakej kapitoly.
[130] Kufnerová (1994: 71)

v druhej kapitole, sa pri preklade *jakuwariga* v danom korpuse nenachádzali.

Neutralizáciou prebehli rečové registre nesmierne rázovitého charakteru, ktoré neomylne postavu typizujú do roly starca (44) alebo príslušníka vysokej sociálnej skupiny (45):

(44) おぬし儂の話を聞いとらんかったのか！？[131]
[*Onuši waši no hanaši wo kiitorankatta no ka!?*]

(44‘) Poslouchalas mě vůbec?![132]

(45) ――二度は言わぬと言った筈だ。[133]
[--*nido wa iwanu to itta hazu da*.]

(45‘) Říkal jsem ti, že se nebudu opakovat.[134]

Charakterizujúce registre SL, vyznačujúce sa vysokým počtom príznakových jazykových prostriedkov, vďaka ktorým je čitateľovi diela umožnené vyvolanie špecifických asociácií, boli transponované do neutrálnej jazykovej variácie. Pozbavením týchto vyjadrovacích prostriedkov a prekladom do spisovného jazyka sú v konečnom dôsledku charakterizujúce účinky SL textu v (44) a (45) v preklade TL ilustrovaným v (44‘) a (45‘) stratené.

Hlavnou metódou praktikovanou pri preklade *jakuwariga* v korpuse je lexikalizácia. Tú je možné podľa počtu príznakových prostriedkov v TL preklade rozdeliť do dvoch skupín: na tie, v ktorých sú prostriedky menej početné, a tie, v ktorých sú zastúpené početnejšie.[135] S prípadmi prvej lexikalizácie, kedy je počet hovorových prostriedkov takmer na hrane neutralizácie, je možné sa stretnúť pri preklade viacerých druhov jazykových prostriedkov: napríklad tých, čo charakterizujú postavu ako muža v replikách (46) a (47), alebo ako postavu „Ósačana“.[136]

---

[131] Kubo (2003: 21)
[132] Kubo (2013: 21)
[133] Pri zápise *hazu*, tak ako je to zvykom u gramatikalizovaných podstatných menách (形式名詞, *keišiki meiši*), je bežné používať hiraganu. Úmyselným znakovým zápisom sa aktivizuje zvláštny význam, indikujúci vysokú erudovanosť a z neho plynúce vysoké sociálne postavenie a bohaté zázemie postavy; úryvok z Kubo (2005: 18)
[134] Kubo (2015: 18)
[135] V prvom prípade počet príznakových prvkov nepresahuje 3% celkového počtu slov úryvku, v druhom prípade sa pohybuje v rozmedzí 5-10%.
[136] Prekladateľská metóda aplikovaná na jazykový register postavy „Ósačana“ v kontexte *Bleachu* je jeden z predmetov oddielu IV.3.3.

(46) あんたは兇丹坊さんのためにあの市丸ギンに向かってた。
だからきっといい人だ。
[...]
父さんも母さんも心配するぞ！[137]
[*Anta wa Džidanbósan no tame ni ano Ičimaru Gin ni mukatteta.*
Dakara kitto ii hito da.]
[...]
[*Tósan mo kásan mo šinpaisuru zo!*]

(46‘) Ty ses kvůli němu postavil tomu Ičimaruovi.
Takže musíš bejt dobrej chlap.
[...]
Maminka s tatínkem budou mít starost![138]

(47) …わかってないなあ… //
僕ら十一番隊はね… //
どうせ死ぬなら派手に喧嘩で//
そういう連中の集まりなのさ。[139]
[...*wakatteinai ná*... //
bokura džúsantai wa ne... //
dóse šinu nara hade ni kenka de//
só iu renčú no acumari na no sa.]

(47‘) Ale ty nám vůbec nerozumíš… //
My to bereme tak, že každej jednou umře. //
…a tak je nejlepší umřít v boji.[140]

Jazykový register mužov v (46) a (47) používajú esenciálne rovnaké prostriedky na identifikáciu postavy ako muža. Bližšie preskúmanie avšak vedie ku objaveniu rady odlišností: rozprávajúci v (46) používa maskulíne výrazivo v porovnateľne menšej miere než rozprávajúci

[137] Kubo (2003: 116)
[138] Kubo (2013: 116)
[139] Kubo (2005: 160)
[140] Kubo (2015: 160)

v (47); rozprávajúci v (47) navyše nielenže používa pohlavne príznačné slová častejšie, ich repertoár je taktiež rozmanitejší. Z toho dôvodu register reprezentovaný príkladom (46) identifikuje postavu iba rámcovo, ako muža bez ďalších zvláštnych čŕt, zatiaľ čo povaha prostriedkov v (47) implikuje ďalšie charakteristiky, akými sú uhladenosť a štýlovosť – kvality po japonsky popísateľnými súhrnným termínom *kakkoii* (かっこいい). Dôsledkom lexikalizácie prítomnej v príkladoch (46‘) a (47‘) je zachovaná istá miera charakterizácie pomocou sociálne deiktickej informácie prítomnej v príznakových prostriedkoch TL, vzhľadom na ich nízky počet ale iba na veľmi obmedzenej úrovni. Zároveň, sprostredkovaná sociálne deiktická charakterizácia v TL (keďže lexikalizácia v oboch prípadoch ťaží z rovnakej jazykovej variácie) nepodáva podrobnejšie odlíšenie postáv, ako tomu je v SL.

Ku porovnateľne vyššej úrovni charakterizácie dochádza naopak v prípade „veľkej“ lexikalizácie. Tá je zapríčinená prísunom väčšieho množstva sociálne deiktickej informácie, na ktorú odkazujú početné príznakové výrazivá.[141] Medzi jednotlivými postavami síce sú prítomné isté odchýlky, spôsobené zavedením rozličných druhov expresívnych výrazov, väčšina lexík je ale opäť prevzatá z kolokviálnej jazykovej variácie. V korpuse sa nachádzali tri príklady lexikalizácie. Menovite ňou boli preložené tri príznačné druhy charakterizujúcich registrov: drsného muža, vidiečana a dieťaťa.

Jazykový register drsného chlapa bol v konkrétnom diele jeden z frekventovanejších, jeho prevod do češtiny sa v každom prípade aplikácie zakladal na rovnakej stratégii:

(48) なんでこんなトコにクソ死神サマがいやがんだァ！？[142]
[*Nande konna toko ni kuso šinigami sama ga ijagandá!?*]

(48‘) Co tady chce ten zatracenej sběrač duší?! [143]

(49) …ゴチャゴチャうるせえよ。
要はてめえが正義の味方だって言いてえだけだろ。[144]
[*...goča goča urusé jo.*
Jó wa temé ga seigi no mikata datte iité dake daro.]

[141] Dvoj- až trojnásobný počet príznakového výraziva „malej“ lexikalizácie.
[142] Kubo (2003: 127)
[143] Kubo (2013: 127)
[144] Kubo (2005: 135)

(49‘) Ty toho nakvákáš.
Prostě chceš říct, že vy ste ty spravedliví, jasně.[145]

(50) 開けろ。モタモタすんな！[146]
[*Akero. Mota mota sunna!*]

(50‘) Nekoukej // a otevři! Dělej![147]

Hovoriaci každej repliky sa medzi sebou líšil vekom, a dokonca v prípade (50) aj pohlavím. Zatiaľ totiž čo hovoriaci v príklade (48) je mládenec a v príklade (49) postarší muž, v príklade (50) je to mladá žena, ktorá rozpráva silne expresívnym maskulínnym rečovým registrom. Ten je v každej vete reprezentovaný fonetickými a morfologickými zmenami, ako aj výberom príznakovou variáciou výraziva. Bez ohľadu na rozdiely medzi postavami, SL jazykové prostriedky v každom prípade hovoriacemu priradzujú vlastnosti ako hrubá povaha, neúprosnosť v konaní, či provokatívnosť a bojachtivosť. Domnievam sa, že podobné charakteristiky sprostredkováva tiež kolokviálne a citovo zafarbené výrazivo prítomné v TL preklade, ilustrovaný vetami (48‘) (49‘) a (50‘).

Lexikalizáciou taktiež prešli repliky postavy, ktorej rečový register obsahuje jazykové prostriedky identifikovateľné ako reč vidiečana (田舎者, *inakamono*):

(51) オラの最初の相手はあのこんぺいとみでえな頭の小僧だ。[148]
[*Ora no saišo no aide wa ano konpeito midé na atama no kozó da.*]

(51‘) Můj první soupeř je támhleten zrzavej chlapeček.[149]

Okrem tých sa avšak vo výpovedí (51) vyskytuje niekoľko charakterizujúcich prvkov, ktoré nie sú vlastné postave vidiečana, ale reprezentujú črty náležiace výlučne konkrétnemu hovoriacemu. Menovite sa jedná o špeciálnu úpravu výslovnosti vybraných slabík: spodobovanie spoluhlásky *t* v slabikách rady *ta* na *d* (51), či substitúcia samohlásky *u* namiesto

[145] Kubo (2015: 135)
[146] Kubo (2003: 161)
[147] Kubo (2013: 161)
[148] Kubo (2003: 38)
[149] Kubo (2013: 38)

samohlásky *i* v slabikách *ši* alebo *či* v (52) a (53):

(52) …久す振りだあ…[150]
[*Hisasuburi dá.*]

(52‘) A to se podívejme...[151]

(53) それがすむまでお前たづはここでおどなしくしろ。[152]
[*Sore ga sumu made omaetadzu wa koko de odonašiku širo.*]

(53‘) Takže vy musíte počkat tady, dokud s ním nebudu hotovej.[153]

Všetky zmienené prvky pripisujú postave zvláštne charakterizujúce črty, ktoré ju jasne odlišujú od ostatných vystupujúcich postáv. Ako dokazujú príklady TL prekladu vo vetách (52) až (53), použitá prekladateľská stratégia sa usiluje o odlíšenie postavy pomocou zavedenia neštandardných prvkov. Tie avšak spočívajú v úprave výraziva po morfologickej stránke, než namiesto špeciálnej výslovnosti.

Posledný príklad lexikalizácie v preklade *jakuwariga* prítomnom v korpuse sú jazykové prostriedky charakterizujúce postavu ako dieťa (54).

(54) あはっ！へーんなの！なんでぶるるんがお礼？
いっちー助けんのなんてあたりまえじゃん！[154]
[*Aha! Hén na no! Nande Bururun ga orei?*
Iččí tasuken no nante atarimae džan!]

(54‘) Hehe! Proč mi prosím tě děkuješ, pumlíčku?
To se přece rozumí samo sebou, že Ičimu pomůžu.[155]

Rečový register prítomný v príklade (54), vyznačujúci sa elipsou vetných členov,

[150] Kubo (2003: 26)
[151] Kubo (2013: 26)
[152] Kubo (2003: 38)
[153] Kubo (2013: 38)
[154] Kubo (2005: 202)
[155] Kubo (2015: 202)

použitím familiárnych oslovení, predlžovaním slabík a redukciou ohybných častíc, je v rámci možnosti adekvátne prevedený prostredníctvom lexikalizácie do TL (54‘). Za vhodným prekladom stojí použitie familiárnych oslovení, pridanie deminutív a nespisovných prvkov, ktoré sú podobne ako v SL kolokviálneho razenia.

Aplikáciou „väčšej“ lexikalizácie na tri odlišné jazykové registre je docielené jazykové odlíšenie postáv „drsného“ muža, vidiečana a dieťaťa od jazykového prejavu iných postáv (prevedených neutralizáciou a „menšou“ lexikalizáciou). Zároveň, jazykový repertoár sa od postavy na postavu rôzni, či už užívaním citovo zafarbeného výraziva a/alebo familiárnym oslovením, vďaka čomu je postavám pripísaná podrobnejšia charakteristika a v záverečnom dôsledku dosiahnuté odlíšenie postáv s lexikalizovaným registrom medzi sebou. Konečne, na rozdiel od rustikalizácie sú postavy charakterizované iba čiastočne a nenarušujú svojím deiktickým významom zbytočne zasadenie príbehu, ani porozumenie textu.

Čo stálo za rozhodnutím výberu tej či onej stratégie pri preklade charakterizujúcich rečových registrov? Zatiaľ čo SL registre obsahujúce vysoký počet príznakových prvkov boli neutralizované ((44) a (45)), iné SL registre, ktoré sú nízkym počtom zvláštnych jazykových prostriedkov prakticky na hrane štandardnej japončiny (46) boli do TL lexikalizované. Zároveň ale boli rovnako lexikalizované aj registre obsahujúce vysoký počet rozmanitých druhov jazykov prostriedkov ((47) a „Ósačan“). Na druhej strane, rečové registre niekoľkých postáv boli preložené pomocou početnejšej lexikalizácie zo štatistického hľadiska rovnomerne ((48) až (54)). Na základe týchto zistení nebude ďaleko od pravdy tvrdenie, že počet charakterizujúcich jazykových prostriedkov v SL pravdepodobne s počtom sociálne deikticky príznakových prostriedkov v TL súvisí, no istotne to ale nebude rozhodujúcim faktorom pri výbere prekladateľskej stratégie.

Za relevantné kritérium ovplyvňujúcim výber prekladateľskej stratégie je zrejme nie počet, ale kvalita výraziva, konkrétne podobnosťou mimotextového významu SL a TL jazykových prostriedkov a v konečnom dôsledku obrazu postavy, ktorú vykresľujú. Charakteristika sprostredkovaná rečovým SL registrom starca alebo člena vysokej spoločenskej vrstvy nijak nesúvisí so sociálne deiktickým významom kolokvializmov TL a z toho dôvodu, než aby identifikovali postavu neadekvátnymi asociáciami, bola vybratá neutralizácia. Naopak, postavy evokujúce v SL bezprostrednosť (dieťa), provokatívnosť (drsný muž) alebo istú neokrôchanosť (vidiečan) boli prevedené do TL za pomoci lexikalizácie, príznakovým substrátom, za účelom pripísania postavám porovnateľné atribúty. Nakoniec, kvantitatívny rozdiel realizácie v rámci lexikalizácie je si možné vysvetliť snahou o diferencovanie obzvlášť

špecifických charakterizujúcich jazykových registrov (dieťa, drsný muž, vidiečan) od tých neutrálnejších (obyčajný muž, *kakkoii* muž), alebo tých, ktorých SL charakterizácia sa iba čiastočne prekrýva s účinkom TL kolokvializmov (Ósačan).

IV.3. Preklad jazykových prostriedkov charakterizujúcich „Ósačana“

IV.3.1. Neutralizácia *Sestier Makiokových*

Džuničiró Tanizaki (谷崎潤一郎) napísal *Sestry Makiokové* (v origináli 細雪, *sasamejuki*, dosl. jemný ľahký sneh) v rozpätí jednej dekády; v turbulentnom čase poznamenanom vojenskou agresiou v zahraničí a štátnou propagandou na domácom území. Tanizaki, v mladosti veľký zástanca westernizácie, sa po zničujúcom Veľkom zemetrasení v roku 1923 presťahoval zo zdevastovaného Tokia do starobylého Kjóta. V oblasti Kansai, kolíske japonskej kultúry, sa mu opätovne podarilo naviazať staré spojenie s tradíciou. V tomto prostredí udržiavaných zvykov, obkolesený kultúrnym dedičstvom, postupne preložil klasický román *Príbeh princa Gendžiho* do modernej japončiny a napísal mnoho svojich najznámejších diel, ako aj vrátane zmienených *Sestier Makiokových*.

Príbeh *Sasamejuki*, rozsiahleho trojdielneho románu, sa rozpína do dĺžky niekoľkých rokov a prostredníctvom osudu sestier, dcér bohatého obchodníckeho rodu Makioka, popisuje spoločenské a názorové zmeny prebiehajúce v tej dobe v Japonsku. Tradičné hodnoty, aj keď stále zachovávajúc svoju váhu a rešpekt, koexistujú a sú dokonca občas konfrontované s relatívne novými životnými postojmi, zastávanými predovšetkým mladou generáciou. V diele je tak možné sa stretnúť jednako s tradičnými fenoménmi, ako je rodové usporiadanie *ie*, ktorého hlavná línia rodu *honke* riadi svojimi rozhodnutiami všetky dôležité aspekty celého klanu, dohodnuté manželské interview *miai*, ako aj problematikou emancipácie žien, nárastom konzumu, či otázkou súžitia s cudzími národnosťami na strane druhej.

Dielo, aj keď sa odohráva vo vojnovom období, neskĺzava ani do propagandizmu tak charakteristického pre tvorbu tohto historického obdobia, no ani do odsudzujúceho spoločenského komentára. Namiesto toho časové zasadenie diela nepresahuje mieru dejiska príbehu. Na okolité dianie je nahliadané skrz bohatého občana s patričným sociálnym postavením, pasívne prijímajúceho správy o ťaženiach a neskôr reštriktívne nariadenia vlády. Práve kvôli tomuto voči ničomu sa nevymedzujúcemu a vo svojej podstate neutrálnemu vyzneniu vo vzťahu s vojenským úsiliam Japonska sa Tanizaki pri snahe dielo publikovať stretával s problémami. Prvých pár kapitol síce vyšlo periodicky v literárnom časopise *Čúókóron* (中央公論, dosl. Centrálne názory), po zákaze publikovať vydával Tanizaki

pokračovanie na vlastné náklady a riziko. S románom mala problémy aj povojnová okupačná vláda, ktorej sa zdal byť naopak príliš tradičný. Ku kompletnému vydaniu všetkých troch kníh došlo preto až po uvoľnení spoločenskej atmosféry, v roku 1948.

Tanizaki pri písaní dbal na realistické stvárnenie svojich postáv, vrátane ich správania a osobitých jazykových prvkov. Charakterizujúca jazyková variácia je v diele použitá v súlade s účinkami popisovanými v druhej kapitole. Aktivizovaný sociálne deiktický význam identifikuje hovoriacich (v tomto prípade hovoriace) ako členov špecifickej jazykovej komunity a sprostredkováva nespochybniteľné lokálne zasadenie do kansaiského regiónu, vrátane ďalších významových vrstiev ako je povedomie o živobytí a charakterových črtách. Ďalej, vysoký výskyt femininných vyjadrovacích prostriedkov vo výpovediach odkazuje na pohlavie postáv. Zvláštnosťou aplikácie charakterizujúcej variácie v tomto diele je *code-switching* hovoriacich pri komunikácii s *out-group* komunikantmi.

Jazyk použitý v pásme rozprávača, ako býva v japonskej literatúre bežné, sa vyznačuje prvkami formálneho štýlu, ako je napríklad pridržanie sa štandardnej japončiny, aplikácia krátkych tvarov a slovesnej kopuly *dearu* v mennom prísudku. Ósacký dialekt sa obmedzuje na pásmo postáv, a to konkrétne v prípadoch komunikácie v rámci rodiny Makiokových (*in-group*). Akonáhle člen *in-group* naviaže rečový styk s členom *out-group*, zvolí pre jazykovú výmenu regionálne bezpríznakovú a zdvorilostne neutrálnu variáciu. Charakterizujúca reč tak v diele okrem lokálneho zasadenia implikuje tiež komunikáciu v uzavretom a dôvernom prostredí; živú a bezprostrednú jazykový interakciu. Tento efekt je umocňovaný kontrastom *in-group* rečovej variácie a formálnosti jazyka pásma rozprávača s kódom použitým pre *out-group* komunikáciu. Nakoniec, postavy sú odlišované aj medzi sebou, napríklad použitím odlišným označením pre prvú osobu jednotného čísla: *uči* pre najmladšiu sestru Taeko a *ataši* pre ostatné sestry.

Za prekladom *Sasamejuki* do češtiny stojí japanologička a prekladateľka Vlasta Winkelhöferová. Preklad bol publikovaný v roku 1977 nakladateľstvom Svoboda pod názvom *Sestry Makiokovy*. Až na pár výnimiek - konkrétne termíny označujúce japonské reálie - použila prekladateľka pri transponovaní SL originálu do TL bezpríznakovú štandardnú češtinu:

(55) 云うてみることはみるけれど、
雪姉ちゃんそない云い出したら、あかんやろ思うわ。[156]
[*Iutemiru koto wa miru keredo,*

[156] Tanizaki (1973, I: 21)

Jukinéčan sonai iidašitara, akan jaro omou wa.]

(55‘) „Nu, promluvit s ní mohu,
ale jestli se Jukiko jednou rozhodla, že nepůjde, obávám se, že nepůjde.“[157]

V úryvku SL diela (55) sa nachádza hneď niekoľko príznakových prostriedkov, aktivizujúcich mimotextovú informáciu: sprídavnelé zámeno *sonai*, gramatikalizované sloveso v *mizenkei* so zápornou koncovkou „n“ *akan*, pravdepodobnostná slovesná kopula *jaro* so skráteným zakončením, ako aj päťstupňové sloveso spojené s prechodníkom pomocou koncovky „u“, *iute*. TL preklad (55‘), aj keď reflektujúci sémantickú a syntaktickú stránku výrokového obsahu, nezachováva avšak sociálne deiktické vzťahy originálu a nejazyková informácia prítomná v týchto prvkoch je preto po transponovaní stratená. Zároveň, z dôvodu časového odstupu deliaceho dobu syntetizovania prekladu a posudzovania pre účely práce sa v TL texte objavujú výrazy dnes považované už za archaizmy (*nu*).

Celoplošná aplikácia spisovnej češtiny zároveň rozmazáva kontrastovanie jazykových prostriedkov pásma postáv - pásma rozprávača. Diferencovanie *in-group* a *out-group* rečovej výmeny je zachované prevedením do T/V systému TL, konvenčne definované sociálne deiktické vzťahy komunikantov sú tak do istej miery udržané.

Winkelhöferová z teoretického hľadiska počas procesu prekladania eliminovala príznakové prvky prítomné v SL texte. Tento bezpríznakový kód potom následne previedla do štandardnej češtiny. Rozhodnutie aplikovať túto metódu bude pravdepodobne súvisieť so snahou zabrániť zavedeniu cudzej intertextuality a ochrániť celistvosť pôvodného textu. Vzhľadom ku tomu, že sa príbeh odvíja prevažne v regióne Kansai a ku kontrastovaniu pôvodu postáv tak dochádza skôr zriedkavo (a táto jazyková výmena je udržaná prenesením do T/V systému TL), nedochádza prekladom do bezpríznakového jazyka ku poškodeniu celostnosti diela. Táto stratégia samozrejme ale zároveň prináša nevýhodu neefektívneho charakterizovania postáv, ktoré v dôsledku vyznievajú v porovnaní s originálom plocho, ba až nevýrazne. Berezowski tento druh medzijazykového prekladu, ktorému predchádza celý SL vnútrojazykový preklad, označuje termínom neutralizácia. S výnimkou exotizácie zanedbateľného počtu lexík odkazujúcich na japonské reálie tak vzhľadom na použitú variáciu výstupného kódu budem pre účel diplomovej práce prekladateľský postup označovať rovnako, ako neutralizáciu.

[157] Tanizaki (1977: 28)

IV.3.2. Rustikalizácia Krajiny s žehličkou

Poviedka *Krajina s žehličkou* (アイロンのある風景, *Airon no aru fúkei*) je súčasťou zbierky *Tanec pre všetky Božie dietka* (神の子どもたちはみな踊る, *Kami no kodomotači wa mina odoru*, dosl. Všetky Božie deti tancujú). Haruki Murakami (村上春樹) dielo napísal ako reakciu na najtragickejšie udalosti zapísané v moderných japonských dejinách konca druhého tisícročia: zemetrasenie *Hanšin*, ktoré postihlo prevažne prístavné mesto Kóbe a okolité oblasti, a sarinový útok na tokijské metro, spáchaný náboženskými fanatikmi sekty *Óm šinrikjó*. Obidve sa odohrali v roku 1995 s časovým odstupom iba pár mesiacov a oboje hlboko zatriasli japonskou spoločnosťou. Poviedky v zbierke *Tanec pre všetky Božie dietka* sú považované za náhľad do procesu vysporiadavania sa japonskej spoločnosti s týmito traumatizujúcimi udalosťami. Zároveň sú ale po mnohých aspektoch napísané v duchu predošlých Murakamiho diel. Prítomný je tak surrealizmus, problematika samoty a osobnej prázdnoty, ako aj do istej miery nadprirodzené prvky.

Dejisko príbehu poviedky *Krajina s žehličkou* je zasadené do prefektúry Ibaraki, kde sa poväčšine odohráva na pláži dotýkajúcej sa Tichého oceánu. Postarší umelec Mijake naviaže zvláštne priateľstvo s mladou Džunko, predavačkou v samoobsluhe, a jej partnerom Keisukem. Ich vzťah spočíva v trávení času na pláži, konverzovaní o životných otázkach a predovšetkým v pálení naplaveného dreva z mora; činnosť, v ktorej je Mijake obzvlášť zdatný. Príbeh je vzhľadom na krátky rozsah poviedky minimálny, dôraz je kladený obzvlášť na slovnú a názorovú výmenu postáv a ich osobné problémy.

Dominantnými motívmi sú pocit prázdnoty zo života a partnerského vzťahu, iracionálny strach z predmetov každodenného života a pretrvávajúce nočné mory dovádzajúce človeka do šialenstva až napokon ku samovražde. Oheň, v rámci diela dávaný do paralely s poviedkou Jacka Londona *Založiť oheň*, predstavuje obraz slobody, zdroj obdivu a zrkadlo vnútorného kľudu, ku ktorému sú postavy Mijake a Džunko priťahovaní ako nočný motýľ ku žiarovke. Aj keď v poviedke nie sú prítomné Murakamimu vlastné nadprirodzené prvky, detailný popis Mijakeho opakujúcej sa nočnej mory dodáva príbehu podtón surrealizmu. Spojenie poviedky so zemetrasením *Hanšin* je nepriame. Aj keď sa príbeh odohráva počas zimy, niekedy bezprostredne po zemetrasení, ani jedna z vystupujúcich postáv ho nezažila na vlastnej koži. Najbližšiu spojnicu má síce Mijake, pochádzajúci z Kóbe, mesto avšak spolu so svojou rodinou zanechal pred niekoľkými dekádami.

Po jazykovej stránke sú v pásme rozprávača prítomné bežné formálne prvky, v pásme postáv dochádza ku diferenciácii postáv po pohlavnom a regionálnom aspekte. Zatiaľ čo repliky

postavy Džunko obsahujú ženské pohlavne príznakové výrazy, Mijakeho a Keisukeho repliky mužské. Hovorová jazyková variácia ktorou komunikujú Džunko a Keisuke ich lokalizuje do dnešnej oblasti Kantó, Mijakeho dialekt napovedá o pôvodu z regiónu Kansai. Murakami jazykovými prostriedkami odkazuje na mimotextovú skutočnosť a vďaka tomu dodáva postavám charakteristiku (Džunko je žena, Keisuke a Mijake sú muži, Džunko a Keisuke sú z Kantó ale Mijake je z Kansai), ktorú nemusí následne explicitne vyjadrovať. Zvláštnym prvkom Mijakeho prednesu je absencia štýlovej úpravy jazykového prejavu. Mijake bez rozdielu používa kansaiský dialekt a neformálne vyjadrovacie prostriedky - aj počas prvého stretnutia s Džunko, kedy je pre neho ešte *out-group* komunikantom.

Zbierku pod názvom *Po otřesech* preložil prekladateľ Tomáš Jurkovič a v roku 2010 vydalo nakladateľstvo Odeon. Počas prekladu poviedky sa Jurkovič pokúsil o „*prekladateľský experiment*“[158] a transponoval Mijakeho regionálnu variáciu SL do regionálnej variácie TL, východomoravského interdialektu:

(56) もう病気みたいなもんや。だいたい俺がこんなへそのごま
みたいな町に住み着くようになったのもな、この海岸には
ほかのどの海岸よりも流れ着く流木が多いからなんや。
それだけの理由や。焚き火やるために、ここまで来てしもたんや。
しょうもない話やろ？[159]
[*Mó bjóki mitai na mon ja. Daitai ore ga konna heso no goma mitai na mači ni sumicuku jó ni natta no mo na, kono kaigan ni wa hoka no dono kaigan jori mo nagarecuku rjúboku ga ói kara nan ja. Sore dake no rijú ja. Takibi jaru tame ni, koko made kitešimotan ja. Šó mo nai hanaši jaro?*]

(56‘) Je to už skoro taká moja choroba. Jediný důvod, proč sem sa usadil tadyk v téjto díře, byl ten, že sa tu na pláže vyplavuje mnohem víc dřeva než jinde. Nic iného v tem nebylo. Vlekl sem sa celú tu dálku až sem enem kvůli ohňom. To su ale blbý, co?[160]

Na nejazykovú informáciu odkazuje v (3) viacero neštandardných vyjadrovacích

[158] Murakami (2010: 151)
[159] Murakami (2000: 55)
[160] Murakami (2010: 41)

prostriedkov: koncová partikula *na*, slovesná spona *ja*, modálna spona *jaro* vyjadrujúca očakávanie súhlasnej reakcie, a špecifické redukované spojenie pomocného slovesa *šimau* na koncovku minulého času *ta* v lexiku *kitešimota*.

Úryvok (3‘) obsahuje porovnateľne príznakových prostriedkov viac než SL originál, prejavujúcich sa na predovšetkým lexikálnej a morfologickej rovine, v istom rozsahu aj rovine fonetickej. Lexiká ako *taká*, *tadyk*, *téjto*, *iného, tem* a *enem* sa v štandardnej češtine nevyskytujú, namiesto toho sa používajú výrazy *taková*, *tady*, *téhle*, *jiného, tom* a *jenom*. Z kvantitatívneho hľadiska rozdiel vidieť v použití slova *choroba*, ktorého význam je bežne nahradzovaný výrazom *nemoc*. Morfologickými zmenami prešli: zvratné sloveso *se*, ktoré je v úryvku vyjadrené výrazom *sa*; konjugácia slovesa *být*, ktoré je v prvej osobe singuláru prítomného času vo funkcii pomocného slovesa *sem* a sponového slovesa *su*; deklinácia substantíva *oheň*, ktorého datívny tvar *ohňům* je nahradený tvarom *ohňom*. Opakujúcou zmenou oproti štandardnej češtine po fonetickej stránke je zámena diftongu *ou* za dlhú samohlásku *ú*, ako napríklad v prípade lexikálneho spojenia *celou dálku* (štandardná čeština) a *celú dálku* (regionálna variácia TL); uzatváranie otvorených slabík na konci slova (*tady* na *tadyk*); alebo redukcia spoluhlásky „j“ na začiatku slova (*jiného* a *jenom* na *iného* a *enom*).

Repliky Džunko a Keisukeho boli prevedené do spisovnej češtiny, čím ich jazykový prejav odpovedá jazykovej variácii v SL origináli, keďže použité SL a TL variácie figurujú v štruktúre sociálne deiktických vzťahov ako centrum. Spolu s Mijakeho neštandardnou variáciou sa darí TL odlíšiť pôvod postáv. Istou deviáciou od SL originálu môže predstavovať zavedenie vykania do Mijakeho registru počas popisovania prvého stretnutia Mijakeho s Džunko:

(57) なんというか、そのな、ちょっとした事情や。[161]

[*Nan to iu ka, sono na, čotto šita džidžó ja.*]

(57‘) Na, jak by sem vám to enom pověděl – prostě mám takové důvody.[162]

Zatiaľ čo Mijakeho reč v SL je spravidla vo všetkých príležitostiach neformálna, jazyk úryvku vyňatého z TL prekladu odráža vzťah vzájomne nezoznámených komunikantov, projektovaný do zdvorilého oslovenia. Dôvodom bude pravdepodobne snaha ďalej lokalizovať Mijakeho rečový prejav – keďže v Čechách nie je zvykom predavačom v obchodoch tykať,

[161] Murakami (2000: 52)
[162] Murakami (2010: 39)

mohlo by prílišné pridržanie originálu vyústiť v neželanú interferenciu SL a TL a z toho dôvodu pocit nesúladu čitateľa z TL prekladu.

Z pohľadu prekladateľského procesu bolo dielo podľa Berezowského teórie preložené po všetkých jazykových rovinách, no iba na medzijazykovej úrovni; vnútrojazykový preklad z neštandardnej variácie na štandardnú v SL neprebehol a charakterizujúca nejazyková informácia vďaka tomu ostala v TL zachovaná. Zvolením východomoravského nárečia pre Mijakeho repliky Jurkovič jasne ukotvil sociálne deiktický vzťah do TL kultúrneho rámcu. Tak do istej miery sprostredkoval českým čitateľom SL charakterovú diferenciáciu - odlišný regionálny pôvod postáv - aj keď za cenu kontaminácie SL diela cudzou TL intertextualitou. Nakoniec, počet príznakových prvkov TL kódu zďaleka presahuje počet tých v SL diele, čo môže predstavovať prekážku pre čitateľov menej zbehlých v tomto dialekte. V súlade s teoretickými východiskami práce na základe formálnych znakov označujem tento prekladateľský postup za rustikalizáciu.

IV.3.3. Lexikalizácia v *Bleachi*

Prvá kapitola akčnej *mangy Bleach* autora Taito Kubo (久保帯人) vyšla v roku 2001 a formou publikácie na týždennej báze pokračovala s občasnými prestávkami po dobu pätnástich rokov, po ktorých sa v roku 2016 príbeh zavŕšil kapitolou číslo päťstodeväť. Príbeh točiaci sa okolo mládenca bojujúceho s antropomorfnými entitami z paralelných svetov, sa pozostáva z na seba nadväzujúcich epizód, trvajúcich radovo niekoľko desiatok kapitol, a je vo svojej podstate štruktúrovaný ako hrdinský monomýtus.

Hlavná postava, mládenec Ičigo Kurosaki, dostane nečakane od tajomnej postavy záhadné schopnosti, vďaka ktorým je schopný bojovať so silami pokúšajúcimi sa narušiť rovnováhu sveta (nadobudnutie síl, hrdina sa vydáva na cestu). Na svojej ceste stretáva nových priateľov a mentorov, ktorí Ičiga sprevádzajú a učia nové znalosti, ktoré nasledovne používa na vysporiadanie sa s nebezpečnými nástrahami. Hlavná postava ale čelí čoraz silnejším nepriateľom, ktorí ho neraz porazia (spojenci a protivníci, zvyšovanie stávok, zvrat). Každá porážka vedie ku odhaleniu ďalšieho skrytého vnútorného potenciálu a v konečnom dôsledku nadobudnutiu ešte väčšej moci (sebapoznanie, znovuzrodenie). Porazením ultimátneho zla a návratom do pôvodného života sa celý príbeh uzatvára (*happyend*), záverečné scény ale indikujú, že sa kruh hrdinskej cesty zopakuje prostredníctvom Ičigových potomkov. Z globálneho pohľadu je tak naratív *Bleachu* jeden veľký cyklus, pozostávajúci z lineárne nasledujúcich menších cyklov, kompaktných epizód, konštruovaných opäť podľa *hrdinovej*

cesty, mnohokrát od začiatku až po koniec.

Úspech *Bleachu* nesúvisí ani tak s originalitou príbehu, ako skôr s pútavým zasadením, čerpajúcim inšpiráciu z feudálneho Japonska, vtipnou interakciou vystupujúcich postáv a s štylizovanou grafickou stránkou: charakterový dizajn, pôsobivé prostredia a efektné stvárnenie súbojov. Morálne poslanie *Bleachu* nijak zásadne nevybočuje od všeobecných princípov presadzovaných magazínom *Šónen džamp* (少年ジャンプ), reprezentovateľných heslami ako sú priateľstvo, spolupráca, dôvera a neoblomné úsilie: nech už Ičigo a jeho kamaráti čelia akémukoľvek nebezpečenstvu, dokážu ho vytrvalým a vysiľujúcim cvičením, spoločným vzopätím síl a nekonečnou dôverou prekonať.

Kubo pri vykresľovaní vystupujúcich postáv výdatne čerpá z charakterizujúcich vyjadrovacích prostriedkov. Vzhľadom ku naratívnej štruktúre diela sa funkcia *jakuwariga* v *Bleach* drží Kinsuiovej teórie a teda v konečnom dôsledku archetypov *hrdinovej cesty*. Občas avšak Kubo používa nový účinok, spočívajúci v nesúlade *jakuwariga* a charakterizovanej postavy, *de facto* dekonštrukcie *jakuwariga*.

Napríklad, postava menom Joruiči, jeden z prvých Ičigových mentorov, schopný premieňať svoj zovňajšok, zotrváva v podobe hovoriacej čiernej mačky. V jazykovom prejave má postava prítomné charakterizujúce prostriedky *ródžingo*, vďaka čomu sú vystupujúce postavy a v konečnom dôsledku aj čitateľ vedené v domnienke, že je Joruiči skúsený a životom ošľahaný starec. Aplikácia sa zdá byť teda v súlade s Kinsuiovou tézou. Toto vyobrazenie je udržiavané až do nečakaného zvratu, kedy sa Joruči navráti pred Ičigovým zrakom (v *onsen*e) späť do svojej pôvodnej podoby a preukáže sa byť na prekvapenie všetkých v skutočnosti mladou ženou. Príbehový zvrat a dopad komickej situácie by rozhodne nebol možný bez dodatočnej charakterizácie, prameniacej z príznakových vyjadrovacích prostriedkov a ich spojenia s typickou rolou v rámci príbehu.

Rozpor čitateľových očakávaní vytavených na *jakuwarig*u a skutočného rozpoloženia nie je v *Bleachi* ojedinelý. Register postavy Gin Ičimaru, jedného z radu Ičigových nepriateľov a pravá ruka úhlavného antagonistu jedného celého naratívneho cyklu, obsahuje prvky kansaiského dialektu. Skrz štruktúru sociálne deiktických vzťahov je mu pripísaných niekoľko charakteristík – humorná povaha, zhovorčivosť, apod. V komunikácii síce laškuje a uťahuje si, obvykle ale na účet protagonistov. Zároveň miestami vykazuje vlastnosti ako sú kalkulovanie, chladnosť a neúprosnosť. Jazykové prostriedky teda síce odkazujú na postavu komického *trickstera*, odľahčujúci prvok v príbehu, čiže funkciu, ktorú naoko spĺňa, no v kontexte jeho skutkov sú v priamej kontradikcii s jeho skutočnou tvárou a rolou antagonistu, čo dodáva

postave atribúty nevypočítateľnosti a zákernosti.

Bleach v preklade Anny Křivánkovej publikuje nakladateľstvo Crew od roku 2012. Pri preklade Ginových replík sa drží primárne spisovnej češtiny:

(58) あかんなァ // 門番は門開けるためにいてんのとちゃうやろ。[163]
[*Akan ná* // *Monban wa mon akeru tame ni iten no to čau jaro*]

(58‘) To se nedělá… // …aby strážce brány otevíral, komu se mu zamane…[164]

Napriek relatívne krátkemu rozsahu obsahuje príklad (58) hneď niekoľko príznakových jazykových prostriedkov: od reprezentatívneho lexika *akan*, popisovaného bližšie v oddiele III.2.2., koncovú partikulu *ná*, cez redukovaný tvar slovesa *čigau* v tvare *čau*, až po modálne *jaro*, vyjadrujúce požiadavku hovoriaceho o súhlasnú odpoveď. Replika tak v spojení charakterizujúcich prostriedkov, implikujúcich uvoľnenosť a zhovorčivosť „Ósačana“, s grafickým vyobrazením uškŕňajúceho sa Gina vyznieva rovnako laškovne káravo, ako aj výhražne a povýšenecky.

Veta (58‘) reprezentujúca TL preklad zachováva ono „hravé“ napomínanie pomocou explicitných prostriedkov, t.j. v rámci výrokového obsahu repliky. Na druhej strane, implicitný význam, na ktorý odkazujú príznakové prostriedky prítomné v SL, je aplikovaním spisovnej češtiny stratený. Miestami je avšak možné sa v preklade stretnúť s hovorovým výrazivom, ktorý postavu predsa len do istej miery jazykovo diferencuje:

(59) おもろい子やな。[165]
[*Omoroi ko ja na*]

(59‘) Ty jsi mi ale zvláštní děcko...[166]

(60) せえへんよ 、告げ口なんか // 気にせんといて。[167]
[*Séhen jo, cugeguči nanka // Ki ni sentoite*]

[163] Kubo (2003: 87)
[164] Kubo (2013: 87)
[165] Kubo (2003: 100)
[166] Kubo (2013: 100)
[167] Kubo (2005: 114)

(60‘) Jen klid, já mu nic nepovím. // Žádný strachy.[168]

Táto lexikálna vrstva, pozostávajúca z českých kolokvializmov (*děcko* namiesto *dítě*, *žádný* namiesto *žádné*), dodáva postave istú dávku deiktických významov, vďaka čomu nadobúda postava expresivitu a osobitosť, vymedzujúc ju tak od ostatných postáv. Miera týchto hovorových výrazov je pomerne ku rozsahu replík ale dosť nízka, riziko prísunu cudzích intertextuálnych významov je tak priamou úmerou menšie, než v prípade plnej substitúcie neštandardnou variáciou. Vďaka tomu nehrozí prílišné zasadenie do štruktúry deiktických vzťahov medzi jazykovými variáciami v TL.

Preklad v závere do istej miery kopíruje charakteristické črty postavy prítomné v SL, primárne výberom zvláštnych štýlov v rámci výrokového obsahu.[169] S výnimkou malého množstva hovorového výraziva bolo dielo s prihliadnutím na translatologický proces preložené na vnútro- a medzijazykovej úrovni. Aplikáciou spisovnej češtiny sú významy nachádzajúce sa mimo výrokový obsah replík z väčšej časti zmazané, výberom kolokvializmov si ale register zachováva istú individualitu. Počet kolokviálneho substrátu v korpuse je nesmierne nízky no nie úplne zanedbateľný a je preto možné usúdiť, že sa toto výrazivo istou mierou podieľa na dotváraní postavy svojím deiktickým významom. Z týchto dôvodov budem preto túto stratégiu označovať naďalej termínom lexikalizácia.

[168] Kubo (2015: 114)
[169] Neprehliadnuteľným prvkom podieľajúcim sa na charakterizácii je tiež grafická stránka diela, ktorá je aj invariantná aj v SL, tak aj TL.

V. Vyhodnocovanie ankiet

O teoretickom účinku charakterizujúcich jazykových prostriedkoch SL originálu a praktikovaných prekladateľských metódach do TL som sa vyjadroval už v predošlých kapitolách. Aký je ale reálny rozsah sociálne deiktických významov v charakterizujúcom rečovom registri postavy „Ósačana“? Naozaj dokážu byť významy, na ktorých stavia funkcia daných prostriedkov *jakuwarigo*, aktivizované kansaiským dialektom vyňatým z kontextu diela krásnej literatúry? Nakoľko efektívny prenos charakteristík dokážu zaručiť praktikované prekladateľské metódy? V prvom rade, ako som zmieňoval v oddiele III.2.1., postava „Ósačana“ pozostáva v podstate z troch rozličných obrazov, odvodených z historických a spoločenských reálií regiónu: vtipného a uvraveného „zabávača“, lakomého a okázalého „obchodníka“ a násilného a odvážneho „grázla“. Zvláštna pozornosť pri meraní výsledkov SL a TL ankiet bude z toho dôvodu kladená na tieto a ďalšie kľúčové charakteristiky vyplývajúce zo zmienených obrazov.[170] Efektívna prekladateľská stratégia bude z hľadiska prenosu sociálne deiktických informácií tá, ktorá dokáže preniesť najviac adekvátnych informácií SL do TL prostredníctvom príznakových jazykových prostriedkov.

Pri hodnotení výsledkov anketového riešenia nie je ale možné akceptovať všetky výstupy len tak, bez akéhokoľvek porozumenia. Je to z dôvodu interferencie sledovaných prvkov implicitného charakteru a informácií nachádzajúcich sa v obsahu úryvku, čiže prvkov explicitných. O druhoch predpokladanej interferencie, ako aj metodike vyhodnocovania výsledkov ankiet z tohto hľadiska sa zmieňujem bližšie v oddiele II.2.2.[171] Okrem toho budem jednotlivé výsledky z dôvodu prehľadnosti rozdeľovať zo štatistického hľadiska na tie, ktoré v odpovediach presiahli hranicu 20% (dominantné črty), pohybujú sa na úrovni 5-20% (menej výrazné črty) a tie, ktoré nedosiahli hranicu 5% alebo mali menej (periférne, resp. marginálne črty; v zásade individuálna výchylka medzi respondentami). Na záver, kapitola je delená z dôvodu žánrovej odlišnosti úryvkov na podkapitolu jedna, ktorej predmetom je rustikalizácia a neutralizácia úryvku krásnej literatúry, a podkapitolu dva, ktorá sa zaoberá lexikalizáciou úryvku z komiksu *manga*.

---

[170] Pre plný zoznam viď II.2.1. či III.2.1., resp. nasledujúce oddiele.

[171] Jedno z možných kritérií, ktoré by mohlo prispieť ku roztriedeniu požadovaných výsledkov od zbytočných, je zohľadnenie dĺžky času stráveného nad anketou. Kritérium sa odvíja od predpokladu, že charakteristiky odvodené od jazykových prostriedkov napadnú respondenta okamžite a nad anketou strávi menej času, než charakteristiky založené na obsahu úryvku, nad ktorými musí respondent premýšľať. Vyhodnotenie síce poukázalo v niektorých prípadoch istú pravidelnosť (spravidla minúta a pol až dve minúty v prípade ankety s úryvkom obsahujúcim zvláštne jazykové prostriedky namiesto troch a viacerých minút u ankiet bez príznakových prvkov), neexistuje avšak žiaden spôsob, ktorým by bolo možné dokázať, koľko času strávil respondent reálne nad anketou. Dostupné dáta totiž vypovedajú len o dĺžke času, počas ktorej bolo otvorené okno s anketou.

V.1. Úryvky krásnej literatúry

V.1.1. Výsledky SL ankiet

Úryvok z diela *Airon no aru fúkei* (1a)[172] obsahuje niekoľko explicitných informácií: zmienka o búrlivých vlnách, naplavenom dreve, Mijakeho schopnosť rozpoznať kedy more vyplaví na pobrežie drevo, ako aj Mijakeho hlboká znalosť ohľadom rozrobenia ohňa - či už skrz podrobný popis procesu horenia, alebo použitie frazeologizmu o ohni. Nie je preto prekvapením, že si (po pohľade na slovné hodnotenie výsledkov ankiet) veľká časť japonských respondentov predstavila hovoriaceho ako vekom ošľahaného rybára, či aspoň obyvateľa prímorskej oblasti, žijúceho v skromných podmienkach; slobodného a rozhľadeného starca, možno trochu hrubého, určite ale priateľského, vedúceho jednoduchý život.

Naopak úryvok zo *Sasamejuki* 2a zachycoval krátky kus repliky druhej najstaršej sestry Sačiko, týkajúcej sa nadchádzajúcej schôdzky so záujemcom o manželský vzťah s jednou z mladších sestier. Úryvok so Sačiko, nahlas uvažujúcej nad rozriešením problému spôsobom, ktorý by jednak priniesol dobro pre rodinu, no zároveň by nenarušilo tvár rodiny zvonku, a v konečnom dôsledku rozhodujúcej namiesto svoje sestry, tak dodával respondentom dva rozličné obrazy. Prvý je obraz zodpovednej a starostlivej postavy, mysliacej na dobro svojich blízkych, zatiaľ čo tým druhým je obraz nekonfliktného človeka, obávajúceho sa zlyhania, spoliehajúceho sa až príliš na svoje okolie.

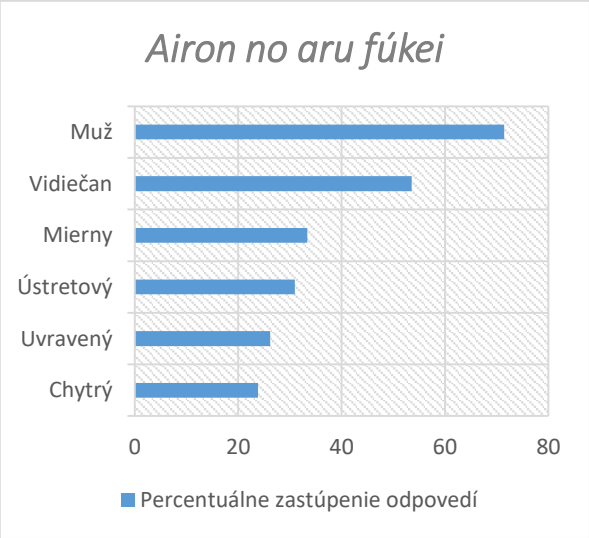

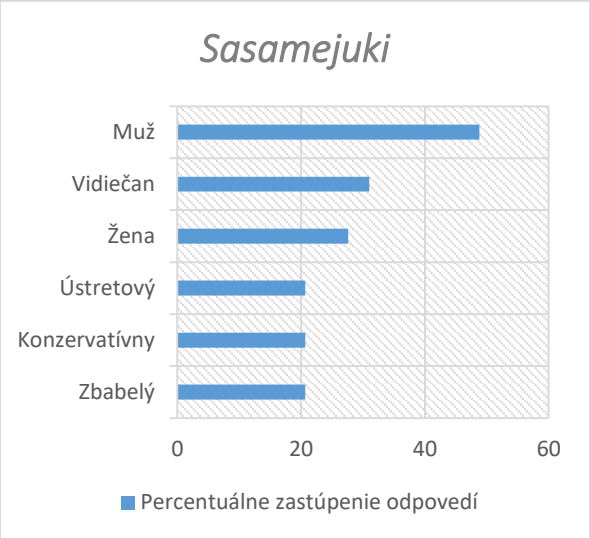

Graf č.1 (vľavo) a č.2 (vpravo): Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvky 1a a 2a..

[172] Viď prílohy

Pohľad na najpočetnejšie odpovede na úryvky v zostupnom poradí poukazuje na pár zhôd, ako aj na pár prekvapivých rozdielov. Je otázne, prečo si väčšina respondentov myslela, že hovoriaci je v úryvkoch muž - a to aj v prípade 2a, kde je to páve žena. Napriek tomu, že úryvok neobsahuje žiadnu explicitnú informáciu týkajúcu sa pohlavia hovoriaceho, je zhoda v oboch prípadoch tak vysoká, že sa nemôže jednať o náhodu. Domnievam sa, že to buď bude súvisieť s obrazom „Ósačana“ ako primárne muža, alebo skôr istým obecným predpokladom, že pokiaľ sa v reči nevyskytujú prvky svedčiace o opaku, je hovoriaci považovaný za muža.[173] Početné výsledky *vidiečan* (v binárnom ponímaní občan hlavnej metropole - tí ostatní), *mierny*[174] a *ústretový* v oboch prípadoch, alebo *uvravený* v prípade 1a, nie je možné doložiť informáciou z obsahu úryvku a teda odkazujú na vlastnosti príznačné pre postavu „Ósačana“. Naopak výsledok *chytrý* v grafe č.1 či výsledky *konzervatívny* a *zbabelý* v č. 2 je možné vysvetliť interferenciou s obsahom úryvku. Za odpoveďou *chytrý* sa bude pravdepodobne skrývať obraz Mijakeho ako múdreho, životom skúseného starého muža, vyplývajúceho z obsahu úryvku.

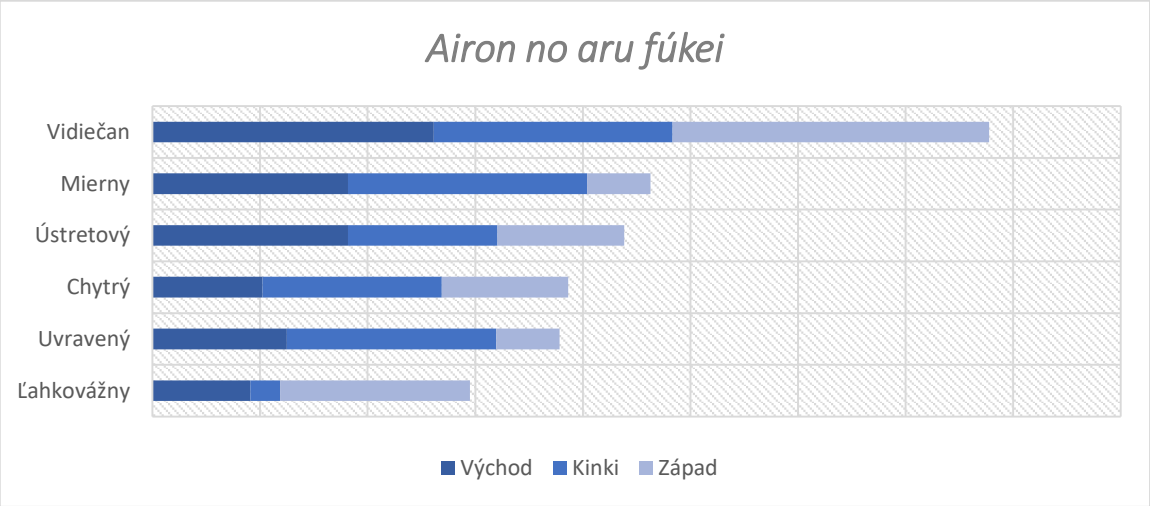

Graf č.3: Percentuálne vyjadrená regionálna odchýlka v odpovediach (úryvok 1a)[175]

[173] Nie nepodobné fenoménu asymetrickej opozície gramatického rodu napr. v češtine; (Černý, 2008: 107)
[174] Síce sa o nej nezmieňuje sekundárna literatúra a je v priamom protiklade prchkosti, jednej z charakteristiky obrazu postavy „Ósačana“ ako „grázla“, vlastnosť avšak prirodzene zapadá do obrazu žoviálneho a vtipkujúceho „zabávača“.
[175] Pre podrobnejšie informácie týkajúce sa respondentov viď prílohy.

Graf č.3 poukazuje na najväčšie regionálne[176] rozdiely v odpovediach na úryvku 1a.[177] Na prvý pohľad ale zásadné rozdiely (až na vplyv odpovedí západných regiónov) nie sú prítomné. Najväčšia zhoda prebieha v odpovedi *vidiečan.* V ostatných odpovediach síce dochádza ku istým rozdielom, distribúcia je, hlavne čo sa týka západných regiónov v porovnaní s regiónom Kinki, relatívne vyrovnaná. Zapríčinené to bude pravdepodobne posilnením deiktických významov skôr kladného vyznenia explicitných prvkov v úryvku, vrátane charakteristiky *chytrý*. Výnimkou je charakteristika *ľahkovážny*, ktorej výsledky sú v prípade respondentov z Kinki v porovnaní s ostatnými regiónmi na nižšej úrovni. To, že jej častý výskyt nie je možné doložiť explicitnou informáciou z úryvku, ako aj regionálna odchýlka svedčí o tom, že je to charakteristika založená na sociálne deiktickom význame.

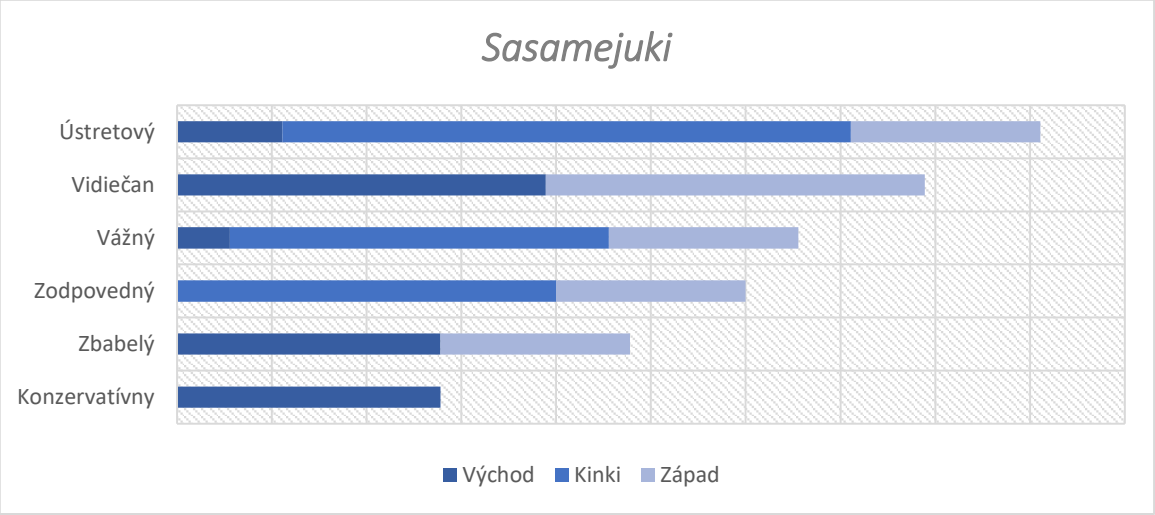

Graf č. 4: Percentuálne vyjadrená regionálna odchýlka v odpovediach (úryvok 2a)

Bližší pohľad na výsledky ankety s úryvkom 2a (graf č. 4) poukazujú na neporovnateľne väčšie regionálne rozdiely. Vo výsledkoch je vidieť trend posilnenia vlastností ako *ústretový*, *vážny* a *zodpovedný* medzi respondentmi z regiónu Kinki, odpovede ostatných regiónov sa zoskupujú avšak na odpovediach *zbabelý* a *konzervatívny*. Domnievam sa, že zmienené hodnotenia poukazujú na odlišnosť v hodnotení obsahu úryvku medzi regiónmi a

[176] Rozdelenie na východ (Hokkaidó, Tóhoku, Kantó, Tókai a Šin'ecu), Kinki a západ (Hokuriku, Čúgoku a Šikoku) odráža sociolingvistické odlíšenie japonského jazyka na východné a západné dialekty. Dialekty na Kjúšú sa v užšom zmysle považujú za vlastnú skupinu a mali by mať v grafoch vlastné zastúpenie. Počet respondentov z tohto regiónu bol avšak prinízky a uvedenie percentuálneho vyjadrenia výsledkov by o ničom nevypovedalo. To isté platí o respondentoch z Okinawy.
[177] Vybrané boli výsledky pod úrovňou 50%, ktorých vzájomná regionálna odchýlka preukazovala rozdiel väčší než 10%.

generáciami.[178] Zatiaľ čo vysoká angažovanosť v rodinných vzťahoch, udržiavaní povesti je pri pohľade na výsledky respondentov z Kinki hodnotená kladne, ostatné regióny ju vnímajú skôr záporne. To v závere dokladá, že zmienené výsledky nie sú súčasťou sociálne deiktického významu, ako skôr názorové hodnotenie explicitných prvkov úryvku. Výnimkou si myslím je charakteristika *ústretový*, ktorá je zastúpená (síce porovnateľne menej, než pri odpovediach z regiónu Kinki, no stále dosť značne) početnými odpoveďami aj z iných regiónov, dokazujúc tak jednotnú asociáciu týkajúcu sa obyvateľa Kansai.[179]

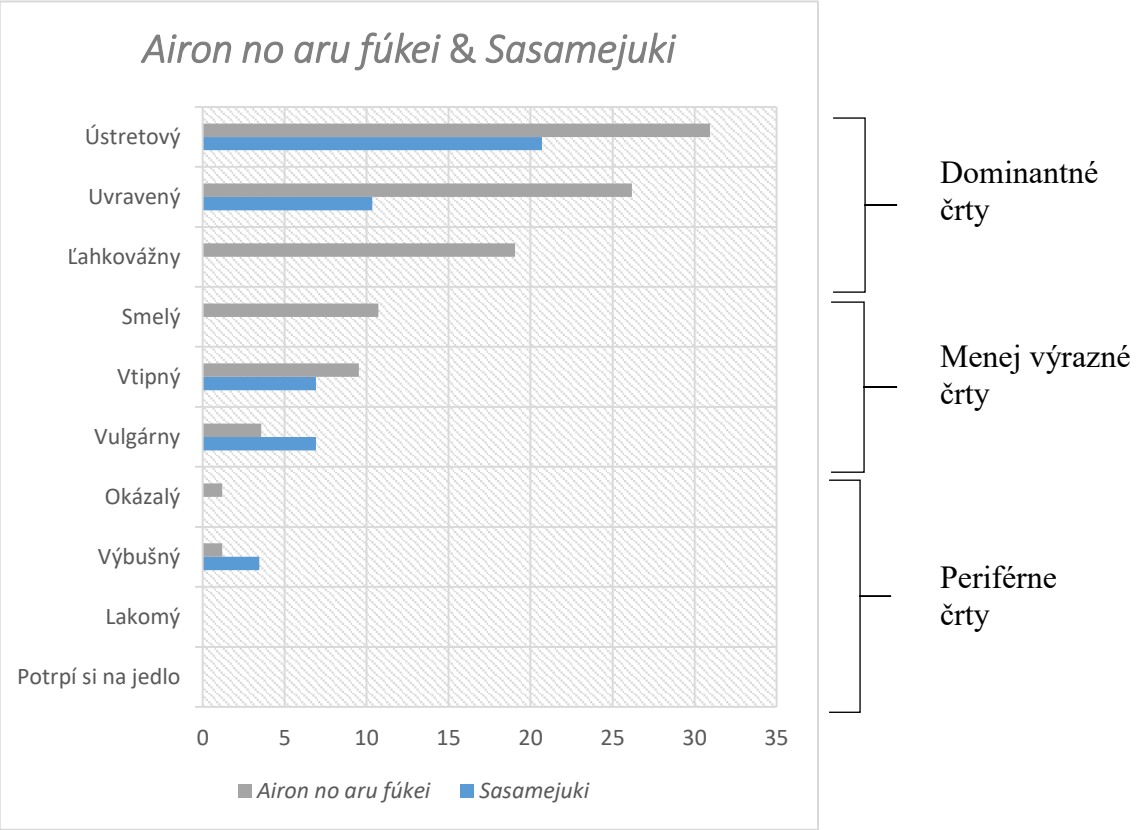

Graf č. 5: Komparácia výsledkov sledovaných charakteristík v úryvkoch 1a a 2a (percentuálne zastúpenie)

Nakoniec, aký je presný rozsah sledovaných informácií sprostredkovaných v špecifických prostriedkoch? Pre bližšie porozumenie rozsahu a úrovni charakterizujúcich vlastností delegovaných kansaiským dialektom prítomnom v dvoch rozdielnych úryvkoch je

[178] Až 67% odpovedí pre charakteristiku *zbabelý* pochádza od respondentov spadajúcej do vekovej skupiny od 39 rokov a menej.
[179] Zvláštnym úkazom je odpoveď *vidiečan*, ktorú neuviedol ani jeden z opýtaných respondentov regiónu Kinki. Respondenti pravdepodobne správne odhadli, že jazykový register náleží sociálne vysoko postavenej osobe, tzv. *kamigata*, a teda že odpoveď *vidiečan* nie celkom v tomto prípade adekvátna.

pripravený graf č. 5. Dve najdominantnejšie charakteristiky z výsledkov – *muž* a *vidiečan* – neboli do grafu umiestnené. Jednako nie je k dispozícii v dobe písania tejto diplomovej práce známy dôkaz, ktorý by presvedčivo zaradil charakteristiku *muž* do repertoáru sociálne deiktickej informácie sledovaných charakterizujúcich jazykových prostriedkov, a jednako pretože je charakteristika *vidiečan* tá najobecnejšia identifikácia plynúca z prakticky každej regionálnej variácie jazyka (s výnimkou samozrejme dialektu hlavných miest).

V kontexte zmienených zistení graf vytvára jedinečný obraz. V prvom rade, rečový register úryvku 1a aktivizuje takmer všetky asociácie spojené s obrazom postavy „Ósačana“. Výchylky v zastúpení budú zrejme súvisieť s interferenciou sociálne deiktických informácií a obsahom úryvku: prevažne kladná predstava o Mijakeho postave vyústila v umocnenie charakteristík ako *ústretový*, *uvravený*, a pravdepodobne oslabenie iných, ako napríklad *vulgárny*, *okázalý* a *výbušný*. Naopak úryvok 2a síce aktivizuje podobné významy, no vo väčšine prípadov v zmenšenej miere. Za tým môže stáť kvalita a kvantita vyjadrovacích prostriedkov, ktoré sú staršej povahy a sú prítomné v úryvku početnejšie než tie v 1a, a mohli tak predstavovať respondentom prekážku v prepojení jazykového prostriedku s deiktickou informáciou. Nezanedbateľným dielom vplýva ale určite zmiešané hodnotenie postavy Sačiko na základe obsahu úryvku. Domnievam sa, že práve z dôvodu tohto vplyvu úryvok 2a neaktivizoval charakteristiky *smelý* (vylučuje sa s prevažujúcou predstavou o *zbabelosti*), a *ľahkovážny* (rozpor s predstavou o *zodpovednosti*), ako aj znížil hodnotenie *ústretový* a *uvravený* (vylučuje sa s obrazom zodpovednej a chladnej postavy).

Naopak prekvapenie budia výsledky *vtipný* a *vulgárny*, ktoré napočítali viac výsledkov v 2a. Výsledok môže indikovať fakt, že napriek silnému vplyvu v zásade protirečiacich vlastností hovoriaceho v 2a si dokázali niektorí respondenti prepojiť dialekt s danými sociálne deiktickými asociáciami. Respondenti, ktorí vybrali hodnotenie *vulgárny* tiež zvolili hodnotenie *muž*, niektorí dokonca i spolu s možnosťou *uvravený*, čo do istej miery dokazuje výber sprevádzaný s určitou predstavou na mysli.

Nakoniec, v oboch prípadoch boli vlastnosti *okázalý*, *výbušný*, *lakomý* a *potrpí si na jedlo* aktivizované buď málo, alebo vo väčšine prípadov vôbec. Tieto vlastnosti zrejme nie sú hlavnou súčasťou deiktického významu prostriedkov, čo bude zrejme súvisieť (pri pohľade na dominantné črty) s obecným obrazom hovoriaceho kansaiského dialektu ako žoviálneho „zabávača“ než obrazom „lakomého obchodníka“ alebo obrazom „grázla“ a aktivizujú sa z toho dôvodu zrejme až pod špecifickými podmienkami - či už v špeciálnom kontexte, napr. v podobe situačného humoru, alebo v prípade vysoko stereotypizovanej postavy.

V.1.2. Rustikalizácia

Ako obstál v ankete prekladateľský experiment, reprezentovaný úryvkom 2b? Pri pohľade na slovné hodnotenie respondentov je vidieť istý ustálený vzorec: obraz hovoriaceho ako usilovného, poctivého, kľudného a prostého rybára, resp. farmára; vnímavého a skúseného starca, trúsiaceho ľudové múdra. Ako sa ukáže v nasledujúcich riadkoch, tieto charakteristiky odrážajú predovšetkým explicitné informácie v texte, v niektorých prípadoch interpretované cez optiku deiktických informácií sprostredkovaných použitým dialektom.

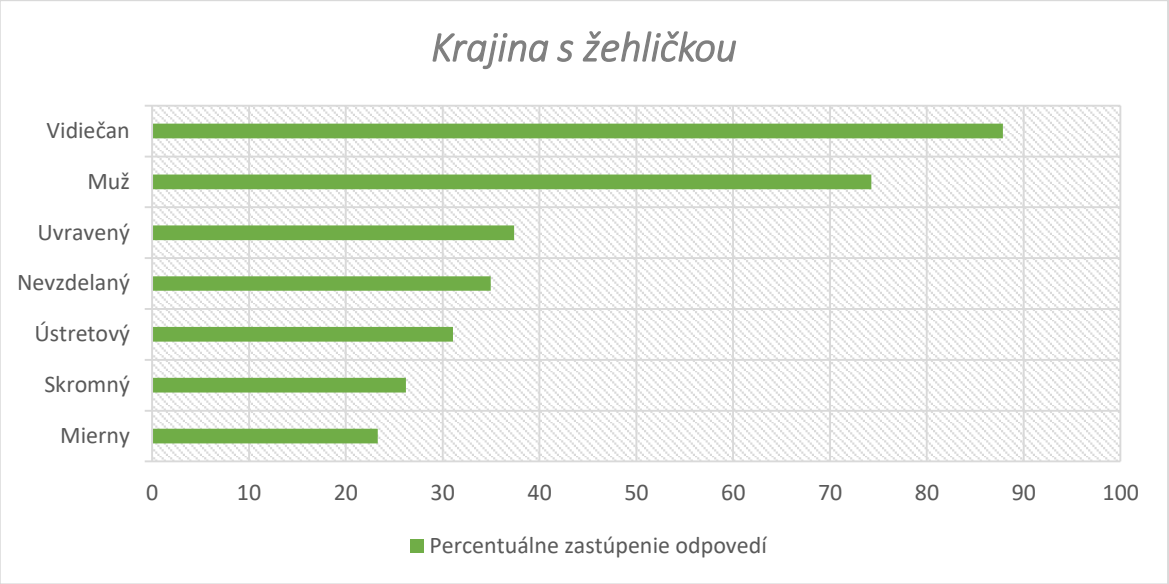

Graf č. 6: Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvok 1b

Najpočetnejšie boli opäť, aj keď v opačnom poradí než vo výsledkoch japonskej verzie ankety, odpovede *vidiečan* a *muž*. Výsledok je možné aj tentokrát vysvetliť konštatovaním, že takmer akýkoľvek dialekt v prvom rade identifikuje hovoriaceho ako pochádzajúceho z iného regiónu. Zmienku si rozhodne zaslúži počet odpovedí, ktorý v tejto ankete dosahuje takmer 90% všetkých zúčastnených respondentov, čo nepochybne svedčí o takmer univerzálnej predstave hovoriaceho daným dialektom ako vidiečana. Charakteristiku *muž* si vybral podobný počet respondentov ako v japonskej verzii.[180]

Niektoré z charakteristík, konkrétne *uvravený* a *skromný*, je si možné vysvetliť interferenciou s obsahom úryvku. Úryvok totiž ukazuje použitie frazeologizmu, čo by si mohli niektorí respondenti (v zmysle relatívne často vyskytujúceho sa slovného hodnotenia

[180] Dôvodom bude okrem predpokladu, že pokiaľ sa neobjavia vo výpovedi femininé prostriedky, je hovoriaci považovaný za muža, pravdepodobne tiež nechcený účinok vplyvu charakteristík uvedených ako odpovede: všetky boli totiž v anketách mužského rodu.

„rozumbrada“) interpretovať ako *uvravený*. Taktiež zmieňuje zakladanie ohňa z naplaveného dreva, čo môže byť vyložené charakteristikou *skromný* (pretože si nemôže dovoliť kúriť iným spôsobom). Podotýkam ale, že v slovnom hodnotení sa neobjavila ani raz charakteristika *chudobný*, alebo iná sémanticky podobná vlastnosť, čo vedie ku domnienke, že *skromný* je skôr súčasťou sociálne deiktického významu, umocneného explicitným významom obsahu úryvku.

Naproti tomu ostatné vlastnosti s počtom nad 20% všetkých respondentov ako *nevzdelaný*, *ústretový* a *mierny* nie je možné vysvetliť žiadnou zmienkou prítomnou v úryvku, ako ani uspokojivo doložiť komentárom ku ankete. Skôr naopak, pohľad na komentáre poukazuje na snahu spojiť oné významy s vyznením úryvku, alebo rozvíjať oné významy ešte viac: síce *nevzdelaný* ale múdry, *ústretový* a prostý, *mierny* a premýšľavý apod. Z toho dôvodu bude isto správne predpokladať, že menované charakteristiky sú sprostredkované nie obsahom úryvku, ale použitou jazykovou variáciou; sociálne deiktickým významom prítomnom v moravskom interdialekte.

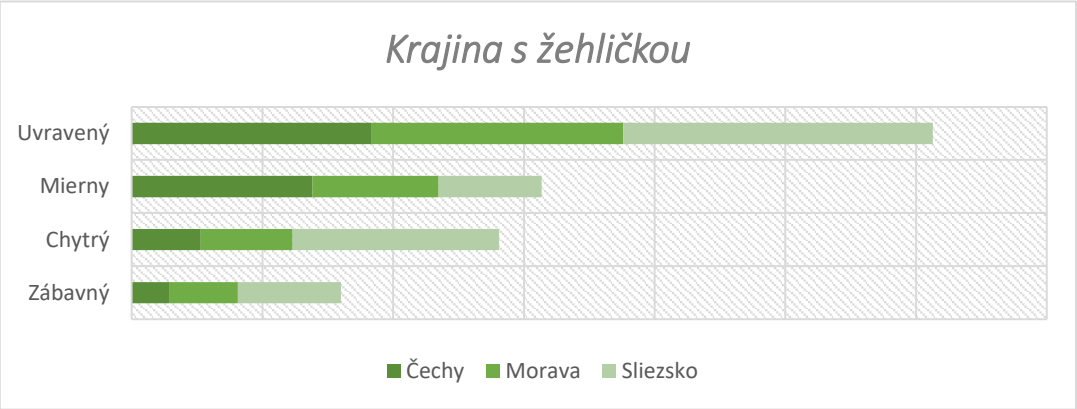

Graf č. 7: Percentuálne vyjadrená regionálna odchýlka v odpovediach (úryvok 2b)

Zistenia je možné podložiť výsledkami znázornenými v grafe č. 7. Tie poukazujú, že zatiaľ čo na vlastnosti *uvravený* prebieha vysoká zhoda medzi respondentmi všetkých regiónov, v prípade *mierny*, *chytrý* a *zábavný* tomu tak nie je. Inými slovami, explicitný prvok v podobe použitého frazeologizmu si v priemere všetci respondenti interpretovali rovnako, no obraz postavy hovoriacej moravským interdialektom je pre respondentov z Čiech skôr *mierny*, ale menej *chytrý* a *zábavný* muž, naproti čomu sú atribúty v prípade respondentov z Moravy a predovšetkým Sliezska naruby.

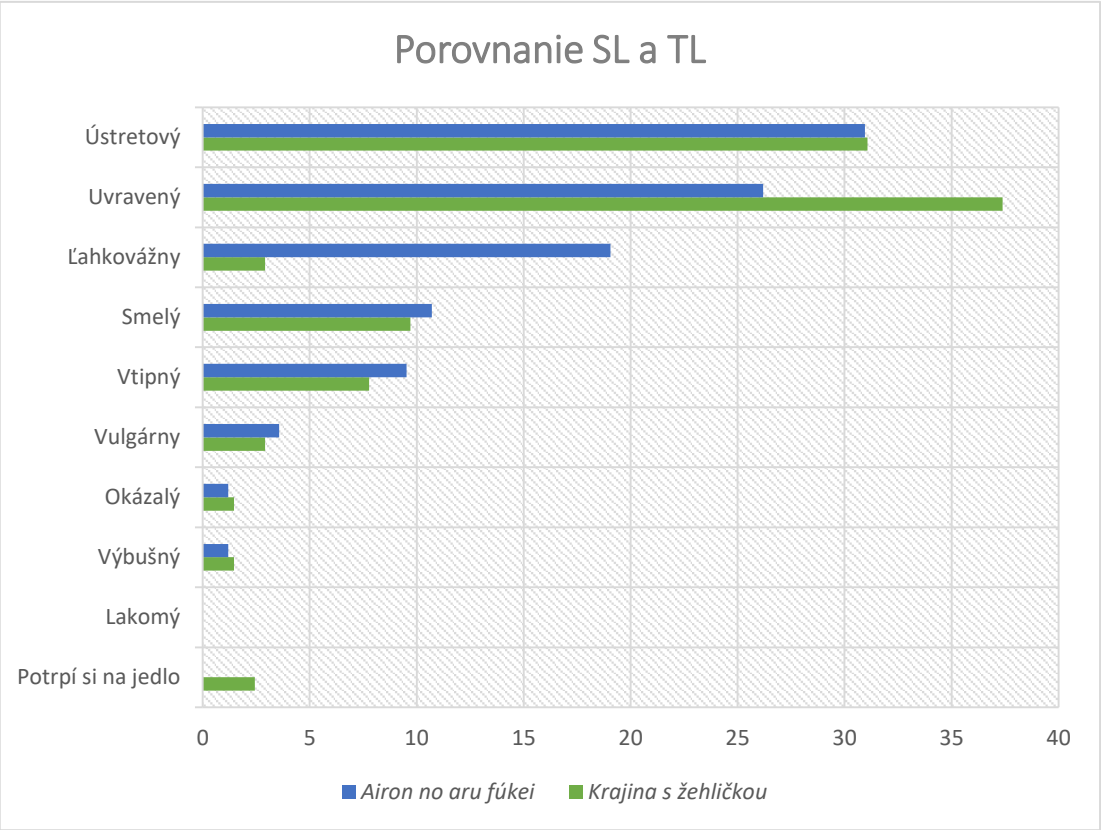

Graf č. 8: Komparácia výsledkov sledovaných charakteristík v úryvkoch 1a a 1b (percentuálne zastúpenie)

Zo vzájomného porovnania výsledkov japonskej a českej verzie ankiet zúžených na zoznam požadovaných charakteristík vyplýva nesmierne zaujímavé zistenie: percentuálne zastúpenie výsledkov sa navonok vo väčšine bodov a dokonca vo veľkej miere medzi SL a TL verziou prekrýva. Naopak najväčšie rozdiely predstavuje charakteristika *uvravený*, ktorá je v 1b porovnateľne zastúpená viac, a *ľahkovážny*, ktorá síce dosahuje v 1a takmer 20% odpovedí všetkých respondentov, no je v 1b pod hranicou 5% a môže byť v zásade považovaná za individuálnu odchýlku.

Na podobnej a nižšej úrovni tiež dopadli vlastnosti ako *vulgárny*, *okázalý*, *výbušný*, *lakomý* a *potrpí si na jedlo*. Zatiaľ ale čo sú v 1a považované za súčasť sociálne deiktického významu špecifických jazykových prostriedkov, pre ktorých aktivizáciu neboli splnené zvláštne podmienky, je otázne, či sú v 1b súčasťou významu daného dialektu, alebo opäť iba individuálnou odchýlkou. Naopak vlastnosti ako *smelý* a *vtipný* (okolo 10%) sú zastúpené relatívne vysokým počtom odpovedí a veľmi náročne by ich bolo možné prepojiť s obsahom

úryvku 1b. Domnievam sa preto, že ich je možné zaradiť do nejazykového významu jazykovej variácie, aj keď nie sú ani zďaleka tak silné, ako *ústretový*, či *uvravený*.

Nakoniec, na výsledky sa je nutné pozerať neustále skrz všetky zistenia zmienené v predošlých odstavoch. Zatiaľ čo charakteristiky *nevzdelaný* a *skromný* patria medzi dominantné výsledky ankety úryvku 1b, v prípade 1a veľmi sťažka presahujú hranicu piatich percent. Zároveň, spomedzi charakteristík v grafe č. 8 nie je síce taká, o ktorej by mohlo byť bez pochýb prehlásené ako o dôsledku výlučne explicitných prvkov, istú interferenciu vylúčiť nemožno. Minimálne z aspektu vzájomného vplyvu obsahu úryvku a sprostredkovanej nejazykovej informácie je viac než náročné s istotou rozsúdiť, ktoré z charakteristík boli týmto vplyvom posilnené (pravdepodobne *uvravený*), alebo oslabené.

V.1.3. Neutralizácia

Slovné hodnotenie úryvku 2b je obecne rozhodne negatívnejšie než v prípade skôr zmiešaných reakcií japonskej verzie ankety. Monológ v úryvku, zobrazenie strachujúcej sa Sačiko, ktorá sa snaží zachrániť meno rodiny a pomôcť blízkym, nechal vzniknúť medzi respondentami obraz síce zodpovednej, no rovnako tak kalkulujúcej, taktizujúcej a prospechárskej postavy, ktorá rozhoduje za ostatných. Dôkazom je graf č. 9, ktorý ukazuje tie najpočetnejšie výsledky pre charakteristiky vystihujúcu postavu zo zmieneného úryvku. A ako dokážem v nasledujúcich riadkoch, väčšina výsledkov je doložiteľná práve vplyvom zmieneného obrazu a čiže explicitných prvkov úryvku.

Charakteristika *muž*, síce opäť dominujúca odpovediam, je tentokrát rozhodne zastúpená menej než v predošlom úryvku, a drží sa zhruba na úrovni výsledkov japonskej verzie rovnakého diela. Táto možnosť, spolu s charakteristikou *žena* sú avšak tie jediné, ktoré nie je možné priradiť explicitným informáciám z obsahu úryvku, alebo aspoň pripodobniť ku obrazu, ktorý úryvok medzi respondentmi vyvolal. Vzhľadom na pohlavne bezpríznakovú povahu úryvku 2b bude najrozumnejšie sa domnievať, že sa mnohí respondenti snažili vybrať aspoň tie najobecnejšie charakteristiky na zozname.

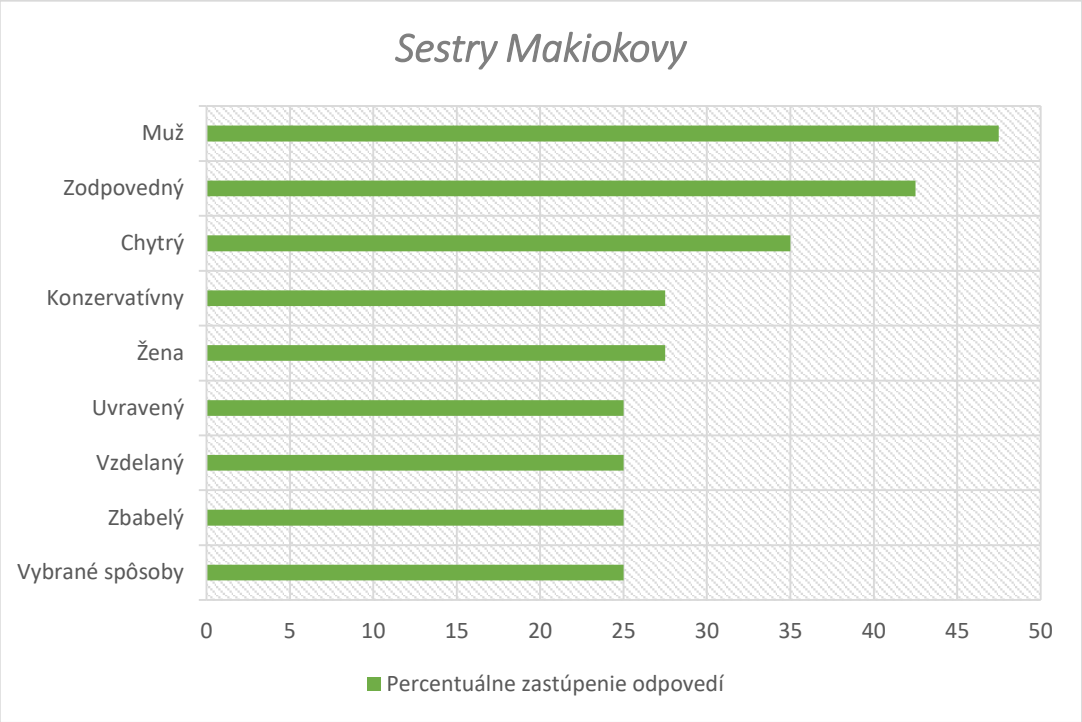

Graf č. 9: Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvok 2b

Postava je podľa hodnotení bezpochybne *zodpovedná*, pretože jej záleží na tom, čo si myslí okolie a pretože chce splniť spoločenský záväzok v podobe stretnutia. Zároveň je *chytrá*, pravdepodobne vo význame slov už zmienených charakteristík ako kalkulujúca a taktizujúca, pretože o záväzkoch, obave zo stratenia tváre a vyplývajúcich nevýhod uvažuje nesmierne pragmaticky. Vlastnosti, ktoré nasledujú ako ďalšie – *konzervatívny*, *vzdelaný* a *vybrané spôsoby* – budú s najvyššou pravdepodobnosťou súvisieť s formálnosťou, celkovou upätosťou (čiže štylistická rovina jazyka) a istou zastaranosťou spisovného jazyka, ako aj opäť celkovým vyznením obsahu repliky. Vysoký percentuálny podiel charakteristiky *uvravený* bude zapríčinený zrejme tým, že je úryvok je neprerušovaný a pomerne dosť dlhý, čo mohlo medzi respondentmi vyvolať predstavu zdĺhavého vyjadrovania. Konečne asociáciu s charakteristikou *zbabelosť* navodilo, podobne ako v prípade toho istého výsledku v ankete úryvku 2a, negatívne hodnotenie celkového obrazu kalkulujúcej a manipulatívnej postavy.

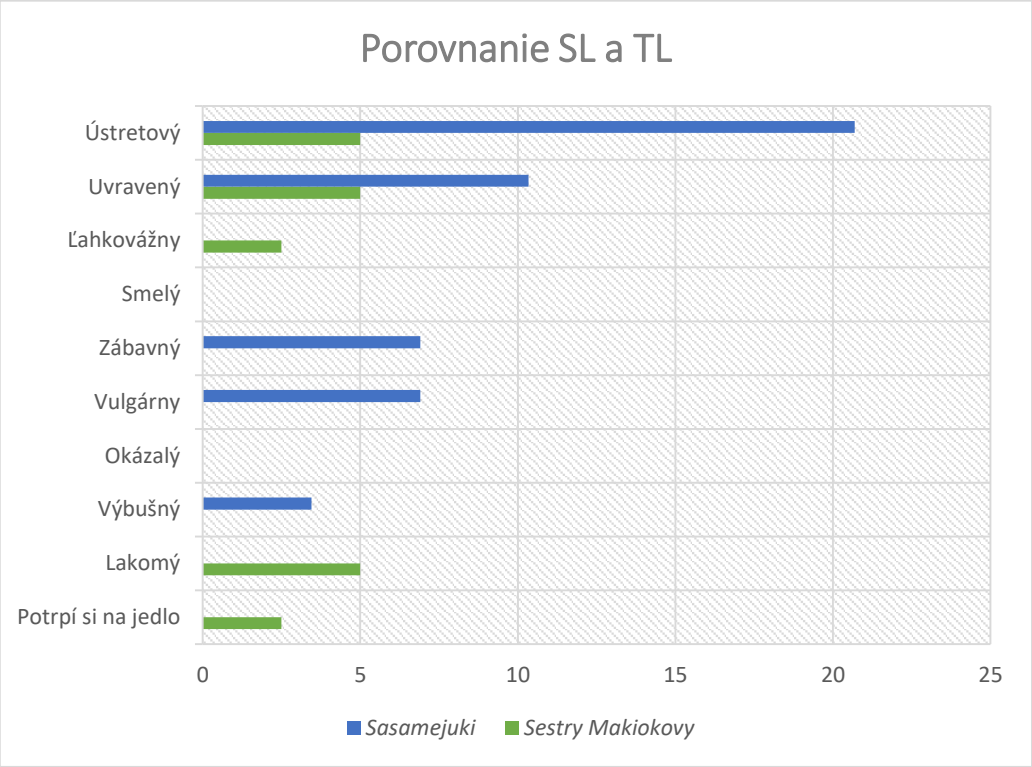

Graf č.10: Komparácia výsledkov pre sledované charakteristiky v 2a a 2b (percentuálne zastúpenie)

Prevažnú väčšinu tých najpočetnejších výsledkov je v konečnom dôsledku možné pripísať účinkom explicitných prvkov prítomných v úryvku. Porovnanie výsledkov pre sledované charakteristiky v grafe č. 10 potom už definitívne ukazuje, že stratégia použitá pre preklad 1b nie je schopná vyvolať požadované asociácie. Zhoda, pokiaľ vôbec prebieha, je na úrovni 5% až nula, čo je prinízko na to považovať tieto konkrétne výsledky za smerodajnú tendenciu. Nie je dôvod považovať prípadný prienik za nič iné ako len náhodu a dôsledok v individuálnej odchýlky medzi respondentmi.

V.2. Úryvok komiksu *manga*

V.2.1. Výsledky SL ankety

Replika postavy Gin z *mangy Bleach* použitá pre účely anketového riešenia zahŕňa niekoľko explicitných informácií, spomedzi ktoré (pre respondenta neoboznámeného s dielom) bude najzrozumiteľnejšia ponuka záchrannej ruky zo zúfalej situácie adresátovi výpovede a jeho blízkych, nasledované s na oko žartovným popretím ponuky. Tento úryvok 3a, od prvého pohľadu svedčiaci o krutosti postavy, avšak vyvolala medzi respondentmi niekoľko

zmiešaných odpovedí, ktoré je možné vysvetliť interferenciou charakterizujúcich účinkov vyjadrovacích prostriedkov a obsahom výpovede. Slovné hodnotenie popisujúce postavu totižto síce vo väčšine tiahne ku obrazu posmievačného, krutého, zlomyseľného zbabelca, niektoré hodnotenia naopak postave pripisujú kladné vlastnosti ako ohľaduplnosť, či spoľahlivosť.

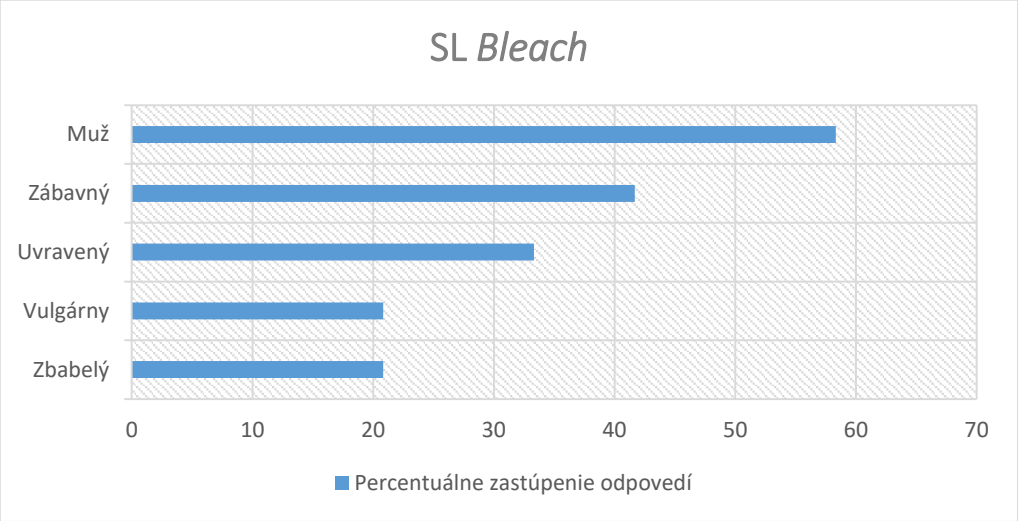

Graf č. 11: Zoznam najfrekventovanejších odpovedí na úryvok 3a

Najprekvapivejší výsledok ankiet je paradoxne charakteristika, ktorá sa na grafe č. 11 vôbec neobjavuje: možnosť *vidiečan*. Absencia *vidiečana* v tabuľke neznamená, že by možnosť respondenti vôbec nevyberali; avšak výsledok nepresahujúci 13% implikuje, že napriek vysokému počtu príznakových jazykových prostriedkov v úryvku nebola asociácia medzi väčšinou respondentov z nejakého dôvodu aktivizovaná. Ten môže ležať v kvalitatívnych vlastnostiach vyjadrovacích prostriedkov, alebo v širokom povedomí o titulu *Bleach*. Predovšetkým druhý dôvod sa mohol pričiniť ku tomu, že namiesto obecnej lokalizácie skôr prebehla asociácia úryvku s fiktívnymi postavami z *mangy*, ktoré primárne nemávajú konkrétne lokálne zasadenie v reálnom svete.

Dominantná vlastnosť *zábavný* je síce súčasťou mnohovrstevného deiktického významu sprostredkovaného vyjadrovacími prostriedkami, no zároveň pravdepodobnosť, že je výsledok posilnený vplyvom explicitnej informácie z úryvku („vtipkovanie“ o pomoci) nie je nízka.[181] Podobné vysvetlenie je možné pripísať tiež výsledku *vulgárny*, ktorý bol zrejme vyberaný na

[181] O odpovedi *muž* v kontexte japonských ankiet už bolo zmieňované v predošlých podkapitolách. Viď V.1.1. pre bližší komentár.

základe ako aj nejazykových prostriedkov, taktiež ako pre nadradené a namyslené chovanie sa postavy ku adresátovi výpovede v nevýhodnej pozícii.

Negatívny obraz postavy žartujúcej o živote a smrti, v komentároch tiež doložiteľný slovami neľudský či bezcitný, celkom jednoznačne prispel ku výške výsledku *zbabelý*. Hodnotené sú teda činy a výroky postavy, inými slovami obsah úryvku, čím je ale výsledok z toho dôvodu nepotrebnou interferenciou. Na opačnej strane, jednej z najdominantnejších charakteristík, vlastnosti *uvravený*, by sa iba veľmi ťažko našlo vysvetlenie len na základe obsahu repliky. Z toho dôvodu bude určite správne považovať výsledok za charakteristiku , na ktorú je odkazované špecifickými jazykovými prostriedkami.

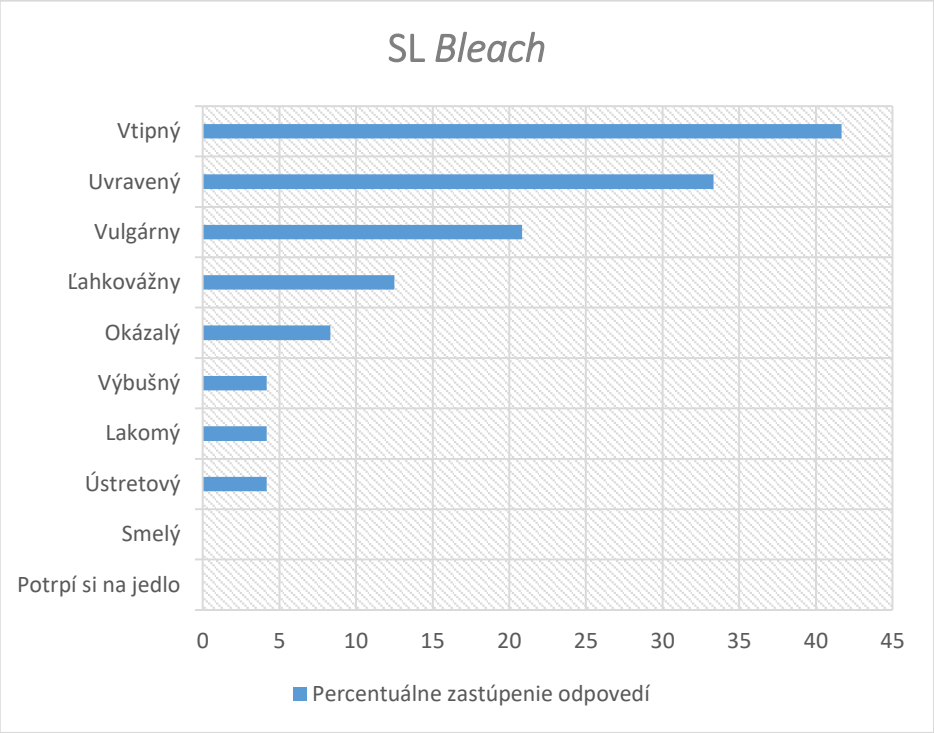

Graf č. 12: Sledované charakteristiky v kontexte úryvku 3a (percentuálne vyjadrenie)

Zhodnotenie výsledkov zúžených do zoznamu sledovaných charakteristík v grafe č. 12 poukazuje na aktivizáciu veľkého počtu sledovaných asociácií. Je avšak možné, že počet výsledkov pre charakteristické „Ósačanové“ vlastnosti ako *vtipný*, *vulgárny,* alebo *okázalý* sú posilnené interferenciou s obsahom úryvku. Ako je to ale s charakteristikou *ľahkovážny*? Zdanlivo totiž tiež zapadá do obrazu krutej postavy, zahrávajúcou sa s adresátom výpovede, a čiže vplyvom obsahu úryvku. Pohľad do odpoveďových hárkov ale podáva prekvapivé vysvetlenie: všetci respondenti, ktorí vybrali vlastnosť *ľahkovážny* tiež vybrali vlastnosť

uvravený, ba dokonca niektorí postavu slovne ohodnotili kladne (ohľaduplný a spoľahlivý). Tento trend poukazuje, že sa spomedzi respondentov našli aj takí, ktorí vyberali odpovede bez ohľadu na negatívne signály obsahu úryvku, ale sa držali skôr pozitívneho obrazu uvraveného a ľahkovážneho „Ósačana“ sprostredkovaného vyjadrovacími prostriedkami. Výsledok *ľahkovážny* je z toho dôvodu možné považovať za relevantný výstup.

S podobným vzorcom je možné sa stretnúť aj v prípade štatisticky bezvýznamných odpovedí pod úrovňou 5% celkového počtu respondentov: *výbušný*, *lakomý* a *ústretový*. Bližšie preskúmanie odpovedí indikuje fakt, že každý respondent, ktorý si vybral onú možnosť, tiež vybral minimálne dve ďalšie vlastnosti typické pre postavu „Ósačana“ a zároveň si nevybral ani jednu možnosť pripísateľnú explicitným prvkom. Vďaka týmto marginálnym odpovediam je preto jasne vidieť, že napriek silnému vplyvu obsahu úryvku sa niektorí respondenti rozhodli vyberať odpovede podľa informácie sprostredkovanej charakterizujúcim rečovým registrom.

V2.2. Lexikalizácia

Predstava o hovoriacom z ankety úryvku 3b vytvorená pospájaním najčastejšieho slovného hodnotenia sa v mnohom zhoduje s japonským náprotivkom: Gin je podľa nej sebavedomý a sebaistý, chová sa ku druhým povýšenecky a chvastavo. Na rozdiel ale od výsledkov ankety úryvku 3a sa v českej verzii nenachádzalo takmer žiadne pozitívne hodnotenie, o ktorom sa domnievam, že súviselo s mimotextovým významom príznakových jazykových prostriedkov. Charakteristika jedinečná pre výsledky českej ankety je skupina slovných hodnotení nerozhodný, váhavý či neistý; asociácie boli zrejme navodené častým použitím troch bodiek. Tie v komikse implikujú rozdelenie vety bublinou.

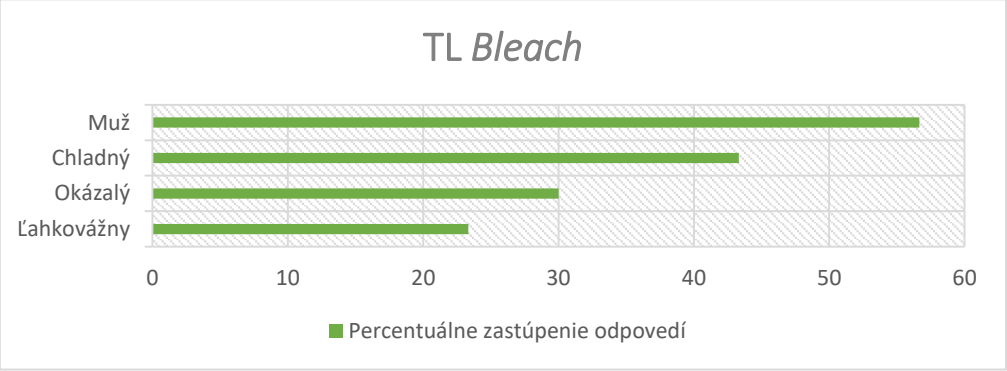

Graf č. 13: Zoznam najfrekventovanejších odpovedí na úryvok 3b

Zúženie výberu najpočetnejších výsledkov ankety nad hranicu 20% v grafe č. 13 vyústilo v pomerne skromný zoznam charakteristík. Ba čo viac, až na výsledok *muž* je možné všetky doložiť interpretáciou explicitných prvkov obsahu úryvku. Pretože si postava v replike zahráva s adresátom výpovede je automaticky *chladná*. Tým, že si dokazuje svoju nadradenosť prostredníctvom ponuky o záchranu života a následným zamietnutím je taktiež *okázalá*, v zmysle charakteristík chvastavý a povýšenecký. Nakoniec, zahrávaním a žartovaním o živote a smrti adresáta je postava nepopierateľne *ľahkovážna*.

Naopak, zoznam charakteristík, ktoré neprekročili 20% je pomerne dlhší, než ten sprostredkovaný v grafe č. 13. Ich percentuálne zastúpenie je ale pod úrovňou 5%, inými slovami periférne črty, čiže sa jedná o pravdepodobne náhodne vybrané vlastností s marginálnym zastúpením. To dokazuje, že bol obsahu úryvku pre veľkú časť respondentov príliš kryptický a málovravný na to, aby dokázal s určitosťou naviesť respondentov na skupinu dominantných charakteristík, ako aj že neobsahoval dostatočne veľký počet príznakových slov, ktorých by sa mohli respondenti chopiť. V konečnom dôsledku boli respondenti nútení sa spoľahnúť výlučne na svoju fantáziu, čo vyústilo v náhodný výber nesúvisiacich odpovedí.

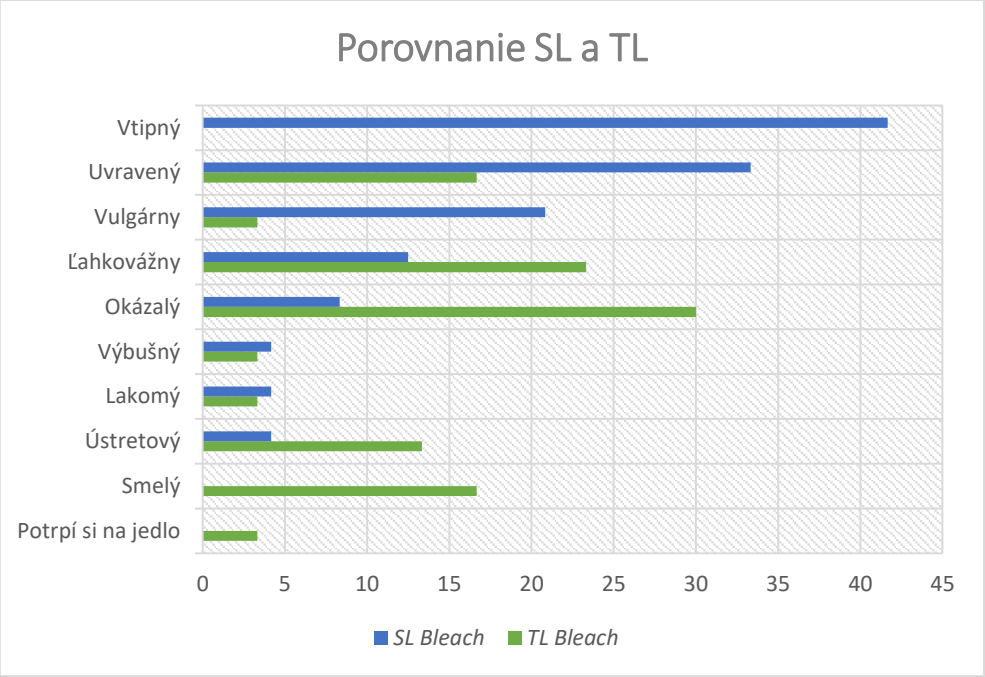

Graf č. 14: Komparácia výsledkov pre sledované charakteristiky v úryvkoch 3a a 3b

Rovnaký argument bude isto platný aj pri porovnaní výsledkov charakteristických vlastností postavy „Ósačana“. Prekladu sa naoko darí aktivizovať väčšinu požadovaných charakteristík, ba dokonca vďaka tomu dochádza aj ku prekrývaniu výsledkov s originálom. Je

nutné mať ale na pamäti, že takmer polovica oných výsledkov je pod 5%, a je teda v rámci individuálnej odchýlky. A zatiaľ čo v prípade úryvku 3a jestvujú pádne dôvody sa domnievať o náležitosti týchto zdanlivo marginálnych charakteristík do sociálne deiktického významu špeciálnych jazykových prostriedkov, v prípade úryvku 3b nielenže takéto dôvody nejestvujú, ale dokonca výška počtu podobne málo zastúpených odpovedí nachádzajúcich sa mimo zoznam grafu č. 14 dokazuje skôr o náhodnosti ich výberu.

O výsledkoch možností *okázalý* a *ľahkovážny* som už písal v predošlých odstavcoch ako o vplyve explicitných prvkov, tým teda ostávajú v grafe nevysvetlené vlastnosti *uvravený*, *ústretový* a *smelý*. Domnievam sa ale, že aj tie je možné, aj keď s istým úsilím, doložiť obsahom úryvku. V prvom rade, výber možnosti *uvravený* bude zrejme súvisieť s dĺžkou úryvku, počas ktorého hovoriaci neprestajne rozpráva. Ďalej, postava je ú*stretová* (aj keď iba navonok), pretože ponúka respondentovi pomoc. A v závere je postava *smelá*, pretože ponúka pomoc (opäť, iba zdanlivo) adresátovi v zúfalej situácii a tým možno riskuje svoje osobné bezpečie. Pri pohľade na predchádzajúce zistenia je rozhodne možné tvrdiť, že sú tieto tri vlastnosti zrejme dôkazom toho, ako sa všímavejší respondenti snažili pri výbere možnosti uchopiť čo i tej najmenšej indície z obsahu textu a nejak usúvzťažniť s ponúknutými odpoveďami, pretože úryvok neposkytuje takmer žiadne iné explicitné, a už vonkoncom žiadne implicitné informácie.

VI. Záver

Pri hľadaní možností efektívneho prekladu charakterizujúcich jazykových prostriedkov *jakuwarigo* prostredníctvom problematiky prekladu rečového registru postavy „žoviálneho Ósačana“ som sa v práci dotkol niekoľkých kľúčových bodov. Tie predstavujú teoretické pozadie a logickú prepojenosť celej práce a tak dôležitý kontext ku definitívnej odpovedi na hlavnú otázku celej práce. Z toho dôvodu bude niekoľko nasledujúcich odstavcov venovaných rekapitulácii oných bodov.

Vykreslenie postavy „Ósačana“ v populárnej literatúre sa spolieha na implicitný význam aktualizovaný špeciálnymi jazykovými prostriedkami. Vďaka ním postava v prvom rade obdrží širokú škálu charakteristík, na základe ktorých jej tiež môže nasledovne pripadnúť špecifická rola v naratíve (za predpokladu, že je naratív druhu, ktorý takúto typizáciu dovoľuje). Tieto jazykové prostriedky sú v prípade „Ósačana“ derivované z reálnej regionálnej variácie japončiny, konkrétne dialektu regiónu Kansai. Dialekt reprezentuje hovoriacich danej jazykovej variácie, zároveň odkazuje na historické, kultúrne a spoločenské reálie daného regiónu. Sprostredkovaná mimotextová informácia jazykového registru postavy „Ósačana“ je tak delegovaná pomocou štruktúry sociálne deiktických vzťahov v japončine; štruktúrou reprezentovanou vzťahmi medzi deiktickým centrom (bezpríznakový štandardný jazyk) a lektami (neštandardné príznakové jazykové variácie).

Pohľad na názorové prístupy táboru preskriptívnych teoretikov prekladu ukazuje v otázke prekladu dialektov veľkú názorovú roztrieštenosť. Zhoda prebieha na základnom postoji hodnotenia ekvivalencie prekladu: preklad je ekvivalentný vtedy, keď sú do neho prevedené funkčne relevantné črty originálu. Dialekt, jedna z týchto funkčných čŕt originálneho diela, by mal byť preto v snahe dosiahnuť funkčnú ekvivalenciu medzi originálom a prekladom prevedený do cieľového jazyka. Zároveň ale platí, že vytrvalá oddanosť vyhovieť požiadavke ekvivalencie môže paradoxne narušiť vnútorné vzťahy prítomné v diele. Názorová nejednotnosť translatologických postojov ohľadom toho, či má byť vôbec dialekt prekladaný, a pokiaľ áno, tak ako má realizácia prekladu vyzerať, ma v závere priviedla ku výskumu založeného na protichodných základoch; teórii založenej na realizovaných prekladoch.

Osvojenie deskriptívneho stanoviska a pojmoslovia poľského jazykovedca a teoretika prekladu Berezowského, ktorého výskum sa zaoberal analýzou existujúcich prekladov anglických dialektov do poľštiny, pre túto prácu znamenalo osvojenie nasledujúcich východísk: 1) preklad je *a priori* nedokonalý proces, v ktorom je istá strata a skreslenie informácií nevyhnutná; 2) každá prekladateľská metóda má z toho dôvodu svoje pozitíva a nedostatky

a neexistuje tak jedna vhodná stratégia; 3) neštandardné jazykové variácie majú v diele miesto a funkciu; 4) počas posudzovania efektivity prekladu jazykových prostriedkov je potrebné zohľadniť sprostredkovanie sociálne deiktických informácií originálu prostredníctvom ukotvenia výpovede do sociálne deiktickej štruktúry cieľového jazyka; 5) prekladateľská stratégia sa vyberá na základe detailu a celku diela, ale taktiež aj na osobných preferenciách prekladateľa a v neposlednom rade na odporučeniach prekladateľskej tradície.

Sonda do japonskej prekladovej literatúry ukázala, že preferovanou stratégiou je v prípade prekladu japonského dialektu do češtiny odstránenie špecifických jazykových prostriedkov aktivizujúcich nejazykové charakterizujúce významy originálu a ich nahradenie bezpríznakovými alternatívami. Je to prístup, ktorý je v súlade s českou sekundárnou literatúrou týkajúcej sa prekladu cudzojazyčných dialektov do češtiny. Naopak, substitúcia japonského dialektu dialektom českým v snahe rekonštruovať sociálne deiktický význam originálu je skôr zriedkavá a jej použitie je vždy podmienené pádnymi dôvodmi.

Prvá stratégia, v diplomovej práci označovaná termínom neutralizácia, je volená ako ochrana celostnosti diela pred znečistením originálu významami plynúcimi z eventuálnej aplikácie českého dialektu, čiže druhej stratégie, označenej termínom rustikalizácia. Zatiaľ čo je ale neutralizácia úspešná v zamedzení prílišnej lokalizácie pôvodného diela, zlyháva úplne v aspekte implicitnej charakterizácie postavy. Vo výsledku tak postavám chýba pôvodná hĺbka, strácajú svoju identitu a v porovnaní s originálom vyznievajú plocho. Rustikalizácia býva naopak volená predovšetkým v prípadoch, kedy je nejazyková charakterizácia (hlavne za účelom odlíšenia pôvodu hovoriaceho od ostatných postáv) kritickou súčasťou rozprávania príbehu a jej vynechanie by z toho dôvodu spôsobilo rozsiahlejšie škody než prítomnosť silne lokalizujúceho dialektu.

Podobné tendencie je možné vzhliadnuť v preklade *jakuwariga*. Textová analýza originálu a prekladu vybranej *mangy* viedla ku zisteniu, že okrem neutralizácie a rustikalizácie sa *jakuwarigo* prekladá pomocou ozvláštnenia replík väčšou či menšou dávkou neštandardného TL výraziva. Táto príznaková lexikálna vrstva, pozostávajúca predovšetkým z kolokviálneho substrátu a v istej miere expresívnych výrazov, aktivizuje sociálne deiktický význam a tak postavám implicitne dodáva obmedzenú charakterizáciu. Druh a počet výraziva, ktoré sa nachádza v replikách postáv, je pravdepodobne selektovaný na základe miery podobnosti sprostredkovanej sociálne deiktickej informácie s charakteristikami vykresľovanej postavy. Táto stratégia, označovaná v práci ako lexikalizácia, v konečnom dôsledku sprostredkováva sociálne deiktických informácii porovnateľne menej než rustikalizácia a tak charakterizuje

postavy skôr rámcovo. Vo výsledku má aplikácia stratégie skôr ozvláštňujúcu funkciu. Zároveň ale na rozdiel od neutralizácie neredukuje sledované funkčné črty originálu na nulu. Tak je splnená požiadavka zachovania integrity diela, ako aj do istej miery dosiahnutá ekvivalencia SL a TL verzií po charakterizujúcom aspekte.

Spomedzi diel japonskej literatúry, krásnej aj populárnej, sa mi podarilo objaviť tri diela obsahujúce jazykovú variáciu, ktorá sa používa na charakterizáciu postavy „Ósačana“. Každé dielo používa charakterizujúcu variáciu iným spôsobom. Dialekt v knihe *Sestry Makiokovy* od autora Džuničiró Tanizaki slúži na verné zasadenie diela do konkrétneho času a priestoru, oživenie bežnej jazykovej výmeny postáv a, pomocou *code-switchingu*, odlíšenie *in-group* a *out-group* komunikácie. V poviedke *Krajina s žehličkou* od Haruki Murakamiho dialekt hovoriaceho kontrastuje od ostatných vystupujúcich postáv a lokalizuje postavu do regiónu postihnutého zničujúcim zemetrasením. Nakoniec, aplikácia daných jazykových prostriedkov v *mange Bleach* od autora Taito Kubo ťaží zo sprostredkovaných sociálne deiktických informácií. Spočíva v špecifickom účinku rozporu čitateľových očakávaní a aktuálneho chovania postavy, čím je docielená charakterizácia nepredvídateľného a zákerného antagonistu.

V závislosti na aplikácii taktiež každé dielo nakladá s prekladom jazykových prostriedkov odkazujúcich na charakterizujúce informácie rozličným spôsobom. Najstaršie zmienené dielo, *Sestry Makiokovy*, ich prevádza do češtiny pomocou neutralizácie. Oproti tomu relatívne nový preklad poviedky *Krajina s žehličku* sa podujal do odvážneho experimentu a substituoval špecifické charakterizujúce prostriedky moravským interdialektom. V najnovšom pokuse o preklad daných jazykových prostriedkov sa v *Bleachi* praktikuje lexikalizácia, ktorá je ale v porovnaní s príkladmi lexikalizácie iných registrov v kontexte toho istého diela prevedená na menšej škále.

VI.1. Úspešnosť rustikalizácie a neutralizácie

Vyhodnotenie výsledkov anketového riešenia, spočívajúce predovšetkým v snahe oddeliť charakteristiky, ktoré respondenti vyberali na základe informácií obsiahnutých v úryvku od tých, ktoré boli sprostredkované špecifickými jazykovými prostriedkami, vyústilo v niekoľko zaujímavých zistení. Na tomto mieste je nutné pripomenúť, že zatiaľ čo odhalenie odpovedí súvisiacich výlučne s obsahom úryvku bolo možné vykonať vcelku bezproblémovo, spoľahlivé zmeranie vplyvu explicitných prvkov na prvky implicitné v podobe potlačenia a hlavne posilnenia sledovaných možností sa preukázalo byť nesmierne náročné. Napriek tomu sa domnievam, že nasledujúce zistenia sú postavené na správnych a pevných základoch,

vydedukovaných racionálnymi metódami.

V prvom rade, SL úryvky, ktoré boli zámerne vytrhnuté z kontextu tak, aby obsahovali čo najmenej informácií, preukázali vo väčšej alebo menšej miere schopnosť aktivizovať v respondentoch sledované charakteristiky. Podľa výšky podielu celkových odpovedí je ich možné rozdeliť na: 1) dominantné črty, medzi ktoré patria charakteristiky *ústretový*, *uvravený* a *ľahkovážny*; 2) menej výrazné črty, do ktorých spadajú vlastnosti *smelý*, *vtipný* a *vulgárny*; a konečne 3) periférne črty, ktoré buď boli aktivizované medzi respondentmi minimálne, alebo vôbec, ako sú *okázalý*, *výbušný*, *lakomý* a *potrpí si na jedlo*. Medzi výsledkami úryvkov došlo ku istým rozdielom, tie sú ale podľa môjho názoru vysvetliteľné interferenciou (posilnenie alebo oslabenie) s explicitným obsahom úryvkov.

Zistenie jednak dokazuje, že charakterizujúce funkcie *jakuwarigo* postavy „Ósačana“ sú naozaj delegované tiež kansaiským dialektom, a čiže sú v tomto prípade súčasťou sociálne deiktického významu daného nárečia. Výsledky taktiež ale poukazujú, že nie všetky špecifické vlastnosti sú aktivizované rovnakým dielom. Toto zistenie si vysvetľujem tak, že zmienený dialekt primárne odkazuje na významy spojené s obrazom žoviálneho „zabávača“ (*ústretový*, *uvravený* a *ľahkovážny; vtipný* v o niečo menšej miere), zatiaľ čo charakteristiky súvisiace s obrazmi „lakomého obchodníka“ (*okázalý*, *vulgárny*, *lakomý*, *potrpí si na jedlo*) alebo „grázla“ (*smelý* a hlavne *výbušný*) vyžadujú pre aktivizáciu splnenie istých podmienok, akými sú napríklad špeciálny kontext, alebo prednesenie typizovanou postavou.

Rustikalizácia poviedky *Krajina s žehličkou* priniesla prekvapivý výsledok. Porovnanie výsledkov ovplyvnených sociálne deiktickým významom moravského interdialektu totiž poukazuje na vysokú mieru nominálnej zhody v dominantných črtách *ústretový* a *uvravený*, ako aj menej výrazných črtách *smelý* a *vtipný*. Zhoda dochádza aj v prípade čŕt *vulgárny*, *okázalý* a *výbušný*, aktivizovaná bola dokonca aj vlastnosť *potrpí si na jedlo*. Tieto odpovede avšak dosahovali nesmierne nízke hodnoty a nie je ich možné považovať za smerodajné. Na rozdiel od výsledkov kansaiského nárečia sa ale nepodarilo moravskému interdialektu aktivizovať dominantnú črtu *ľahkovážny*, pričom aktivizuje navyše vlastné dominantné črty *nevzdelaný* a *skromný*. Prekladateľský experiment Tomáša Jurkoviča tak čo sa týka prenosu špecifických charakteristík v konečnom dôsledku čiastočne uspel.

Ďalej, výsledky neutralizovaného diela *Sestry Makiokovy* podľa očakávania nevyhoveli nastaveným kritériám. Ku aktivizácií niekoľkých vlastností došlo (menovite *ústretový*, *uvravený*, *ľahkovážny*, *lakomý* a *potrpí si na jedlo*), ani jeden výsledok avšak nepresiahol hranicu piatich percent, čím sú automaticky považované za individuálnu výchylku. Naopak,

formálny štýl spisovného jazyka, ktorý bol pri preklade zvolený, ako aj zastaranosť niektorých jazykových prostriedkov spolu s vyznením úryvku spoločne ovplyvnili respondentov ku výberu charakteristík *konzervatívny*, *vzdelaný* a *vybrané spôsoby*. Tie vo svojej podstate síce čiastočne odpovedajú postave, ktorá repliku predniesla, no sú absolútne nepotrebné pri charakterizácii postavy „žoviálneho Ósačana“.

Znamenajú tieto zistenia, že by bolo vhodné pri preklade charakterizujúcich jazykových prostriedkov postavy „Ósačana“ v *mange* používať bezvýhradne moravský interdialekt? Pravdepodobne nie. Výsledky ankiet síce poukazujú na to, že rustikalizácia charakterizujúceho rečového registra prostredníctvom zmieneného dialektu vyvoláva u respondentov prekvapivé množstvo podobných asociácií, v rovnakom momente ale tiež na to, že jednoznačne prináša zväzok nepotrebných, ba až protichodných atribútov. Súčasne nemožno zabudnúť na fakt, že výsledky ankiet poukazujú iba na istý, veľmi špecifický zúžený výber vlastností, spadajúcich do sociálne deiktického významu. Ten má sám o sebe ale omnoho väčšie rozpätie. Prekladateľ si bohužiaľ nemôže voľne vyberať, na ktoré významy dialekt odkazuje a na ktoré nie. Substitúcia dialektom tak v konečnom dôsledku vždy a v prvom rade postavu silne lokalizuje a až potom charakterizuje, a to vždy plnou škálou vlastností.

VI.2. Úspešnosť lexikalizácie

Spracovanie výsledkov SL úryvku mangy *Bleach* poukazuje na schopnosť príznakových jazykových prostriedkov odkazovať na významy, ktoré sa nenachádzajú v texte. V dôsledku interferencie došlo ku istým posunom, vo výsledku sa ale replike podarilo aktivizovať väčšinu charakteristických vlastností „Ósačana“: medzi dominantné črty spadali charakteristiky *vtipný*, *uvravený* a *vulgárny*, zatiaľ čo *ľahkovážny* a *okázalý* možno považovať za menej výrazné črty. Vlastnosti *výbušný*, *lakomý* a *ústretový* boli aktivizované na úrovni periférnych čŕt, zatiaľ čo charakteristiky *smelý* a *potrpí si na jedlo* neboli aktivizované vôbec. Vplyv explicitných prvkov s výsledkami zamiešal, nie je dôvod sa ale naďalej domnievať, že dané jazykové prostriedky bez upresňujúceho kontextu primárne vyvolávajú obraz „Ósačana“ ako „zabávača“, než „obchodníka“ či „grázla“.

Výsledky anketového riešenia s lexikalizovaným úryvkom síce pôsobili navonok častým prienikom so sledovanými charakteristikami sľubne, bližší rozbor poukázal na zásadné nedostatky. Všetky sa odvíjajú od toho, čo je pre túto konkrétnu stratégiu charakteristické: príznakových lexík bolo v úryvku primálo na to, aby sa respondentom podarilo repliku ukotviť v sociálne deiktickej štruktúre. Zhody, ku ktorým došlo, pramenia buď výlučne

z najvýraznejších explicitných informácií v úryvku, alebo dokazujú snahu respondentov sa chopiť čo i len najmenšej indície v texte. Pre výsledky celej ankety je totiž príznačný nízky počet dominantných čŕt a vysoká roztrieštenosť hlasov vo veľkom počte rozmanitých odpovedí. Tie vo väčšine prípadov nepresahujú hranicu periférnych čŕt. To dokazuje, že sa respondenti nedokázali počas hľadania odpovede poriadne chytiť ani obsahu, ani formy úryvku. Lexikalizácia na takejto nízkej úrovni teda nesprostredkováva žiadne sociálne deiktické informácie a predstavuje iba isté štylistické odlíšenie jazyka hovoriaceho od iných postáv.

VI.3. Hypotetické riešenia problému

Znalosť výsledkov práce a teda výhody a nevýhody praktikovaných prekladateľských metód, ako aj stanovísk prameniacich zo sekundárnej literatúry otvára nové perspektívy na preklad charakterizujúcich jazykových prostriedkov „Ósačana“. Z tých najzaujímavejších menujem v prvom rade ďalšie variácie lexikalizácie a iný druh rustikalizácie. Anketové výsledky existujúceho príkladu lexikalizácie poukazujú na to, že počet príznakového výraziva je prinízky na to, aby dokázalo v respondentovi vytvoriť charakterizujúcu asociáciu. Prirodzeným hypotetickým riešením je preto buď navýšenie počtu príznakových lexík, alebo zmena zdrojovej jazykovej variácie. Je viac než pravdepodobné, že zvýšenie počtu výraziva v limitoch lexikalizácie, alebo experimentovanie s inými príznakovými variáciami než je hovorová čeština, by mohlo doviesť ku spoľahlivejšej charakterizácii, ktorá by bola ale stále menej rušivá než v prípade rustikalizácie.

Rustikalizácia pomocou moravského interdialektu sa preukázala byť (čo sa týka výlučne prenosu charakteristík postavy „Ósačana“ prostredníctvom nejazykovej charakterizácie) v závere najefektívnejším riešením spomedzi praktikovaných postupov. Zároveň je ale nepopierateľným faktom, že onen postup prináša sebou veľké množstvo nepotrebného nákladu. Bolo by možné dosiahnuť lepších výsledkov skrz aplikáciu iných českých dialektov? Pohľad iba do japonskej prekladovej literatúry zmieňovanej v tejto práci ukazuje príklad substitúcie japonského dialektu nárečím stredočeským. Nejedná sa teda o bezprecedentný postup, ktorý môže dosahovať zaujímavé výsledky.

Exotickým riešením, tentokrát ale čisto teoretickým, bez doložiteľného reálneho príkladu spomedzi japonskej prekladovej literatúry, by sa zdala byť substitúcia TL hypotetickou jazykovou variáciou. Povšimnutie si zaslúži z jednoduchého dôvodu: vhodne zostrojená variácia má na rozdiel od neutralizácie potenciál naviazať deiktický vzťah a odkázať na požadovanú charakteristiku bez zavádzajúcej lokalizácie sprevádzajúcu rustikalizáciu.

Exemplárnou aplikáciou je *nadsat*, fiktívna hovorová variácia nachádzajúca sa v *Mechanickom pomaranči*, novele autora Anthony Burgess, amalgámu angličtiny a jazykového substrátu pochádzajúcemu z *cockney*, ruštiny apod. *Nadsat* si zachováva svoj kompozitný charakter aj v preklade do češtiny, a tak rekonštruuje vďaka tomu deiktické spojivo a sprostredkováva asociácie podobné originálu aj do TL prostredia.

Limitované použitie tejto metódy avšak dokazuje, že substitúcia hypotetickou variáciou funguje ako dvojsečný meč. V prvom rade, v závislosti na čitateľskej obci môže nastať situácia, že sa spojnica medzi hypotetickou variáciou a deiktickým centrom nenaviaže a variácia buď neodkáže na žiadnu konkrétnu charakteristiku a bude predstavovať abundantnú prekážku pri čítaní. V druhom rade, ako sa napríklad vyjadruje Kufnerová[182] v prípade Procházkovho prekladu Steinbeckovho *Ovocia hnevu*, môže aplikácia metódy naopak vyvrcholiť v nechcene komický a odstrašujúci príklad.

VI.4. Budúca problematika

Pri riešení otázky v práci bol vždy kladený dôraz na to, aby: 1) obsahovalo SL dielo jazykové prostriedky charakterizujúce postavu „Ósačana“; a 2) bol v preklade zohľadnený prenos sociálne deiktických informácií, sprostredkovaný TL neštandardnými jazykovými variáciami. Pridržanie sa týchto elementárnych kritérií v konečnom dôsledku vyústilo v napísanie tejto diplomovej práce a odhaleniu niekoľkých zaujímavých zistení. Zvolené metódy, nástroje a kritériá nie sú ale tie jediné a rozhodne existuje niekoľko ďalších, ktoré by mohli prehĺbiť úroveň poznatkov na túto tému.

Na začiatok, spoliehanie sa výlučne na TL diela, ktoré obsahovali v SL origináli sledované jazykové prostriedky nevyhnutne znamená, že som sa nemohol dostatočne a dopodrobna venovať všetkým rozmanitým metódam, ktorými sú delegované sociálne deiktické významy, praktikované v iných dielach. Reč je napríklad o rustikalizácii sprostredkovanej iným, než moravským nárečím (alebo napríklad hypoteticky sociolektom), poprípade rôznych ďalších variáciách lexikalizácie prítomnej v prekladoch *mangy*. Jedným z ďalších cieľov eventuálneho výskumu podobného razenia by bolo preto nepochybne zmeranie rozsahu sociálne deiktických informácií výsledných produktov iných prekladateľských stratégií anketovým riešením a vyhodnotenie ich efektivity pri preklade charakterizujúcich prostriedkov *jakuwarigo*.

Jedna z otázok, ktorej som sa pri spracovávaní výsledkov ankiet dotkol len veľmi okrajovo, no z dôvodu optiky nastavenej pre riešenie diplomovej práce nebola v konečnom

[182] Kufnerová (1994: 70)

dôsledku predmetom záujmu, je otázka štylistiky. Výsledky ankiet úryvku pochádzajúceho z diela *Sestry Makiokovy* dokazujú, že aj spisovný jazyk, prostredníctvom zvoleného štýlu, dokáže mať do istej miery charakterizujúce účinky. Tie sa síce preukázali byť nezlučiteľné s obrazom postavy „žoviálneho Ósačana“, no využitie by určite mohli mať pri preklade iných charakterizujúcich rečových registrov. Problematika jazykového štýlu ako charakterizujúceho prostriedku v preklade by rozhodne mohol byť jeden z predmetov prípadného skúmania.

Táto práca sa pozerá na charakterizujúce prostriedky ako na jazykový prostriedok odkazujúci na mimotextové významy, dodávajúc hovoriacemu charakteristiky a v niektorých prípadoch tiež rolu v príbehu. V práci bol dôraz kladený výlučne na jazykový a nejazykový aspekt prostriedkov, naratologické implikácie sa avšak nachádzali mimo stanovený predmet výskumu. Domnievam sa, že obrátenie náhľadu z jazyka na naratologický aspekt *jakuwariga* by mohol dodať látke čerstvú perspektívu. Rola „Ósačana“ je v príbehoch charakterizovaná ako *trickster*, figliar. Aké zistenie by doniesol pohľad na TL jazykový prejav postáv zohrávajúcich rolu figliara v typizovaných naratívoch? Odpoveď na túto otázku by nepochybne priniesla cenné referencie do rozhodovacieho procesu prekladateľa, narážajúceho na problematiku prekladu *jakuwariga* „Ósačana“ z japončiny do češtiny.

Ankety sa preukázali byť nesmierne cenným zdrojom informácií, či už výberom z ponúkaných možností, alebo slovným hodnotením. Forma anketového riešenia zvolená pre prácu sa ale preukázala byť v niekoľkých bodoch nie úplne ideálna: vysoký počet nesúvisiacich odpovedí v konečnom dôsledku predstavovalo väčšiu prácu s triedením irelevantných výsledkov od relevantných. Anketa taktiež podala iba hrubý obraz o črtách, bez bližšieho upresnenia. Úspešné vyriešenie týchto dvoch problémov by určite prinieslo vylepšenie budúceho bádania prostredníctvom anketového riešenia. Za najvyhovujúcejšiu metódu si po súčasných skúsenostiach predstavujem anketu s polovičným výberom odpovedí (bez antoným), s výberom možnosti na očíslovanej škále. To by viedlo ku zníženiu irelevantných odpovedí a teda námahy so spracovaním výsledkov, ako aj ku hlbšiemu pochopeniu významu zvolených odpovedí na kognitívnej úrovni.

Nakoniec, ako dokazujú poviedka *Krajina s žehličkou* a *manga Bleach*, preklad sa neustále vyvíja. S každým novým prekladateľským experimentom vzniká nový predmet pre podobný výskum. Zároveň je pravdepodobné, že s eventuálne rastúcou tendenciou podobných prekladov sa tiež zmení čitateľská a odborná percepcia aplikovaných metód. Neustále sledovanie vývoju translatologických tendencií, ako aj pozorovanie vývoju percepcie čitateľov prostredníctvom ankiet by malo byť prirodzeným nasledujúcim kurzom ďalšieho snaženia.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY:

Odborná literatúra

(1) BARTHES, Roland. „Úvod do strukturální analýzy vyprávění“ [v] KYLOUŠEK, Petr (ed.). *Znak, struktura, vyprávění: výbor z prací francouzského strukturalizmu*. Brno: Host, 2002. ISBN 80-729-4016-3

(2) BEREZOWSKI, Leszek. *Dialect in Translation*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwesytetu Wrocławskiego, 1997. ISBN-13 9788322916858

(3) ČERNÝ, Jiří. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico, 2008. ISBN 978-80-7346-093-8

(4) FILLMORE, Charles J. *Lectures on Deixis*. Stanford: The center for Study of Language and Information Publications, 1997. ISBN-10 1575860066

(5) HORNBORROW, Joanna; WAREING, Shân. *Patterns in Language: An Introduction to Language and Literary Style*. London: Routledge, 1998. ISBN-10 0415140641

(6) JAKOBSON, Roman. „Linguistic Aspects of Translation“ [v] BROWER, Reuben A. (ed.). *On Translation*. Cambridge: Harvard University Press, 1959. ISBN 9780674731615

(7) KINSUI, Satoši. *Váčaru nihongo jakuwarigo no nazo*. Tokio: Iwanami šoten, 2003. ISBN-10 400006827X

(8) KINSUI, Satoši (ed.). *Jakuwarigo kenkjú no čihei*. Tokio: Kurošio šuppan, 2007. ISBN-10 4874243967

(9) KINSUI, Satoši (ed.). *Jakuwarigo kenkjú no tenkai*. Tokio: Kurošio šuppan, 2011. ISBN-10 4874245226

(10) KINSUI, Satoši. *Nihongo kjóiku cúšin nihongo – nihongo kjóiku wo kenkjúsuru dai 41 kai*. Údaje o aktualizácii obsahu nedostupné. [cit. 25.10.2016]. Dostupné z URL: <https://www.jpf.go.jp/j/project/japanese/teach/tsushin/reserch/201302.html>

(11) KOIKE, Seidži. *Úvod do gramatiky moderní japonštiny*. Brno: Tribun EU, 2010. ISBN 978-80-7399-050-3 (z japonského originálu *Gendai nihongo bunpó njúmon* preložil do češtiny Jura Matela)

(12) KUFNEROVÁ, Zlata a kol. *Překládání a čeština*. Praha: H&H, 1994. ISBN 80-85787-14-8

(13) KNITTLOVÁ, Dagmar a kol. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. ISBN 9788024424286

(14) LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics (Cambridge Textbooks in Linguistics)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. ISBN 0521294142

(15) LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Apostrof, 2013 (4. vydanie). ISBN 978-80-87561-15-7

(16) LÍMAN, Antonín. *Paměť století: Ibuse Masudži*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1262-1

(17) MESTHRIE, Rajend (ed.). *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. ISBN-13 9780521897075

(18) MOUNIN, Georges. *Teoretické problémy překladu*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-733-X (z francúzskeho originálu *Les Problémes théoretiques de la traduction* preložila Milada Hanáková)

(19) NAKATA, Hitoši. „*Jakuwarigo tošiteno hógen to hjódžungo no haiburiddo genšó*“ [v] KINSUI, Satoši (rep.). *Jakuwarigo – kjarakutá gengo kenkjú kokusai wákušoppu 2015 hókoku ronšú*. Posledná zmena 22.3.2016 [cit. 20.3.2017]. Dostupné z URL: <skinsui.cocolog-nifty.com/sklab/2016/03/2015-42e5.html>

(20) SANADA, Šindži. *Hógen no nihončizu – kotoba no tabi*. Tokio: Kódanša, 2002. ISBN 4062721686

(21) SAVORY, Theodore Horace. *Honjaku njúmon – sono rinen to gihó*. Tokio: Jašio šuppanša, 1971. (z anglického originálu *The Art of Translation* preložil do japončiny Becugu Kidanori)

(22) SGALL, Petr; HRONEK, Jiří; STICH, Alexandr; HORECKÝ, Ján. *Variation in Language: Code Switching in Czech as a Challenge for Sociolinguistics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1992. ISBN 9027277354

(23) ŠIBATA, Takeši. *Nihon no hógen*. Tokio: Iwanami Šoten, 1958. ISBN-10 4004121000

(24) UMEGAKI, Minoru (Ed). *Kinki hógen no sógóteki kenkjú*. Tokio: Sanseidó, 1962.

(25) VILIKOVSKÝ, Ján. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.

(26) WATANABE, Minoru. *O podstatě japonského jazyka*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0058-7 (z japonského originálu *Nihongo gaisecu* preložila do češtiny Zdenka Švarcová)

(27) WIERZBICKA, Anna. *Understanding Cultures Through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, Japanese*. : Oxford University Press, 1997. ISBN-10 0195088360

Neodborná literatúra

(28) IBUSE, Masudži. „*Kotacu hana*“ [v] *Ibuse Masudži zenšú dai 22 kan*. Tokio: Čikuma Šobó, 1997. ISBN 4-480-70352-7

(29) KUBO, Taito. *Buríči 9*. Tokio: Šúeiša, 2003. ISBN-10 4088734955

(30) KUBO, Taito. *Bleach 9: Fourteen Days for Conspiracy*. Praha: Crew, 2013. ISBN 978-80-7449-183-2 (z japonského originálu preložila do češtiny Anna Křivánková)

(31) KUBO, Taito. *Buríči 17*. Tokio: Šúeiša, 2005. ISBN-10 4088738179

(32) KUBO, Taito. *Bleach 17: Rosa Rubicundior, Lilio Candidior*. Praha: Crew, 2015. ISBN 978-80-7449-306-5 (z japonského originálu preložila do češtiny Anna Křivánková)

(33) MURAKAMI, Haruki: *Kami no kodomotači wa mina odoru*. Tokio: Šinčóša, 2000. ISBN 4-10-1353411-7

(34) MURAKAMI, Haruki. *Po otřesech*. Praha: Odeon, 2010. ISBN 978-80-207-1345-2 (z japonského originálu preložil do češtiny Tomáš Jurkovič)

(35) TANIZAKI, Džuničiró. *Sasamejuki I*. Tokio: Rokkó Šuppan, 1973.

(36) TANIZAKI, Džuničiró. *Sasamejuki II*. Tokio: Rokkó Šuppan, 1973.

(37) TANIZAKI, Džuničiró. *Sestry Makiokovy*. Praha: Svoboda, 1977. ISBN 25-025-77 (z japonského originálu preložila do češtiny Vlasta Winkelhöferová)

ZOZNAM GRAFOV:

Graf č. 1: Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvok 1a.....73
Graf č. 2: Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvok 2a.....73
Graf č. 3: Percentuálne vyjadrená regionálna odchýlka v odpovediach (úryvok 1a).....74
Graf č. 4: Percentuálne vyjadrená regionálna odchýlka v odpovediach (úryvok 2a).....75
Graf č. 5: Komparácia výsledkov sledovaných charakteristík v úryvkoch 1a a 2a.....76
Graf č. 6: Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvok 1b.....78
Graf č. 7: Percentuálne vyjadrená regionálna odchýlka v odpovediach (úryvok 1b).....79
Graf č. 8: Komparácia výsledkov sledovaných charakteristík v úryvkoch 1a a 1b.....80
Graf č. 9: Zoznam najpočetnejších odpovedí na úryvok 2b.....82
Graf č. 10: Komparácia výsledkov pre sledované charakteristiky 2a a 2b.....83
Graf č. 11: Zoznam najfrekventovanejších odpovedí na úryvok 3a.....84
Graf č. 12: Sledované charakteristiky v kontexte úryvku 3a.....85
Graf č. 13: Zoznam najfrekventovanejších odpovedí na úryvok 3b.....86
Graf č. 14: Komparácia výsledkov pre sledované charakteristiky v úryvkoch 3a a 3b.....87

PRÍLOHY:

Zoznam:

Úryvky použité v anketách.....102
Anketa určená pre českých respondentov.....103
Anketa určená pre japonských respondentov.....104
Informácie týkajúce sa respondentov.....105

Úryvky použité v anketách:

1a
たまにはこういうこともあるわな。こないだえらい波の荒い日があったやろ。最近はな、海鳴りを聴いているとだいたいわかるんや。今日はええたきぎが流れついとるでゆうてな。

大丈夫。火はついとるから、心配するな。今は燃え上がるための準備をしとるだけや。煙がずっと続いているやろ。火のないところに煙は立たん、言いますね。[183]

1b
Nekdy to prostě tak vyjde. Toďkej ale mosely vlny pěkně búřit. Poslední dobú většinu poznám, kerá bije, už enom podle hučání mořa. Myslím to, esli připlulo dobré dřevo.

Ale né. Oheň už hoří, žádný strach. Včíl sa už enom chystá pořádě vyšlahnút. Šak vidíš, jak sa z teho furt dýmí. No, jak se říká: Néni dýmu, dyž néni ohňa.[184]

2a
どない云おう。――何とかちゃんとした理由云わんだら、どこまでも追究されるにきまったあるし、・・・・・・・・・今度のことはどうなるにしても、あの人怒らしてもて、この先世話してもらえんようになったら難儀やし、・・・・・・・・・なあ、こいさん、今日明日でのうても、四五日うちに行ってくれるように、一遍こいさんからも云うてみてえな。[185]

2b
Co jí mohu říci?... Pokud jí neřekneme nějaký závažný důvod, je jasné, že se na něho pořád ještě informujeme... Ale ať už ta nynější záležitost dopadne jakkoli, prostě si nemůžeme dovolit nějak si ji znepřátelit, to už by nám nikdy nepomohla... Ty, Koisan, nemohla bys promluvit s Jukiko a říci jí, že dnes ani zítra to být nemusí, ale že by snad za nějaké tři čtyři dny na tu večeři jít měla?[186]

3a
どないしたん？急にえらいぼーっとして[。]あァ、そうや[、]死んでへんみたいやねぇ[、]阿散井クン[。]死ぬやろね[、]直ぐ[。]助けたろか？どうや？ボクがその気になったら今スグにでも助けだせるで[。]キミも[、]阿散井クンも[、]それ以外も[。]嘘[。][187]

3b
Copak? Najednou jsi byla úplně mimo. Hm…? No vida. Vypadá to, že Abarai… …přece jenom neumřel. Asi bude brzy… …po něm. Mám tě zachránit? Tak co? Když se mi bude chtít, můžu tě hned teď zachránit. Tebe… Abaraie a ostatní. Kecám.[188]

---

[183] Murakami (2000: 42-43)
[184] Murakami (2010: 32-33)
[185] Tanizaki (1973, I: 31)
[186] Tanizaki (1977: 28)
[187] Kubo (2005: 119-124); Interpunkčné znamienka doplnené dodatočne autorom diplomovej práce.
[188] Kubo (2015: 119-124)

Grafické reprezentácie ankiet:
Anketa určená pre českých respondentov

Jazykové stereotypy v literatuře
Tato anketa je součástí diplomové práce a její předmětem je tzv. jazykový stereotyp. Účelem je přiblížit úlohu jazykových stereotypů v literatuře. Samotná anketa se skládá z krátkého úryvku literárního díla a několika souvisejících otázek. Cílem je zjistit, jak daný text ovlivňuje čtenáře, k otázkám proto neexistují něco jako správné odpovědi. Anketa je anonymní a její výsledky nebudou použity ke komerčním účelům.

1. **Pohlaví**

{muž/žena}

2. **Věk**

{do 20/20－29/30－39/40－49/50-59/60 a více}

3. **Region**

{Čechy/Morava/Slezsko }

Přečtěte si prosím úryvek a posléze odpovězte na otázku.
{*úryvok 1-3b, meno autora, rok vydania, nakladateľstvo*}

4. **Které z těchto slov nejlépe popisují mluvčího? Pokuste se ho pomoci uvedených slov popsat co nejpřesněji. Je možné označit vícero odpovědí.**

Muž	Chytrý	Zcestovalý
Žena	Hloupý	Zápecník
Zábavný	Vzdělaný	Potrpí si na jídlo
Nudný	Nevzdělaný	Nepotrpí si na jídlo
Upovídaný	Venkovan	Nábožensky založený
Mlčenlivý	Měšťan	Ateista
Vybrané způsoby	Výbušný	Vstřícný
Vulgární	Mírný	Chladný
Okázalý	Konzervativní	Lehkovážný
Skromný	Liberální	Odpovědný
Odvážný	Lakomý	
Zbabělý	Štědrý	

5. **Pokud se Vám zdá, že mezi slovy nějaké chybí nebo chcete vyjádřit svůj názor, využijte prosím tenhle prostor.**
{*priestor pre odpoveď*}

Děkuji Vám za Vaši spolupráci. Každý názor je velmi cenný a proto Vás prosím o rozeslání této ankety dále.

Hotovo

Anketa určená pre japonských respondentov

文学における言語的ステレオタイプ
本アンケート調査の目的は、物語における「言語的ステレオタイプ」の機能を明らかにすることです。以下に、{*meno autora*}の作品からの引用とそれに関する質問があります。質問に「正しい答え」はありません。本アンケートにお名前をご記入いただく必要はありません。本調査は商業目的でない個人行為であり、皆さまのご回答は修士論文執筆以外の目的には利用いたしません。

1. 性別

{男性／女性}

2. 年齢

{20 歳未満／20－29 歳／30－39 歳／40－49 歳／50-59 歳／60 歳以上}

3. 出身地

{北海道／東北／関東／信越／東海／北陸／近畿／中国／四国／九州／沖縄}

以下の引用をご一読ください。それから質問のお答えください。

{*úryvok 1-3a , meno autora, rok vydania, nakladateľstvo*}

4. 話し手にあてはまる、最も適切な言葉はどれでしょうか（複数回答可）

男性	賢い	旅慣れた人
女性	馬鹿な	出不精
冗談好き	教育のある	グルメ
まじめ	教育のない	食べ物にこだわらない
おしゃべり好き	田舎者	信仰心が厚い
無口	都会人	信仰心がない
上品	短期	人の良い
下品	気長	近づきがたい
地味	保守的	のん気
派手	進歩的	責任感のある
勇敢	ケチ	
卑怯	気前が良い	

5. 前述の項目にはない、引用文中の登場人物にあてはまる言葉がありましたら、ご記入ください。

{*priestor pre odpoveď*}

6. 本アンケートについてのご意見がありましたら、ご記入ください。

{*priestor pre odpoveď*}

回答するほどより適切なデータが得られます。各解答が非常に大事なので、本アンケートを知り合いの方々に転送していただけましたら、幸いです。
ご協力ありがとうございました。

終了

Informácie týkajúce sa respondentov:

SL úryvky			Údaje o respondentoch		TL úryvky		
1a	**2a**	**3a**	**Pohlavie**		**1b**	**2b**	**3b**
25	11	9	Muž		16	14	10
59	18	14	Žena		189	29	21
2	0	1	Bez odpovede		1	0	0
			Vek				
0	0	0	20 a menej		11	1	0
27	13	8	20-29		86	18	15
24	6	7	30-39		63	10	9
20	3	3	40-49		27	11	3
7	6	5	50-59		18	2	2
6	1	1	60 a viac		1	1	2
2	0	0	Bez odpovede		0	0	0
			Miesto pôvodu				
0	0	0	Hokkaidó	Čechy	123	27	18
0	1	1	Tóhoku	Morava	57	14	12
31	10	10	Kantó	Sliezsko	19	0	0
8	4	2	Šin’ecu	odpovede	7	2	1
5	2	0	Tókai				
9	2	0	Hokuriku				
18	5	6	Kinki				
5	3	4	Čúgoku				
3	0	0	Šikoku				
2	1	1	Kjúšú				
3	0	0	Okinawa				
2	1	0	Bez				